

LATVIEŠU-
IGAUNU

BIEDRĪBAS
MĒNEŠRAKSTS

LÄTI-EESTI

ÜHINGU
KUUKIRI

O. NONĀCA
VADĪBĀ

4.
NUMURS
1938. GADĀ

SATURS:

1. «Pašu zemei — pašu arājs!»
2. **O. Nonācs.** Desmit gadu tautu tuvināšanas darbā.
3. **A. Grīns.** Ne vētrā, bet klusumā.
4. **Kārlis Egle.** Igaņu rakstnieki latviešu tulkojumā.
5. **M. Pukītss.** Kas tulkots no latviešu valodas igauņiski.
6. **H. Madisons.** Līdzekļi tautas dabīgā pieauguma celšanai Igaunijā.
7. **Vincas Vileišis.** Iedzīvotāju dabīgā pieauguma jautājums Lietuvā.
8. **Dr. O. Alks.** Kas Latvijā darīts tautas dabīgā pieauguma pacelšanai.

LASAMGALDS: 4. sadarbības kongresa atbalss Baltijas valstu presē.

Kārlis Egle. Alfreda Kempes Igaņu lirika.

KRONIKA: IV. igauņu, latvju un lietuvju sadarbības kongresā 1938. g. 16., 17. un 18. junijā Rīgā pieņemtās rezolūcijas.

«Baltijas nedēļā» Rīgā, 1938. g. 16.—18. VI pieņemtās rezolūcijas.

Sadarbības biroja informācija.

Ilustrācijas:

1. Valsts un Ministru Prezidents **Kārlis Ulmanis.**
2. Igaunijas Valsts Prezidents **Konstantins Pātss.**
3. Ministru Prezidenta biedrs Kara ministrs ģen. **Jānis Balodis.**
4. Igaunijas bruņoto spēku virspavēlnieks ģen. **Johans Laidoners.**
5. **M. Moksolli** eļļas glezna „Kauja pie Paju muižas».
6. **Kārlis Melbārzdīs.** «Jelgavas ieņemšana».

SISUKORD:

1. «Oma maa — oma kündigt!»
2. **O. Nonats.** Kümme aastat rahvaste lähendamise tööd.
3. **A. Grīns.** Mitte tormis vaid vaikusēs.
4. **K. Egle.** Eesti kirjanikud lätikeelses tõlkes.
5. **M. Pukīts.** Tõlkeid lāti keelest eesti keelde.
6. **H. Madisson.** Abinõusid rahva loomuliku iibe tõstmiseks Eestis.
7. **Vincas Vileišis.** Rahva loomuliku juurdekasvu küsimus Leedus.
8. **Dr. O. Alks.** Mis on Lätis tehtud rahva loomuliku juurdekasvu tõstmiseks.

LUGEMISLAUD: 4. koostöö kongressi vastukaja Balti riikide ajakirjanduses.

Kārlis Egle. Alfred Kempe Eesti lüürika.

KROONIKA: IV eesti, lāti ja leedu koostöö kongressil 1938. a. 16., 17. ja 18. juunil Riias, Vastutõetud resolutsioonid.

Koostöö büroo informatsioon.

Illustratsioonid:

1. Lāti Riigipresident ja Peaminister **Kārlis Ulmanis.**
2. Eesti Vabariigi President **Konstantin Pāts.**
3. Peaministri abi Kaitseminister kindr. **Janis Balodis.**
4. Sõjavägede ülemjuhataja kindr. **Juhan Laidoner.**
5. **M. Moksolli** õlimaal «Lahing Paju mõisa all».
6. **Kārlis Melbarsdis** «Jelgava vallutamine».

Valsts un Ministru Prezidents KĀRLIS ULMANIS.
Latvija Riigi President ja Peaminister KARLIS ULMANIS.

Igaunijas Valsts Prezidents KONSTANTINS PÄTSS.
Eesti Vabariigi President KONSTANTIN PÄTS.

LATVIEŠU-IGAUNU BIEDRĪBAS MĒNEŠRAKSTS LĀTI-EESTI ŪHINGU KUUKIRI

4. NUMURS

1938. GADA NOVEMBRĪ

6. GADS

«Pašu zemei — pašu arājs!»

Kongresa namā Rīgā š. g. 2. novembrī sanāca mūsu četru saimniecisko kameru kopsapulce. Tajā ieradās Valsts Prezidents Kārlis Ulmanis un teica plašu runu, norādot:

1. Jāaptur lauku darba roku ieplūšana citās ražošanas nozarēs.

2. Racionalizācijas gaitā lauksaimniecībai nepieciešamas mašīnas.

Lauksaimnieks mašīnas ir pircis, pērk un pirsks vēl. Ir viena otra māja, kas ir 20.000 latu vērtēta, bet lauksaimnieks nopērk mašīnu, kas viena pati maksā 4 vai 5.000 latu. Sakiet, bet cik ir tādu fabrikantu, akciju sabiedrību, kurām kapitāls miljoni latu un kas nopērk vienu mašīnu par 250.000 ls.

3. Mašīnas jāieved un jāizgatavo tādā skaitā, lai nepietrūkst, kaut arī fabrikām būtu jāstrādā dienu un nakti. Citu zemju valdības ir pavēlējušas liелgabalu fabrikām to darīt. Mums te tādu fabriku nav. Bet lauksaimniecības mašīnas mums mūsu apstākļos, mūsu dzīvē ir tikpat svarīgas, kā liелgabali.

4. Ir izrādījies par labu, ka pastāvīgos laukstrādniekus ieskaita slimo kasē. Tas pats attiecināms uz saimnieka vai saimnieces radniekiem, dēliem, meitām, brāļiem, māsām, ja tie nodarbināti saimniecībā normala laukstrādnieku skaita robežās, un ja viņi patiešām aizpilda sveša strādnieka vietu.

5. Nomnieku vietā jāstājas pašiem saimniekiem. Tā darba darītājos nāktu klāt 20.000 lauku ļaužu.

6. Tiem, kas staigā apkārt un nekā nedara, nekā ļauns tiem nenotiks, ja mēs atjaunosim 1921. gada darba bataljonus ar militaru iekārtu un militaru disciplīnu.

7. Rūpniecībā racionalizācijas mērķis ir vairāk ražot, lētāk ražot un uzlabot ražojumus, atvieglot darbu un sāsināt darba stundas. Taču fabrikas nekustas, tām ir vienalga, jo strādnieki ir viegli dabūjami — kāpēc viņiem pirkt mašīnas. Iekļaušanās valsts saimnieciskā politikā, līdzdarbība šo mērķu sasniegšanā, līdzdarbība cilvēku enerģijas racionalā sadalīšanā, — no visa tā nekā nav. Pienācis laiks, kad mēs sākam visas šīs lietas citādi novērtēt.

8. Ir daudz fabriku, kas ziemā strādā tikai dažas dienas nedēļā, bet tad vasarā divās līdz trīs maiņās. Vai tā ir pareiza rīcība? Te mums jārada pārmaiņas. Diezgan ilgi gaidīts uz tādas rīcības grozišanu. Tagad būs jāiet jauns ceļš un būs jādomā par atvieglinājumiem patērētājam. Tādā kārtā, ka par zemākām muitām jāieved no ārzemēm lielāks daudzums šādu fabriku ražojumu.

9. Racionalizācijas jautājuma patiesākai noskaidrošanai var izrādīties par nepieciešamu sevišķa pētīšanas instituta dibināšana, kas varēs sadarboties ar rūpniecības atsevišķām grupām vai nozarēm, un pie šī darba tad nu finansu ministrijas vadībā stāsies kameras.

Prezidents noslēdza runu vārdiem:

Mēs dzīvojam lielu satricinājumu un svarīgu pārgrozību laikā. Mūsu pienākums ir no visiem notikumiem mūcīties iespējami daudz un iegūtās mācības izlietot mūsu valsts labā, mūsu nākotnes nodrošināšanas labā. Visās valstīs tagad valdībām nākas nodarboties ar svarīgiem, sarežģītiem un dažkārt ļoti smagiem jautājumiem. Arī mēs apzināmies savu pienākumu un atbildību. Mēs esam un būsime savā vietā. Tāpēc lai neviens pilsonis neiedomājas, ka viņš, satīcis otru pilsoni, viens pats ar savu muti vai savām rokām var izšķirt svarīgas politiskas lietas. To lai viņš prātā neieņem — tas ir atstājams valdībai. Bet šai vietā es tomēr gribu pateikt, ka mūsdienu satraukumā katrs pilsonis līdzī nes atbildību arī par ārējo politiku.

Tagadējo smago domstarpību laikā valstis vairāk kā jebkad meklē arī savstarpējo saprašanas un tuvināšanas. Un še nu atkal pierādas vecā patiesība, ka katra valsts atzīst par draugu visdrīzāk to otru valsti, kura ir iekšēji vienota un stipra. Bet pie iekšējās vienotības un stipruma pieder as doma: pašu zemei — pašu arājs. Tas jāņem vērā arī mums. Bet jāsaka arī vēl tas: lai neviens nedomā, ka tuvākā laikā varētu atkal pacelties kara draudi Eiropā. Tomēr būtu maldīgi domāt, ka izbeigsies arī visi spiedieni no vienas valsts uz otru, sevišķi uz mazākām un mazām. Un šādi spiedieni var būt politiskas, saimnieciskas un kulturalas dabas. Tāpēc arī mūsu dienās valdībām arvien vēl vajadzīga modrība, darbs un gatavība, un arī mēs gribam, lai pilsoņi varētu mierīgi un netraucēti staigāt savās darba gaitās. Tad piepildīsies valdības un visu pilsoņu vēlēšanās un cenšanās pēc saimnieciska un politiska stipruma, pēc kulturala uzplaukuma. Tad stipra un droša stāvēs arī mūsu valsts, mūsu Latvija.

«Oma maa — oma kündigt!»

Kongresshoones Riias tuli k.a. 2. novembril kokku meie nelja majanduskoja üldkosolek. Koosolekule ilmus ka Riiqipresident K ä r l i s U l m a n i s ja pidas suure kõne, rõhutades:

1. Tuleb pidurdada maa töökäte üleminekut teistele tootmisaladele.
2. Ratsionalisatsioonikäigus põllumajandusele on hädavajalikud masinad.

Põllumees on ostnud masinaid, ostab praegu ja ka edaspidi. On talusid, mis on hinnatud 20.000 latile, kuid põllumees ostab masina, mis maksab üksi 4 või 5.000 latti. Aga ütelge, kui palju on selliseid vabrikante, aktsiaühinguid, kellede kapital on miljon latti ning kes ostaks ühe masina, mis maksaks Ls 250.000.

3. Masinaid peab importima ja valmistama sellisel arvul, et neid puudu ei tuleks, kuigi vabrikud peaks töötama ööpäevad. Teiste maade valitsused sunnivad seda tegema suurtükivabrikuid. Meil siin sääraseid vabrikuid ei ole. Kuid põllutöömashinad meil meie oludes, meie elus on sama tähtsad, kui suurtükidki.

4. On kasutoovaks osutunud tõik, et alalisi põllutöölisi loetakse haigekassa alla. See sama maksab ka peremehe — või naise sugulaste, poegade, tütarde, õdede, vendade kohta, kui need töötavad talus normaalse põllutöölise arvu juures, ja kui nad tõeliselt asendavad võrast tööjõudu.

5. Rentnike asemele peavad asuma peremehed ise. Nii töötajate pere kasvaks 20.000 maainimese võrra.

6. Neile, kes käivad ringi ja midagi ei tee, ka neile ei sünni midagi halba, kui kutsume uuesti ellu 1921. aasta tööpataljonid, militaarse korra ja sõjaväelise distipliiniga.

7. Tööstuskäitiste ratsionalisatsiooni eesmärgiks on rohkem toota, adavamalt toota ning tõsta tootmiskvaliteeti, kergendada tööd ja lühendada töötunde. Ometi vab-

rikud ei nihku paigalt, neil on see ükskõik, kuna töölisi on kerge saada — miks nad peaks ostma masinaid. Kooskõlast riigi majanduspoliitikaga, kaastööst nende eesmärkide saavutamises, kaastööst inimeste energia ratsionaalses jaotuses — kõigest sellest pole kübetki. On kätte jõudnud aeg, mil me hakkame kõiki neid asju hindama teisiti.

8. On palju vabrikuid, kus talvel töötatakse vaid mõni päev nädalas, aga suvel siis kahes kuni kolmes vahetuses. On see õige teguviis? Siin tuleb asja muuta. Küllalt kaua on oodatud sellise teguviisi muutumist. Nüüd tuleb minna uusi teid ning tuleb mõelda tarbijate hüvitusele. Sel viisil, et madalama tolli eest tuleb tuua välismaalt sisse suurem hulk selliseid vabriku saadusi.

9. Ratsionalisatsiooni küsimuse tõsiseks lahendamiseks võib kujuneda hädavajalikuks luua eriline uurimise instituut, mis võiks arendada koostööd tööstuse eriharudega või gruppidega, ning selle töö juurde siis nüüd asuvad rahaministeeriumi juhtimisel kojad.

President lõpetas kõne sõnadega:

Me elame suurte vapustuste ja murrangute ajal. Meie kohus on õppida kõigest sündmusist võimalikult palju ning saadud õpetust kasutada meie riigi häaks käekäiguks, meie tuleviku kindlustamiseks. Kõikides riikides tuleb nüüd valitsustel tegeleda tähtsate, keeruliste ning vahest vägagi raskete ülesannetega. Ka meie oleme teadlikud oma kohustusest ja vastutusest. Meie oleme ja jääme oma kohale. Seepärast ärgu arvaku ükski kodanik, et tema, saades kokku teisega, üksi oma suu või kätega võib lahendada tähtsaid poliitilisi asju. Ärgu võtku ta seda mõtet oma pähe — see tuleb jätta valitsusele. Kuid siinkohal ma tahan siiski ütelda, et tänapäeva ärevuses iga kaaskodanik kannab vastutust ka välispoliitika eest.

Praegusel raskete vastolude ajastul riigid enam kui kunagi varem otsivad omavahelist kooskõla ja sõprust. Ja siin nüüd jälle tõendub vana tõsiasi, et iga riik tunnustab kõige meelsamini sellise teise riigi sõprust, kes on seesmiselt üksmeelne ja tugev. Kuid seesmise tervikluse ja tugevuse juurde kuulub mõte: oma maa — oma kündja. Seda peame arvestama ka meie. Kuid peab ütleva ka veel seda: keegi ärgu arvaku, et lähemas tulevikus võiks jälle kerkida Euroopas esile sõjahädaoht. Siiski oleks väärt mõelda, et lõpevad ka kõik surved ühelt riigilt teisele, eriti väiksematele ja väikestele. Ning sellised surved võivad olla poliitilise, majanduslise ehk kultuurilise loomuga. Seepärast ka meie päevil valitsused peavad omama erksa meele, töö ja küpsuse, ning ka meie sooviks on, et kodanikud võiks rahulikult ja segamatult käia oma tööradal. Siis täitub valitsuse ning kõigi kodanike soov ja püüed majanduslise ja poliitilise tugevuse poole, kulturalise õitsengu poole. Siis tugevana ja julgena püsib ka meie riik, meie L a t v i j a.

Desmit gadu tautu tuvināšanas darbā

Uz Latviešu-Igaunu biedrības pirmo darba cēlienu atskatoties.

Latvijas valsts pastāvēšanas desmit gadu atceres priekšvakarā, 1928. g. 16. novembrī, notika Latvijas-Igaunijas biedrības dibināšanas sapulce. Latvijas-Igaunijas biedrība nebija pirmā tuvināšanas biedrība, bet gān priekšpēdējā Baltijas valstu saimē, jo tuvināšanas biedrību dibināšanās bija sākusies tepat jau astoņus gadus agrāk: Latviešu-Lietaviešu vienība Rīgā nodibinājās jau 1921. gada februārī, Lietaviešu-Latviešu vienība Kauņā 1922. g. jūnijā un Lietuvas-Igaunijas biedrība Kauņā 1927. g. Pēc tam, kad 1928. g. otrajā pusē bija nodibinājusies Igaunijas-Latvijas biedrība Tallinnā, Rīgai bija jāpateidzas, lai atbildētu ar reciprocitāti Tallinnai un šajā ziņā jāpateicas toreizējam Igaunijas sūtnim Latvijā E. Virgo par iniciatīvu dibināšanas sapulces sasaukšanā. Ar Igaunijas-Lietuvas biedrības nodibināšanos Tallinnā 1931. g. noslēdzās tuvināšanas biedrību tīkls Baltijas valstu apjomā.

Tuvināšanas biedrības nekad nav stāvējušas izolēti, bet allaž mēģinājušas sadarboties savā starpā, un šī sadarbība no nejaušiem sākumiem mūsu dienās ir jau izvērtusies par sistemātiski noorganizētu sadarbību visu sešu tuvināšanas biedrību starpā. Tādēļ, ja tagad atskatāmies uz Latvijas-Igaunijas biedrības, resp. pēc pārreģistrētiem statūtiem uz Latviešu-Igaunu biedrības desmit gadu darbību un ja šajā sakarībā gribam saskatīt lielākus vai mazākus panākumus, tad tas nav vienas biedrības, bet ir visu sešu tuvināšanas biedrību kopējs nopelns.

Latvijas-Igaunijas biedrības dibināšanas sapulcē sūtņa E. Virgo dzīvoklī, Skolas ielā 13, klāt bija 31 persona, bez tam rakstiski bija izteikušas vēlēšanos skaitīties dibinātājos 26 personas, tā kā kopā 57 dibinātāji ir likuši mūsu biedrībai pamatus. Pēc vajadzīgo tehnisko priekšdarbu veikšanas, 1929. g. 27. janvāra pilnsapulcē ievēlēja biedrības pārvaldes organus šādā sastāvā:

valde: H. Albats, A. Alberings, A.

Akuraters, M. Antons, A. Balodis, A. Bergs, F. Cielēns, Dr. P. Kalniņš, Fr. Lasmanis, J. Mölders un V. Munters;

revīzijas komisija: Ed. Kuraus, G. Milbergs un O. Nonācs.

No šā personālā sastāva ir redzams, ka biedrības pārvaldes organos no pašiem pirmajiem laikiem līdz mūsu dienām visus šos desmit gadus ir bijuši: H. Albats, Fr. Lasmanis, V. Munters un O. Nonācs.

Biedrības pirmais priekšnieks ir A. Alberings un pirmais sekretars V. Munters.

Kā katrai biedrībai, tā arī šinī gadījumā, darbības uzsākšanai un attīstībai nepieciešami līdzekļi. Pirmie līdzekļi radās pateicoties sūtņa E. Virgo ziedojumiem, kurš pirmajā darbības gadā divos paņēmienos biedrībai dāvāja Ls 500,—, un dāmu komitejas enerģiskai rīcībai, kuras pats pirmais sarīkojums, eglītes vakars 1929. g. 18. decembrī, deva Ls 345,95 tīra atlikuma. Pirmajā dāmu komitejas sastāvā iegāja: Alberinga, Albertiņa, Albate, Antone, Laimiņa un Virgo. Var teikt, ka ne tikai sākumā, bet visus šos desmit biedrības pastāvēšanas gadus dāmu komitejas čaklā darbība sarīkojumu noorganizēšanā ir bijusi galvenā gādniece par biedrības līdzekļiem. Dāmu komitejas pirmā sastāva darbiniecēm vēlāk dažādos laikos pienāca klāt: Filholde, Ivaska, Jaunzeme, Meijerovica, Loske, Sifersa.

Kā jau teikts, sakari Latvijas-Igaunijas biedrībai ir pastāvējuši no paša sākuma ar visām tuvināšanas biedrībām, bet sevišķi tuvas saites viņai ir bijušas ar korespondējošo biedrību Tallinnā — ar Igaunijas-Latvijas biedrību. Vispirms šie sakari redzamākā veidā izteicās delegāciju braucienos vienas valsts svētkos uz otras valsts galvas pilsētu, kas saistas ar svinīgu aktu sarīkošanu un valžu kopsēdēm, kurās tiek apspriesti jautājumi un taisīti lēmumi par sadarbību.

Šie savstarpējie apciemojumi drīz vien dabū simbolisku pastiprinājumu. 1931. g. 6. jūnijā uz Latvijas sūtniecības nama

iesvētīšanu Tallinnā ierodas Latvijas-Igaunijas biedrības delegācija ar biedrības priekšnieku A. Alberingu priekšgalā, kurā gadījumā viņa pasniedz Igaunijas-Latvijas biedrībai adresi un Latvijas karogu. Igaunijas-Latvijas biedrības delegācija 1932. g. 24. februāra svinībās Rīgā pasniedz Latvijas-Igaunijas biedrībai Igaunijas karogu. Adrese, kuru šajā gadījumā Igaunijas-Latvijas biedrības priekšnieks, lielais Latvijas draugs, prof. A. Piips, pasniedza Latvijas - Igaunijas biedrībai, noslēdzas ar vārdiem: «Lai šis karogs, zem kura krāsām cīnoties noslēdzām ieroču brālību ar Latvijas tautu Daugavas krastos, būtu par zīmi, ka jūs atradīsiet mūs arī nākotnē sev blakus. Mūs vadīs uz visiem upuriem spējīga tēvijas mīlestība.»

Šie svinīgie akti valsts svētkos, kurus uzsāka tuvināšanas biedrības, ar laiku ir izvērtušies par oficiālām svinībām visās trijās Baltijas valstīs, un ne tikai viņu galvas pilsētās, bet arī provinces pilsētās un uz laukiem, un šo svinību vissvarīgākai daļai — aktiem skolās ir neapšaubami liela politiski audzinoša nozīme visu triju valstu un tautu sadraudzības un sadarbības aktivizēšanā.

Vērojot biedrības darbību, redzam, ka viņā mainas klusāki periodi ar lielākas aktivitātes laikmetiem. Pēc pirmajiem sagatavošanās gadiem samērā dzīvu un daudzpusīgu darbību biedrība attīsta 1933. gadā, kas ir piektais biedrības pastāvēšanas gads. Sāk darboties iepriekšējā gadā nodibinātās biedrības sekcijas — juridiskā, ekonomiskā un kulturalā. Pirmās divas sarīko priekšlasījumus par saimnieciskiem un juridiskiem jautājumiem (T. Apinis: «Latvijas - Igaunijas kopējie saimnieciskie jautājumi», H. Albats «Ārzemju tiesas spriedumu izpildīšana»), kamēr kulturalā sekcija biedrības valdes uzdevumā noorganizē igauņu etnografisko izstādi Rīgā, kas jau ir liela stila kulturalās dzīves notikums. Izstāde bija pielāgota 24. februāra svinībām, Igaunijas 15 gadu pastāvēšanas jubilejai, uz kurām ieradās Rīgā Igaunijas valsts vecākais Konstantīns Petss, atbildot uz Latvijas valsts prezidenta A. Kvieša viesošanās Tallinnā iepriekšējā ga-

da vasarā, pa igauņu dziesmu svētku laiku. Etnografiskā izstāde, kuras laikā igauņu nacionalā muzeja direktors F. Leinboks noturēja priekšlasījumu par igauņu tautas mākslu, latviešu sabiedrībā un Latvijas presē radīja dzīvu atbalsu.

Tajā pašā 1933. gadā biedrība sāka izdot «Mēnešrakstu», kurš nepārtraukti turpinājis savas gaitas līdz pat šim laikam. «Mēnešrakstu» pēc kārtas ir vadījuši: prof. Fr. Balodis, A. Alberings, M. Antons un kopš 1935. gada 2. numura tagadējais redaktors O. Nonācs. «Mēnešraksta» izdošana divās valodās, kas prasa lielus līdzekļus, ir bijusi iespējama tikai ar valdības pabalstu, kas nav liegts, ievērojot viņa nozīmi tautu tuvināšanas idejas aktivizēšanā.

Biedrības biedru skaits no 57 pie dibināšanas un 102 iepriekšējā 1932. gadā, šajā 1933. gadā pieaudzis jau uz 125 — tas rāda ja arī ne strauju, tad tomēr pastāvīgu pieaugšanu.

Biedrības enerģiskā priekšnieka A. Alberinga negaidītā nāve 1934. g. 26. aprīlī organizācijai bija smags pārbaudījums. Nelaiķa visos virzienos rosīgi uzsāktā darbība prasīja lielu uzņēmību un veiklību, lai neļautu tai atslābt. Šīs īpašības bija nākošajam biedrības priekšniekam, līdz tam ilggadīgam biedrības priekšnieka biedram M. Antonam. Bez tam vispārējās politiskās situācijas maiņa nāca biedrības darbības aktivizēšanai par labu. 1934. g. 31. maija pilnsapulce, sakarā ar 15. maija pārmaiņām, konstatē: «Pārskata gadā abās valstīs ir notikušas ārkārtīgi svarīgas iekšpolitiskas pārmaiņas, kas nesuša sev līdzī dzīlas pārvērtības valsts varas uzbūvē un sabiedriskā dzīvē; biedrība nevar pāriet garām šīm pārmaiņām, neatzīmējot pārliecību, ka tās veicinās abu sabiedroto valstu tuvināšanos un kopdarbības attīstību un šai ziņā ļaus arī biedrībai un viņas līdzbiedrenei Tallinnā enerģiski un sekmīgi turpināt savu darbību abu tautu tuvināšanā.»

1934. gads iezīmēja lielu pagrieziena tuvināšanas biedrību darbības aktivizēšanā ar to, ka radās orgāns visu sešu tuvināšanas biedrību darbības saskaņošanai. Prasība šādu orgānu radīt tika formēli uz-

stādīta Latviešu-Lietaviešu X kongresā Kauņā un šī ideja tika realizēta tā paša gada 1. jūlijā Bulduros, nodibinot Igaunu, Latvju un Lietuvju sadarbības biroju, kurā ieiet pa diviem pārstāvjiem no katras tuvināšanas biedrības un kura prezidija sēdeklis katru gadu pārmaiņus atrodas vienā no šo valstu galvas pilsētām. Šī Sadarbības biroja darbības galvenā izpausme ir triju tautu ikgadējā sadarbības kongresa sarīkošana, un Latvija bija pirmā valsts, kurā 1935. gadā tāds triju valstu sadarbības kongress notika. Saskaņā ar reglamenta noteikumiem par prezidējošo biedrību, pirmā kongresa tiešā sarīkotāja bija Latviešu-Lietaviešu vienība Rīgā un Latvijas-Igaunijas biedrība viņai asistēja, daloties ar to kongresa sarīkošanas izdevumu segšanā. Šajā kongresā Latvijas-Igaunijas biedrības biedri piedalījās ar trim referātiem: Latvijas universitātes rektors prof. Dr. J. Auškāps lasīja par Baltijas valstu sadarbību zinātnes laukā, prof. A. Tentelis «Igaunu, latvju un lietuvju attiecības 13. gadu simtenī» un cand. jur. A. Dzirkalis «Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sadarbība tiesību laukā». Bez tam Latvijas-Igaunijas biedrība kopā ar Latviešu-Lietaviešu vienību izdeva drukātu pārskatu par Sadarbības biroja pirmo darbības gadu. Šajā gadā tika arī izdarīts mēģinājums izdot Sadarbības biroja biļetenu kā pielikumu «Mēnešrakstam» visās trijās Baltijas valodās, bet ārienes līdzekļu izpalikšanas dēļ no šā mēģinājuma turpināšanas bija jāatsakas. Nākošajā kongresā Kauņā 1936. gadā Latvijas-Igaunijas biedrības pārstāvis O. Nonācs nolasīja referātu: «Jaunatnes apmaiņa» un trešajā kongresā Tallinnā 1937. gada Latvijas-Igaunijas biedrības biedrs A. Zalts sniedza referātu par saimniecisko sadarbību.

Šinī 1938. gadā, uzsākot sadarbības kongresu otro paņēmienu, IV sadarbības kongresa galvenā sarīkotāja bija Latvijas-Igaunijas biedrība, šoreiz atbildībai paplašinoties ar to, ka kongress bija apvienots ar «Baltijas nedēļu», kurā 9 atsevišķas organizācijas visas Baltijas apmērā noturēja savas konferences. Pirmo šādu sadarbības kongresu kopā ar «Baltijas ne-

dēļu» noorganizēja Tallinna iepriekšējā gadā. Lai Tallinnas labi veiktajam uzdevumam turētu līdzī, paliekot vismaz līdzsvarā, Rīgai bija jāpieliek labi daudz pūļu. Rīga lielu vērību piegriezta referātu sistematizācijai un rūpīgai apstrādāšanai, nozīmējot jau iepriekš tematus un katram referatam nosakot koreferentu. Aktuālajam referatam par Baltijas tautu dabīgā pieauguma problēmu bija pat trīs koreferenti, ar ko šī svarīgā problēma tika nostādīta sabiedrības uzmanības degpunktā. Šajā kongresā ar referātiem no Latvijas-Igaunijas biedrības puses piedalījās O. Nonācs («Baltijas tautu sadarbība»), prof. A. Švābe (koreferats Ed. Lāmaņa referatam: «Kas traucē un kas veicina Baltijas tautu sadarbību») un Dr. O. Alks (koreferats V. Salmiņa referatam: «Baltijas tautu dabīgā pieauguma problēma»). Kongresa materiāli pilnīgi nodrukāti «Mēnešraksta» š. g. 2./3. un 4. burtnīcā un bez tam plašākai ārzemju informācijai tiks izdoti atsevišķi angļu valodā.

Biedru skaits, kurš 1934. gadā pēc A. Alberinga nāves bija sarucis uz 78, turpmākajos gados atkal strauji ceļas: 1936. gadā tas jau ir 169, nākošajā 1937. gadā — 210 un šinī 1938. g. — 294. Patlaban Latviešu-Igaunu biedrība biedru skaita ziņā starp sešām tuvināšanās biedrībām ieņem otro vietu (pirmo visvecākā biedrība — Latviešu-Lietaviešu vienība Rīgā).

Šinī 1938. gadā biedrība dabu jaunos statusus, kas piemēroti jaunajam biedrību likumam un kuru galvenā iezīme ir tā, ka lielāka noteikšana un atbildība par biedrības darbību uzlikta biedrības priekšniekam. Līdzšinējam biedrības priekšniekam no amata atsakoties š. g. 18. jūnija pilnsapulce par priekšnieku vienbalsīgi ievēl līdzšinējo priekšnieka biedru O. Nonācu un par sekretaru grāmatnieku J. Rapu. Jaunās vadības nolūkos būs aktivizēt sadarbību gara dzīves laukā, sakarā ar ko nodibināta jauna literāriskā un atjaunota kultūras sekcija, kura pēdējos gados nedarbojās.

Ja nu pēdīgi jautājam, ko Latviešu-Igaunu biedrība desmit gados ir panākusi, vai, plašāki jautājumu nostādot, ko tuvināšanas biedrības vispār ir sasniegušas,

tad var ar mierīgu sirdi atbildēt, ka pānākts tomēr ir daudz. Vispirmā vietā ir stādāms tas dzīvais kontakts abu tautu starpā, kāds nodibinājies šajos gadu desmitos. Te, protams, ir strādājuši visi, bet tuvināšanas biedrības vispirmā kārtā. Šis dzīvais kontakts sākot no atsevišķiem arodiem un atsevišķu interešu sferām ir jau pārgājis uz tautas masām. To pierāda tā sajūsma, kāda pārņem tautu kopēji valsts svētkus svinot; to pierāda tas, ka sadarbības kongresi ir jau vairs ne tikai augšējo simtu lieta, bet tie jau saista visas atklātības vēribu; šo kontaktu mēs aizvien stiprāk jūtam vispārējās dziesmu svētkos, ko spilgti izbaudījām arī šovasar Rīgā un Tallinnā: otras tautas dziesmu skaņas jau tā augsti vilņojošo nacionālo sajūtu spēj pacelt vēl lielākos, visu pārspējošos augstumos. Mēs esam ieskatījušies viens otra dvēselē un saprotamies. Bet tas ir pats galvenais.

O. Nonats

Kümne aastat rahvaste lähendamise tööd

Tagasivaade Lāti - eesti ühingu esimesele tööperiodile.

Lāti riigi iseseisvuse kümne aasta jubeli eelõhtul 16. novembril 1928. a. leidis aset Lāti-Eesti ühingu asutamise koosolek. Lāti-Eesti ühingu ei olnud esimene sõprusühing, vaid küll viimane Balti riikide peres, kuna sõprusühingute asutamine oli alanud juba peaaegu kaheksa aastat tagasi: lāti-leedu ühingu Riias asutati juba 1921. a. veebruaris, leedu-lāti ühingu Kaunases 1922. aasta juunis ja Leedu-Eesti ühingu Kaunases 1927. aastal. Pärast seda kui 1928. aasta teisel poolel oli asutatud Eesti-Lāti ühingu Tallinnas, tuli Riias kiirustada, et vastata Tallinnale, retsiprotsiteediga ja ses suhtes tuleb tänada tookordset Eesti saadikut Lätis E. Virgot initsiatiivi eest asutamiskoosoleku kokkukutsumisel. Eesti-Leedu ühingu asutamisega Tallinnas 1931. aastal sulgus Balti sõprusühingute võrk Balti riiges.

Sõprusühingud pole kunagi seisnud isoleeritult, kuid alata on püüdnud arendada omavahelist koostööd, ja see koostöö juhuslikust algusest on meiepäevil võrsunud süstemaatiliseks organiseer-

Daudzie ierosinājumi, kādi nāk no tuvināšanas biedrībām, vai tie attiektos uz kopēju svešvalodu, skolu mācības grāmatu saskaņošanu, jaunatnes apmaiņu, garīgo vērtību izmaiņu vai satiksmes atvieglošanu, ir jau tikuši vai nu pilnīgi vai arī pa daļai realizēti, pateicoties valdības gādībai un attiecīgu privatorganizāciju uzņēmībai. Pašas tuvināšanas biedrības kā pēc sava sastāva, tā arī pēc organizatoriskās uzbūves arī neko vairāk nespēj, kā tikai nākt ar ierosinājumiem, bet arī tiem ir sava nozīme tautu tuvināšanas darbā.

Ja atskatāmies, kas mēs bijām 20 gadus atpakaļ un kas mēs esam tagad, tad jāsaka, ka šobrīd tomēr daudz labāk viens otru pazīstam. Padarītais dod gribu un spēku ķerties pie vēl darāmā. Šī gribaura mūs aizvien darbā par skaidro mērķi, kas izsakams vārdos — tautu vienībā mūsu spēks.

ritud koostöoks kõigi kuue sõprusühingu vahel. Seepärast, kui nüüd vaatame tagasi Lāti-Eesti ühingu, resp. pärast ümberregistreeritud põhikirja lāti-eesti ühingu kümneaastasele tegevusele ja kui tahame ses suhtes leida suuremaid ehk vähemaid tulemusi, siis pole see mitte ühe ühingu, vaid kõigi kuue sõprusühingu ühine teene.

Lāti - Eesti ühingu asutamiskoosolekul saadik E. Virgo korteris Skolas tän. Nr. 13 olid koos 31 isikut. Peale selle kirjalikult olid avaldanud soovi kaasasutajateks olla 26 isikut, nii et kogusummas on meie seltsi rajanud 57 asutajat liiget. Pärast vajalikkude tehniliste eeltööde sooritamist 1929. aasta 27. jaanuaril valis täiskogu koosolek ühingu juhatusorganid järgmises koosseisus:

juhatas: H. Albats, A. Alberings, A. Akuraters, M. Antons, A. Balodis, A. Bergs, F. Cielens, Dr. P. Kalniņš, Fr. Lassmanns, J. Mölder ja V. Munters.

revisjoni komisjon: Ed. Kuraus, G. Milbergs ja O. Nonats.

Sellest tegelaskonna koosseisust näeme, et ühingu juhatuse organeis algpäevist kuni meie päevini kümne aasta jooksul on püsinud: H. Albats, Fr. Lassmanns, V. Munters ja O. Nonats.

Ühingu esimene esimees on A. Alberings, esimene sekretär V. Munters.

Nagu igal ühingul, nii ka sel juhul, on kädavajalik rahaline põhi tegevuse alustamiseks ja väljakujundamiseks. Esimene raha summa saadi tänu saadik E. Virgo annetustele, kes esimesel tegevusaastal kahel korral annetas seltsile Ls 500,— ja daamide komitee energilisele tegevusele. Esimene komitee pidu-õhtu, jõulupuu 1929. aasta 18. detsembril, andis puhast ülejääki Ls 345,95. Esimese daamide komitee koosseisu kuulusid: proud Albering, Albertin, Albat, Laimin, Virgo ja preili Anton. Võib öelda, et mitte ainult alguses, vaid kõigi nende kümne seltsi tegevuse aasta kestel daamide komitee agar tegevus pidude korraldamises on olnud peamiseks seltsi rahaliste olude hooldajaks. Daamide komitee algkoosseisule hiljem lisandusid proud Filholde Ivask, Jaunzeme, Meierovics, Loske, Sihvers.

Nagu juba öeldud, on Läti-Eesti ühingul olnud sidemed juba algusest peale kõigi sõprusühingutega, kuid eriti lähedad suhted on tal alati olnud korrespondeeriva ühinguga Tallinnas — Eesti-Läti ühinguga. Need suhted väljendusid esijoones nähtavamal kujul delegatsioonide saatmise ühe riigi aastapäeva pidustusteks teise riigi pealinna, mis on seotud pidulikkude aktuste korraldamisega ja juhatuste ühiste koosolekutega, kus arutletakse koostöö küsimusi ja võetakse vastu otsusi.

Need vastastikused külaskäigud omandavad peagi sümboolse kinnituse. 6. juunil 1931. aastal sõidab Tallinna Läti Saatkonna hoone õnnistamisele Läti-Eesti ühingu delegatsioon eesotsas ühingu esimehe A. Alberingiga ning sel juhul delegatsioon annab üle Eesti-Läti ühingule aadressi ja Läti lipu. Eesti-Läti ühingu delegatsioon 1932. aasta 24. veebruari pidustustel annab üle Läti-Eesti ühingule Eesti lipu. Aadress mille sel juhul Läti-

Eesti ühingule andis üle Eesti-Läti ühingu esimees, suur Läti sõber prof. A. Piip, lõpeb, sõnadega: «See lipp, mille värvid all võideldes sõlmisime sõjariistade vendluse läti rahvaga Daugava kallastel, olgu märgiks, et teie leiate meid ka tulevikus endi kõrval. Meid juhib igasugu ohvriteks valmisolev isamaa armastus.»

Pidulikud aktused riigi pühadel, mida algatasid sõprusseltsid, on ajajooksul väljakujunenud ametlikkudeks pidustuseks kõigis kolmes Balti riigis, ja mitte ainult nende pealinnades, vaid ka provintsilinnades ja maal, ning nende pidustuste kõige kaalukamal osal — aktustel koolides on kahtlematult suur poliitiliselt-kasvatav tähtsus kõigi kolme riigi ja rahva sõpruse ja koostöö aktiveerimises.

Vaadeldes ühingu tegevust näeme, et seal vahelduvad vaiksemad perioodid suurema aktiivusega ajajärgudega. Esimeste ettevalmistusaastate järele arendab ühing võrdlemisi elavat ja mitmekesist tegevust. 1933. aastal, mis on viiendaks ühingu tegevusaastaks, alustavad tegevust eelmisel aastal asutatud ühingu sektsioonid — juriidiline, ökonoomiline ja kultuuri sektsioon. Esimesed kaks korraldavad loenguid majanduslisist, ja juriidilisist küsimust (T. Apinis: «Läti-Eesti ühised majandusküsimused», H. Albats „Välismaa kohtuotsuste täideviimine»), kuna kultuuri sektsioon organiseerib ühingu juhatuse ülesandele eesti etnograafilist näitust Riias, mis kujuneb juba suurestiililiseks kultuurielu sündmuseks. Näitus oli kooskõlastatud 24. veebruari pidustustega, Eesti 15 aasta iseseisvusjuubeliga, mil puhul Riiga külastas Eesti Riigivanem Konstantin Päts tulles vastukülaskäigule Läti Riigipresidenti A. Kviesi külaskäigule Tallinnas eelmise aasta suvel, Eesti laulupeo ajal. Etnograafiline näitus, mille puhul Eesti rahva muuseumi direktor F. Leinbock-Linnuste esines kõnega Eesti rahva kunstist, tekitas elavat vastukaja Läti seltskonnas ja Läti ajakirjanduses.

Samal 1933. aastal hakkab ühing välja andma «Kuukirja», mis on püsivalt jatkunud oma ilmutumist tänapäevani. «Kuukirja» on järgemööda juhtinud prof. Fr. Balodis, A. Alberings, M. Antons ja 1935.

aasta 2. numbrist saadik praegune toimetaja O. Nonats. Kuukirja väljaandmine kahes keeles, mis nõuab suuri kulusid, on osutunud võimalikuks ainult riikliku toetusega, mida pole keelatud, arvestades selle suurt tähtsust rahvaste lähendamise idee aktiviseerimises.

Ühingu liikmete arv 57-lt asutamise aastal ja 102-lt eelmisel, 1932. aastal on 1933. aastaks tõusnud juba 125-le — näidates, kuigi mitte suurt, siiski püsivat tõusu.

Ühingu energilise esimehe A. Alberingi ootamatu surm 1934. aasta 24. aprillil oli raskeks katsumuseks organisatsioonile. Oli vaja suurt ettevõtlikkust ja osavust, et mitte lasta sel alatud hoogsal tegevusel raugeda. Need ülesanded langesisid tulevasele ühingu esimehele endisele kauaaegsele esimehe abile M. Antonile. Peale selle üldise poliitilise situatsiooni pööre oli kasuks ka ühingu tegevuse aktiviseerimisele. Seoses 15. mai murranguga 1934. aasta 31. mai peakoosolek konstateerib: «Aruandeaastel on mõlemates riikides leidnud aset vägagi tähtsad sisepoliitilised muutused, mis on toonud endaga kaasa sügava pöörde riigikorra kujus ja avalikus elus; ühing ei saa mööduda nendest muutustest jättes rõhutamata asjaolu, et see murrang edustab mõlemate liitriikide sõprust ja koostöö arengut ning võimaldab ses suhtes ühingul ja selle kaaslasel Tallinnas energilist ja edukat tegevuse jätkamist mõlemate rahvaste lähendamises.»

1934. aasta tõi suure pöörde sõprusühingu tegevuse kooskõlastamises. Nõue sellise organi loomiseks formaalselt seati üles läti-leedu 10. kongressil Kaunases ning see idee viidi ellu sama aasta 1. juulil Bulduris, kus loodi eesti, läti ja leedu koostöö büroo, kuhu kuulub kahe esindaja kaupa igast sõprusühingust ning mille presiidiumi asukohaks on vaheldumisi nende riikide pealinnad. Koostöö büroo peamiseks tegevuse avalduseks on kolme rahva igaaastaste koostöö kongresside korraldamine, ning Läti oli esimeseks riigiks, kus 1935. aastal leidis aset selline kolme riigi koostöö kongress. Kooskõlas reglamendi määrustega presideerivaks ühinguks oli esimese kongressi korraldaja

läti-leedu ühing Riias, kelle assistendiks oli Läti-Eesti ühing, kattes ka osa kongressi korraldamise kuludest. Sel kongressil esinesid Läti-Eesti ühingu liikmed kolme referaadiga: Läti ülikooli rektor prof. Dr. J. Auškaps refereeris Balti riikide koostööst teaduse väljal, prof. A. Tentelis «Eesti, läti ja leedu suhted 13 sajandil» ja cand. iur. A. Dsirkalis «Eesti, Läti ja Leedu koostöö õiguslikul alal». Peale selle andis Läti-Eesti ühing koos läti-leedu ühinguga välja trükitud ülevaate Koostöö büroo esimese tegevusaasta kohta. Samal aastal tehti ka katset anda välja Koostöö büroo bulletääni „Kuukirja» lisana kõigis kolmes Balti keeles, kuid puudulikkude välisvõimaluste tõttu tuli loobuda selle algatuse jätkamisest. Järgmisel kongressil Kaunases 1936. aastal Läti-Eesti ühingu esindaja O. Nonats kandis ette referaadi «Noorsoo vahetus» ja kolmandal kongressil Tallinnas 1937. aastal Läti-Eesti ühingu liige A. Zalts refereeris koostööst majandusala. Käässoleval, 1938. aastal, alates koostöö kongresside teist ringi, oli neljanda kongressi peakorraldajaks Läti - Eesti ühing. Seekordne kongress oli laiema ulatuslisem selle tõttu, et see oli ühendatud «Balti nädalaga», kus üheksa eri organisatsiooni kõigi kolme Balti riigi ulatuses olid kokku tulnud nõupidamistele. Esimene sellelaadiline koostöö kongress koos «Balti nädalaga» oli organiseeritud Tallinnas eelmisel aastal. Et mitte alla jääda Tallinna kongressi tulemustele, tuli riialastel palju vaeva näha. Riias pöörati suurt tähelepanu referaatide süstematiseerimisele ja hoolikale ettevalmistusele, juba ette äramärkides teemad ja määrates koreferendid iga referaadi jaoks. Aktuaalsel referaadil Balti rahvaste loomuliku juurdekasvu probleemist oli isegi kolm koreferenti, millega see tähtis probleem sai tõstetud seltskonna huvi keskpunkti. Sel kongressil esinesid referaatidega Läti-Eesti ühingu poolt O. Nonats («Balti rahvaste koostöö»), prof. A. Švabe (koreferaat Ed. Laamani referaadile: «Mis takistab ja mis soodustab Balti rahvaste koostööd») ja Dr. O. Alks (koreferaat V. Salniti referaadile: „Balti rah-

vaste loomuliku juudekasvu probleem.» Kongressi materjalid on täieliselt avaldatud «Kuukirja» k. a. 2/3. ja 4. numbris ja peale selle laialdasemaks välismaa informatsiooniks avaldatakse need inglise keeles.

Liikmete arv, mis 1934. aastal pärast A. Alberingi surma oli langenud 78-le, järgnevatel aastatel jälle hoogsasti tõuseb: 1936. aastal on see juba 169, järgmisel 1937. aastal — 210 ja käesoleval 1938. aastal — 294. Praegusel hetkel läti-eesti ühing liikmete arvu poolest on kuue sõprusühingu seas teisel kohal (esimesel kohal on vanim ühing — läti-leedu ühing Riias).

Käesoleval 1938. aastal sai ühing uue põhikirja, mis on kooskõlastatud uue seltside seadusega ning mille peamiseks iseloomu jooneks on see, et seltsi esimehele on antud suuremad õigused ja ka suurem vastutus ühingu tegevuses. Senise ühingu esimehe kohalt lahkumisega k. a. 18. juuni peakoosolek valib ühel häälrel esimeheks senise esimehe abi O. Nonats'i ning sekretäriks kirjastusäri peadirektori J. Rapa. Uue juhatuse eesmärk on aktiviseerida koostööd ka vaimse elu alal ja seoses sellega on juba loodud uus kirjandusektsoon ja taaselustatud kultuuri sektsioon.

Kui nüüd lõpuks küsida, mida on saavutanud läti - eesti ühing kümne aasta jooksul, või, asetades küsimuse laiemale alusele, mida üldse on saavutanud sõprusühingud, siis võib rahuliku südamega vastata, et saavutatud on siiski palju. Esikohale tuleb tõsta seda elavat kontakti mõlemate rahvaste vahel ja üldse Balti rahvaste vahel, mis tekkinud nende aasta kümnete jooksul. Siin, muidugi, on tööta-

nud kõik, kuid esijoones sõprusühingud. See elav kontakt saades oma alguse eri kutsealadelt ja erilistelt huvialadelt on juba läinud üle rahva massidesse. Seda tõendab vaimustus, mis valdab rahvast ühiselt riigi pidupäevi pühitsedes, seda tõendab ka see, et koostöö kongressid pole enam mitte ainult sajapealise eliitkonna asjaks, vaid need köidavad kogu avalikkuse tähelepanu; me näeme seda kontakti üha selgemini üldlaulupidudel, mis ilmselt oli nähtav ka möödunud suvel Riias ja Tallinnas: teise rahva lauluhelid on suutelised tõstma veel suuremasse kõike ületavasse kõrgusse juba niigi kõrgesti lainetavat rahvustunnet. Meie oleme vandanud üksteise hingesse ja mõistame üksteist. Kuid see ongi peaksi.

Paljud üritused, mis tulevad sõprusühingutelt, kas nüüd puudutades ühise võõrkeele küsimust, kooliõpperaamatute kooskõlastamist, noorsoo vahetust, vaimsete väärtuste vastastikust vahetust või liiklemise kergendusi, on juba kas osalt või täieliselt realiseerunud tänu valitsuste hoolekandele ja vastavate eraorganisatsioonide ettevõtlikusele. Sõprusühingud ise, nii oma koosseisu kui ka organisatoorse ehituse poolest, ei suudagi palju rohkem teha kui algatusi, kuid ka neil on oma tähtsus vastastikuses lähendamise töös.

Kui vaatame tagasi, mis olime 20 aasta eest ja mis oleme nüüd, siis peab ütleva, et praegusel hetkel tunneme süiski üksteist palju paremini. Tehtud töö annab taht ja jõudu asuda veel tegemata töö juurde. See tahe tõmbab meid alati tõhe selge eesmärgi eest, mis väljendub sõnades — rahvaste ühtekuuluvuses meie jõud.

A. Grīns

Ne vētrā, bet klusumā

Baltijas valstu attiecības pret pasaules politiku.

Pasaules politikā šoruden notikušas lielas pārmaiņas, kuru attīstības gājums nebūt vēl nava beidzies, bet liekas esam tikai sākumā, un katrā ziņā ievilks mūsu laikmeta vēsturē aiz sevis dziļu sliedi. Dažas valstis, vīlušās savos līdzšinējos

draugos, domā par pārorientēšanos vai jau stājušās pie tās; veselas tautas nonākušas ideoloģijas krustceļos, meklē jaunus ceļus un gatavas stāties pie daudz, mūžiem ilgi par absolūtām uzskatītu vērtību radikālas pārvērtēšanas. Kas tepat

divdesmit gadu laikā likās esam uz ilgiem laikiem celts, nu izrādījās dibināts uz smilšu pamatiem, no kuru lietošanas brīdina jau bībele. Instituti, kurus nacijas bija paradušas — gan pārāgri — uzskatīt par starptautiskām apdrošināšanas biedrībām pret visām ārējām nelaimēm, šim likstām sākot nākt, pierādījuši tikai savu patreizējo nespēcību spēka priekšā. Un tā šis rudens kļuvis jau daudzējādā ziņā simbolisks, jo līdz ar lapu krišanu ir sabiruši trūdosi arī daudzi daudzu miljonu līdzšinējie politiskie ticējumi un ar tiem saistītās cerības.

Mēs, trīs tautas pie Baltijas jūras, kuras krastus jau priekš gadu tūkstošiem minušas mūsu senču kājas, esam līdz šim palikušas sānis no pieminēto lielo pasaules politikas notikumu gājuma; un mūsu vienotā vēlēšanās un vienotā griba ir tā, lai tas tā būtu un paliktu arī turpmāk. Šie divdesmit neatkarīgās pastāvēšanas gadi, kurus trīs Baltijas republikas svin tagad viena pēc otras, ir izveidojuši visām trim likteņa māsām diezgan līdzīgu seju un arī kopīgu reputāciju pārējās pasaules acīs: kad piemin Baltijas valstis kādā tuvā vai tālā zemē, pieminētāja apziņā šo valstu vārdam tūlīņ veidojas blakus miera vārds. Un otrādi: no miera vārda nav šķirami Baltijas valstu vārdi, jo viņu nesējas neatlaidīgi un vienmēr augstu turējušas miera karogu, pašas konsekventi palikdamas tālu un ārpus visām politiskām kombinācijām, kuras varētu sanākt kādreiz tiešā vai netiešā sadursmē ar miera principiem. Neitralitāte lielvalstu un tāpat visu citu valstu strīdos, tas ir bijis un paliek arī joprojām mūsu credo, un augstu vērtēdami korektas attiecības ar visiem kaimiņiem, mēs tanī pašā laikā esam mēģinājuši tikt īsti draugi paši savā starpā. Un pūliņiem šai virzienā bijušas tik labas sekmēs, ka uz ārieni mēs esam jau tik bieži reprezentējušies kā viena visai homogēna vienība, ka pieminot vienu Baltijas valsti, tūlīņ jāpiemin arī abas pārējās. Šinī ziņā jau izveidojies mums tāds stāvoklis, kas diezgan tuvu līdzinās jau tradicionālajai Skandināvijas valstu vienkopus daudzīnāšanai.

Turēšanās kopā darbā, priekos un pārbaudījumos ir pats ciešākais īstas draudzības pierādījums. Un šo pierādījumu mums nava trūcis. Turēdamies uz āru kopā, mēs esam sākuši, varbūt, pašiem vēl īsti nemanot, cieši saaugt arī iekšēji: un nevien valstu un valdību savstarpējā politiskās, saimnieciskās un kulturalās sadarbības laukā, bet arī visu triju Baltijas tautu mentalitatē, visā mūsu naciju domāšanas gājumā. Varbūt, tieši tas ir mūsu vissvarīgākais ieguvums šais divos gadu desmitos pēc ārējās neatkarības izkarošanas: trīs Baltijas tautas pa šiem divdesmit gadiem ir sākušas no augšas līdz apakšai, un no Tallinnas līdz Kauņai justies kā viena ģeopolitiski saistīta vienība, kuras patstāvība ir un būs tieši proporcionālā igauņu, latviešu un lietuviešu kopā turēšanās stiprumam.

Šī stipruma apziņa mums jau palīdzējusi iekšēji atbrīvoties no kāda, mazvērtības sajūtas kompleksa lietām savā laikā paņemta un mums uzspiesta zīmoga, kura lokā bija lasams vārds: maza tauta. Juzdami sev blakus patiesus draugus un likteņbiedrus, mēs visi esam pa šiem gadiem mācījušies vērot ar mierīgākām asinīm pasaules lietu gājumu, un to vērojot, ir pašapzinīgāk un lepnāk cēlušas mums galvas, jo galvenais allaž ir un būs gars, nevis masa, kvalitāte un ne kvantitāte. Un ņemot katras mūsu tautas kulturu par sevi un dalot to ar tautas piederīgo kopskaitu, ikvienai no mums iznāks krietni augstāks kultūras koeficients nekā vienai otrai no tā sauktajām lielām tautām.

Lai tas vēl vairāk stiprina mūsu pašapziņu un ļauj mierīgākām acīm vērot pasaules politikas lietu tālāku gājumu. Jo mēs zinām dažas skaitā prāvas tautas, kas ir pārgājušas dimdošiem dzelzs soļiem vēstures skatuvi, bet nokāpušas drīzi pēc tam no tās pašas skatuves uz neatgriešanos, un tā pati vēsture nezina saukt vārdā nevienu īpatnējas un augstas kultūras veidotāju tautu, kas būtu tikpat pilnīgi pagaisusi no dzīvājo vidus un ļaužu atmiņas.

Īstas kultūras gars, līdzīgi Dieva garam, nemājo vis vētrā, bet padarītu darbu dotā pašapziņas lepnuma klusumā.

Mitte formis, vaid vaikuses

Balti riikide suhted maailmapoliitikaga

Maailmapoliitikas on tänavu sügisel toimunud suuri muutusi, mille arengu käik pole veel kaugeltki lõpule jõudnud, vaid paistab olevat alles alguses, ja kahtlematult jätab see sügavad rööpad meie ajajärgu ajalukku. Mõned riigid, pettunud oma senistes sõprades, mõtleavad ümberorienteerumisest või ongi juba seda teinud; terved rahvad on jõudnud ideoloogia ristteedele, otsivad uusi teid ning on valmid asuma paljude pikki aastaid absoluutseks peetud väärtuste radikaalsele ümberhindamisele. Mis ligilähedalt 20 aasta jooksul tundus olevat ehitatud igaveseks ajaks, kujunes liivale rajatuks, millest soovitab hoiduda juba piibelgi. Asutused, mida natsioonid olid harjunud — küll liig vara — vaatlema rahvusvahelise kinnitusseltsina kõigi väliste õnnetuste vastu, on nende äparduste tulekul näidanud vaid oma jõuetust jõu ees. Ja nii see sügis on väga mitmes suhtes kujunenud sümboolseks, kuna ühes lehteda langemisega on langenud põrmuks ka paljud paljude miljonite senised poliitilised tõekspidamised ja nendega seotud lootused.

Meie, kolm Baltimere rahvast, mille randu juba aastatuhandete eest on tallanud meie esivanemate jalad, meie oleme senini jäänud kõrvale mainitud suurte maailmapoliitika sündmuste käigust; ning meie ühine soov ja ühine tahe on, et see nii oleks ja jääks ka edaspidi. Need 20 iseseisvuse aastat, mida kolm Balti vabariiki pühitsevad nüüd üksteise järel, on kujundanud kõigil kolmel saatuste õdedel üsnasarnased palged ja ka ühise reputatsiooni muu maailma silmis: kui mõnel lähedal või kaugel maal mainitakse Balti riike, siis mainija teadvuses sugeneb nende nimede kõrvale rahu sõna. Ja vastupidi: rahuõnast on lahutamatud Balti riikide nimed, kuna nende kandjad püsivalt ja alati on kõrgel hoidnud rahu lippu, jäädes ise konsekventselt kaugele ja väljaspoole igasuguseid poliitilisi kombinatsioone, mis võiks mõnikord otseselt või kaudselt sattuda konflikti rahu printsiipi-

dega. Neutraliteet suurriikide ja samuti ka kõigi teiste riikide tülides, see on olnud ja jääb ka edaspidi meie kreedoks, ning kõrgesti hinnates korrektseid suhteid kõikide naabritega, oleme samal ajal püüdnud saada tõsisteks sõpradeks omavahel. Ses suunas on savutatud nii häi tulemusi et juba tihti oleme representeerinud endid väljaspoole ühe homogeense üksusena, ja mainides üht Balti riiki, peab kohe mainima mõlemaid teisi. Ses suhtes on meil väljakujunenud juba olukord, mis on peaaegu võrdne juba traditsioonilise Skandiinaavia riikide üheskoos mainimisega.

Hoidumine ühte kokku röömudes ja katsumistes, on parim tõelise sõbralikkuse tõendus. Ja neid tõendusid pole meil puudunud. Hoides koos väljaspoole, meie oleme hakkanud, võibolla, endil märkamata, tihedalt kasvama kokku ka seesmiselt: ja mitte ainult riikide ja valitsuste omavahelisel poliitilisel majanduslisel ja kultuurilisel kosstöö väljal, vaid ka kõigi kolme Balti rahva mentaliteedis, kõiges meie rahvaste mõtlemise käigus. Võibolla, on see meie tähtsaim saavutus nende kahe aastakümne jooksul pärast välise iseseisvuse saavutamist: kolm Balti rahvast nende 20 aasta jooksul on hakkanud end tundma ülevalt kuni alla ja Tallinnast kuni Kaunaseni ühe geopoliitiliselt seotud üksusena, kelle iseseisvus on ja jääb proportsionaalseks eesti, läti ja leedu üte-hoidmise tugevusele.

See tugevuse tunne on juba meid aidanud seesmiselt vabaneda ühest, omal ajal meile pitsatina peale surut alaväärsuse tunnete kompleksist, mille sõõris võis lugeda sõna: väikerahvas. Tundes endi kõrval tõsiseid sõpru ja saatuskaaslast, meie kõik oleme nende aastate jooksul õppinud vaatlema külmavereliselt maailma asjade käiku ja seda jälgides on iseteadvamalt ja uhkemalt tõusnud püsti meie pead ja mis peaasi, alati on ja saab olema vaim, mitte mass, kvaliteet ja mitte kvantiteet. Ja võttes iga meie rahva kultuuri omaette ja jagades seda rahva üldarvuga tuleb igal ühel meist tunduvalt kõr-

Ministru Prezidenta biedrs kara ministrs ģen. JĀNIS BALODIS.
Peaministri abi Kaitseministrs kindr. JANIS BALODIS.

Igaunijas bruņoto spēku Virspavēlnieks ģen. JUHANS LAIDONERS.
Sōjavāgēde ūlemjuhataja kindr. JUHAN LAIDONER.

gem kultuuri koefitsient kui mõnel teisel niinimetatud suurrahval.

Tugevndagu see rohkem meie iseteadvust, et meie rahuliku pilguga võiks vaadata maailmapoliitika asjade edaspidisele käigule. Kuna me teame, mõningat arvu liselt suurt rahvast, kes mürisevate raudsete sammudega on astunud ajaloo lavale, kuid pea pärast seda on samalt lavalt iga-

veseks lahkunud ja sama ajalugu ei tea nimetada ühtegi omapärast, ja kõrget kultuuri kujundavat rahvast, kes oleks niisama täielikult haihtunud elavate seast ja rahva mälust.

Tõelise kultuuri vaim, nagu Jumala vaimgi, ei asu mitte tormide möllus vaid iseteadvusliku uhkuse vaikuses, mida annan tehtud töö.

Arturs Baumanis

Kulturalā Rīga

Latvijas valsts 20 pastāvēšanas gados.

Visos laikmetos — gan kā Hanzas savienības loceklis, gan zem poļu, zviedru un krievu kundzības — Rīga pastāvīgi bijusi ievērojams politiskās, saimnieciskās un kulturalās dzīves centrs pie Baltijas jūras. Taču plašāku un dziļāku nozīmi šai ziņā Rīga ieguvusi tikai pēdējos pusotra simta gados, kļūdamā par latviešu sadzīves degpunktu. To veicināja vairāki apstākļi. 1796. g. pēc Kurzemes hercogistes pievienošanas Krievijai latviešu novadi pirmo reizi pēc vairākiem gadsimteņiem ir kaut cik apvienoti, jo priekš tam Latvija bija sadalīta vairāku kundzību starpā. Ja apskatām latviešu tautas etnografiskās robežas, redzam, ka tikai latviešu likteņu nelāgā politiskā konstelācija varēja tik ilgi kavēt Rīgas kā latviešu kulturas centra attīstību, jo ģeografiski Rīga jau no šīs pilsētas dibināšanas laikiem ir Latvijas sirds. 1796. gads Rīgas kā Baltijas un sevišķi latviešu zemju metropoles stāvokli galīgi nostiprina. Arī administrācijas ziņā Rīga kļūst par Baltijas galveno pilsētu, jo kamēr vien pastāv Baltijas ģenerālgubernatora institūts (līdz 1876. g.), šīs krievu administrācijas augstākās amatpersonas sēdeklis ir Rīga. Turklāt 1816.—1819. gada brīvvalstības akti nodibina visā Baltijā — vismaz nomināli — tādu stāvokli, ka dzimtlaudīm atgūstot brīvību, politiski tiesīgo starpā Vidzemē un Kurzemē latvieši kļūst par majoritāti, kuras varu gan sākumā milzīgi ierobežo kārtu privilēģijas. Fabrikām savairojoties, cunftu un gilžu būšanai panīkstot, latvietis pamazām iekaro Rīgu. Tikai netaisnais pilsētu vē-

lēšanu likums gādā, ka latviešus nepieļauj pilsētas pārvaldē.

Tikai pēc 1934. g. 15. maija arī Rīgas pašvaldībā visa vara nāk pilnīgi latviešu rokās, un šim faktam atbilstošā garā veidojas tagad arī Rīgas kā Latvijas galvas pilsētas kulturas seja. Rīgas kļūst par latviešu kulturas centru.

Kulturu raksturo izglītība un māksla. Mūsu galvas pilsētā koncentrēti gandrīz vai visi galvenie Latvijas izglītības un mākslas iestādi.

Rīga ir Latvijas augstāko mācības iestāžu mītne — te atrodas Latvijas universitāte, Latvijas konservatorija un Latvijas mākslas akadēmija.

Latvijas universitāte ir bijušās, 1862. g. nodibinātās Baltijas politehniskās skolas (Rīgas politehniskā institūta) pēcnācēja. Atšķirībā no Politehniskā institūta, kas deva tikai augstāku tehnisku izglītību, 1919. g. nodibinātā Latvijas universitāte ir vienota tipa augstskola, kādas pastāv, piemēram, Ziemeļamerikas Savienotajās Valstīs. Universitātes 12 fakultātes aptver teoretiskās, praktiski tehniskās, gara un dabas zinātnes un veicina ikviena savā nozarē zinātnisko pētīšanu un zinātnes izplatīšanu tautā, kā arī gatavo Latvijas vajadzībām darbiniekus ar augstāko izglītību.

Latvijas konservatorija, kuras sākumi meklējami 1919. g., ir mūsu augstākā muzikas mācības iestāde. Dažādos Latvijas stūros nonākuši, konservatorijas absolventi gādā par to, lai mūsu muzikas kultūra būtu pasargāta no diletantisma.

Latvijas mākslas akadēmija, kas nodibināta 1919. g., sniedz saviem audzēkņiem augstāko izglītību tēlojošās un lietišķās mākslas nozarēs. Mākslas akadēmija Rīgā ar savām augstajām prasībām uztur latviešu tēlojošās un lietišķās mākslas līmeni respektējamā augstumā.

Augstu attīstības pakāpi Rīgā sasniedzis obligatorisko skolu tīkls, kas aptver pirmskolas, pamatskolas un papildu skolas. Sevišķi 19. g. s. sākumā skolas bija kļuvušas par rīdzinieku pārvācotājām. No 1887. g. mācības norit krievu valodā, sākas pārkrievošanas laikmets. Skola nebija obligatoriska, turklāt bija jāmaksā skolas nauda. Daudz bērnu skolā neiet nemaz.

Galvas pilsētas Rīgas uzturēto obligatorisko skolu tīkla attīstība beidzamajos 20 gados liecina par milzīgu progresu. Pamatskolu un pirmskolu un visu audzēkņu skaita pieaugumu raksturo sekoši dati:

	1914. g.	1920. g.	1930. g.	1937./38. m. g.
Skolas no	44 uz	62	114	116
Skolēni no	8.976 uz	21.415	28.844	32.309

Pilsētas uzturētās skolās 1937./38. m. g. mācījušies 91,5% no visiem skolas vecuma bērniem. Pastāv vakara pamatskolas skolēniem, kas dienu nodarbināti, un īpatnējās pamatskolas defektīviem bērniem. Latvijas 20 pastāvēšanas gados Rīgas pilsēta ir uzcelusi daudzus jaunus, moderni iekārtotus skolu namus.

Rīgas pilsēta uztur arī 5 (krievu valdības laikos 3) ģimnazijas ar 2.472 audzēkņiem (1937. g.). Bez tam Rīgā pastāv 5 valsts, 11 biedrību un 6 privatpersonu ģimnazijas. Pavisam tā tad Rīgā ir 27 šī tipa skolas.

Pilsēta uztur tehnikumu un komercskolu. Bez tam Rīgā ir valsts un dažādu organizāciju specialās vidusskolas.

Pastāv 5 pilsētas arodskolas. Pavisam Rīgā 18 arodskolu.

Iedzīvotāju garīgās attīstības līmeni zināmā mērā var raksturot valodu prasība. Rīgas iedzīvotāju starpā, kā 1930. g. tautas skaitīšanas materiāli rāda, 26,7% pratuši divas valodas, 30,79% — trīs valodas, 10,56% — pat četras valodas. Valodu

prasības ziņā Rīga stāv citiem Latvijas novadiem priekšgalā.

Nopietnu kultūras veicināšanas darbu Rīgā strādā muzeji, bibliotēkas, teatri u. c. līdzīgi iestādījumi.

1920. g. nodibinātais Valsts mākslas muzejs atrodas Rīgas pilī. Viņš krāj un glabā mākslas priekšmetus un popularizē latviešu un kaimiņtautu glezniecību, tēlniecību, grafiku un dekoratīvās mākslas.

Valsts vēsturiskais muzejs ir Latvijas valsts senmantu centrālā glabātuve. Tas vāc, glabā, pētī mūsu kultūras pieminekļus, kam nozīme archeoloģijā, etnografijā, vēsturē vai mākslas vēsturē.

Kara muzejs nodibināts 1919. gadā un līdz šim atrodas vēsturiskajā Pulvertornī. Šī muzeja sākumi meklējami 1916. gadā, kad bij. krievu armijas virspavēlnieks atļauj dibināt latviešu strēlnieku pulku kara muzeju. Muzejā glabājās veclaiku kara rīki, 1905. g. revolucionāru ieroči, bet sevišķi plaši materiāli savākti par strēlnieku cīņām un par pasaules karu. Tāpat daudz priekšmetu savākts par atbrīvošanas cīņām pret landesvēru, dzelzsdīvīziju, Bermontu un lieliniekiem. Tur redzam partizāņu ieroču, latviešu kareivju pēcnāves maskas, pirmos nacionālos karogus u. t. t. Tā kā muzejam Pulvertornī par šauru, Kara ministrija viņam ceļ jaunu modernu namu.

Pilsētas vēsturiskais muzejs nodibināts 1936. g. Viņa kodolu sastāda Dr. N. Himzeļa Naturaliju kabinets, ko pilsēta ieguva 1773. g., kā arī citi pirkumi un dāvājumi.

Rīgas pilsētas mākslas muzejam, tāpat kā Rīgas pilsētas vēsturiskajam muzejam, pamatā Dr. N. Himzeļa kolekcija. Līdz 1919. g. muzejā latviešu mākslinieku darbu nebija gandrīz nemaz, bet tagad atrodami visi ievērojamākie latviešu glezniecības un skulptūras reprezentanti.

Skolu muzejs nodibināts 1919. g. Viņš kalpo skolu vajadzībām.

1937. g. Rīgā nodibināts Rakstniecības un teatra muzejs.

Par skatuves mākslas sākumiem Rīgā stāsta Indriķa Kronika. Drošākā gultnē teatra lieta Rīgā ievirzas, kad uzceļ pilsētas Vācu teatri un Krievu teatri. Tikai

par latviešu teatri pilsētas pašvaldība toreiz nerūpējās. Latviešu teatra jautājuma nokārtošanu tad uzņemas pati latviešu sabiedrība, un 1868. g. sāk Rīgā darboties latviešu teatris, kas Rīgas Latviešu biedrībai nodibinoties drīz kļūst par šīs biedrības teatri. No 1870.—1885. g. to vada latviešu teatra tēvs Adolfs Alunāns. Šis teatris gadu no gada manami attīstas un 1899. g. piedzīvo savu 1000. izrādi, bet 1918. g. — 3000. izrādi. Romanova (tagad Lāčplēša) ielā 25, 1908. g. sāk darboties Latviešu Skatuves Biedrības Jaunais Rīgas Teatris, kam lieli nopelni latviešu teatra vēsturē. Īsā laikā Raiņa Uguns un Nakts te piedzīvo 100 izrādes.

Latvijas valdības laikā kā valsts teatris bij. Krievu teatra namā uzsāk darbību Nacionalais Teatris 1919. g. 30. novembrī.

Jaunos ceļus teatra mākslā iet Dailes teatris, kas 1920. g. 19. novembrī atklāj savu darbību bijušā Jaunā Rīgas Teatra telpās. Ed. Smiļģa vadībā teatris nostāda sava darba centrā nevis autora tekstu, bet inscenējumu, pēdējo uzskatīdams par jaunu, patstāvīgu mākslas darbu.

Nomaļu publikas apkalpošanai vairākus gadus Rīgā darbojās Mazais teatris, iemantodams mākslai daudz cienītāju Rīgas nomaļu rajonos — Milgrāvī, Zolitūdē, Ciekurkalnā, Torņakalnā un citur. No šī teatra tagad izveidojies Dailes teatra Mazais ansamblis, kura uzdevums ir sniegt tautai vērtīgas izrādes par lētu cenu.

Par plašāko Latvijas skatuves mākslas institutu izvērtusies Latvijas Nacionalā opera. Šīs mākslas nozares īpatnējie izteiksmes līdzekļi atļāvuši operai satikties arī ar citām tautām šo tautu ievērojamākajos instrumentālās un vokālās muzikas mākslas paraugos, tāpat arī sastrādāt ar cittautu diriģentiem, režisoriem, artistiem. Bizē «Karmena» spēlēja 250 reizes; balets «Gulbju ezers» piedzīvojis 93 izrādes. Bet liela vērība piegriezta arī nacionālajai muzikai. Latvijas nacionalajā operā pirmizrādes piedzīvojušas 9 latviešu oriģināloperas.

Spožu uzplaukumu operā piedzīvojusi mūsu baleta māksla, jo priekš kara balets šī vārda nopietnākajā nozīmē Rīgā nemaz

nepastāvēja. Ievērojamu materiālu pabalstu opera saņem arī no Rīgas pašvaldības.

Skaņu mākslas veicinādama, pilsēta sarīko pilsētas publiskajos dārzos vasarā simfoniskos koncertus un promenades koncertus, pie kam bieži ir tā, ka vienā vakarā orķestri uzstājas 5 dārzos uzreiz, tādā kārtā gādādami, lai Rīgas iedzīvotājiem karstajā vasaras laikā ir nevien atpūta skaistajos apstādījumos, bet arī mākslas baudījums.

Rīgā atrodas Latvijas galvenās bibliotēkas. Valsts bibliotēkā, Rīgas pašvaldības un privatās publiskās bibliotēkās un akadēmisko mācības iestāžu bibliotēkās kopā ir apmēram 2.000.000 grāmatu.

Valsts bibliotēka ir lielākā Latvijas un Rīgas grāmatu krātuveju starpā. Viņa krāj un uzglabā 1) visu, kas mūsu grāmatrūpniecībā izdots un ko izdod, 2) ārzemju izdevumus, kas raksturo Latvijas kulturu un 3) pēc iespējas arī izdevumus, kas raksturo ārzemju kulturu. Viņa saskaņā ar likumu saņem 6 eksemplārus no visiem Latvijā izgatavotiem iespieddarbiem. Viņa krāj arī manuskriptus, vēstules u. t. t.

Pilsēta uztur 12 bibliotēkas, no tām 10 ir tautas bibliotēkas un 2 — zinātniskas (Rātslaukuma un Misiņa). Rātslaukuma bibliotēka dibināta XVI g. s. sākumā. Sākot ar 1920. g. šī bibliotēka saņem vienu eksemplāru no ikkatra Latvijā izgatavotā poligrafiskā ražojuma.

Jāņa Misiņa bibliotēka dibināta 1885. gadā. Pilsēta to 1925. g. nopirka, saņemdama no Misiņa 28.000 sējumu, bez tam kolekcijas ar literatūras un kultūrvēsturisku nozīmi. Vērtīgākais šai krājumā ir latviskie izdevumi, kuru starpā daudz retumu.

Rīga ir arī mūsu žurnālistikas centrs. No Latvijā 1936. g. izdotiem 154 žurnāliem Rīgā izdoti 130 jeb 84,4%, turklāt šie žurnāli ir arī lielākie šī žanra izdevumi.

Šīs ziņas rāda, ka Rīgas loma Latvijas kultūras dzīvē ir relatīvi ļoti ievērojama. Rīgā koncentrētas līdzās materiālām vērtībām arī milzīgas gara bagātības, ko sargā un vairo dažādi šim nolūkam radīti institūti, kuru uzturēšana prasa gan arī lielus naudas līdzekļus. Rīgas pilsētas

lžglītības valdes budžets 1938. g. ir gan-
driz 8 milj. ls liels. Ievērojamas sumas
kulturas veicināšanai Rīgā veltī arī valsts
un dažādas organizācijas. Un Rīga ar sek-
mēm gādā par to, lai latviešu kultūra
savā attīstībā nepaliek uz vietas. Rīga
mūs ievada visu lietu latviskā skatījumā

Artur Baumanis

Kulturaalne Riia

Lāti riigi 20 iseseisvuse aasta kestel.

Kõikidel ajajärkudel küll Hansa ühin-
gu liikmena, küll Poola, Rootsi ja Vene
ülemvõimu all — on Riia alati olnud tä-
helepanuväärne poliitilise, majanduslise ja
kulturaalse elu keskus Balti rannikul.
Ometi laiema ning sügavama tähtsuse evib
Riia ses suhtes ainult viimase poolteise
sajandi kestel, saades Lāti ühiskondliku
elu keskpunktiks. Seda soodustasid mit-
med asjaolud. 1796. aastal, pärast Kurse-
me hertsogiriigi liitmist Venemaage, Lāti
maakonnad esmakordselt mitme sajandi
tagant or enam - vähem ühendatud, kuna
enne seda oli Lāti jaotatud mitme ülem-
võimu vahel. Vaadeldes Lāti rahva etno-
graafilisi piire, näeme, et ainult Lāti saa-
tuste halb poliitiline konstellatsioon võis
nii kaua takistada Riia kui lāti kultuuri
keskuse arengut, sest geograafiliselt on
Riia juba selle linna asutamisest saadik
Lāti südameks. 1796. aasta kindlustab lõ-
pulikult Riia kui Balti ja eriti Lätimaa
metropoli seisukohta. Ka administratiiv-
ses mõttes muutub Riia Balti tähtsaimaks
linnaks, sest Balti kindralkubernaatori
instituudi asutamisest saadik (kuni 1876.
aastani) on selle kõrge Vene administra-
tiivse võimu kandja asukohaks Riia. Pea-
legi tekitavad 1816.—1819. a. priikslask-
mise aktid kogu Baltimaal — vähemasti
nominaalselt — sellise olukorra, et pärisor-
jusest vabanedes Videme ja Kurseme
lätlased muutuvad enamurahvuseks nen-
de keskel, kes omavad poliitilisi õigusi,
kuid nende võimu takistab küll alguses
tugevasti seisuste eesõigustatud olukord.
Vabrikute arvu kasvades, tsunftide ja gil-
dide tähtsuse vähenedes, vallutab lätlane
vähehaaval Riia. Ainult ebaõiglane linna-
de valimisseadus on süüdi selles, et lätla-
sed ei pääsenud linnavalitsusse.

— gan ne vecā Rīga, bet tā īsti latviskā
Rīga, kurai latviešu tauta uzspiedusi sa-
vas īpatnības zīmi pēdējos 70—80 gados,
sevišķi Latvijas patstāvības laikā, bet gal-
venā kārtā pēc 1934. g. 15. maija, kad
mūsu Rīga nonāca pilnīgi latviešu rokās.

Alles pärast 1934. aasta 15. maid läheb
ka Riia omavalitsuses kõik võim täiesti üle
lätlaste kätte, ning sellele faktile vastavas
vaimus kujuneb nüüd ka Riia kui Lāti
pealinna kultuuri pale. Riia muutub lāti
kultuuri keskuseks.

Kultuuri taset iseloomustavad haridus
ja kunst. Meie pealinna on kontsentree-
ritud peaaegu kõik peamised Lāti haridu-
se ja kunsti asutused.

Riia on Lāti kõrgemate õppeasutuste
asukoht — siin on Lāti ülikool, Lāti kon-
servatoorium ja Lāti Kunstiakadeemia.

Lāti ülikool on endise, 1862. aastal asu-
tatud Balti polütehnikumi (Riia polüteh-
nika instituudi) järglane. Erinevalt polü-
tehnilisest instituudist, mis andis ainult
kõrgemat tehnilist haridust, 1919. aastal
asutatud Lāti ülikool on ühendatud tüübi
ülikool, millised on, näiteks, Põhja-Amee-
rika Ühendriikides. Ülikooli 12 jaoskonda
mahutavad endas teoreetiliste, praktilis-
tehniliste, mõtte ja loodusteaduste harusid
ning edendavad igal üksikul alal teadus-
likku uurimist ja teaduste levimist rahva
seas, kui ka valmistavad ette Lätile vaja-
likke ametnikke kõrgema haridusega.

Lāti konservatoorium, mis asutatud
1919. aastal, on meie kõrgeim muusikaõpe-
tuse asutus. Valgudes laiali mitmesugus-
tesse Lätimaa nurkadesse konservatooriumi
absolvendid hoolitsevad selle eest, et
meie muusika kultuur oleks kaitstud di-
letantismist.

Lāti Kunstiakadeemia, mis asutatud
1919. aastal, annab oma kasvandikele kõr-
gemat haridust kujutavate — ja raken-
duskunstide aladel. Kunstiakadeemia
Riias oma kõrgete nõuetega hoiab Lāti ku-

jutava ja rakendus kunsti taseme respek-
teeritaval kõrgusel.

Kõrge arengu astme on Riias saavuta-
nud rahvakoolide võrk, mis mahutab en-
dasse eelkoolid, algkoolid ja täienduskoolid.
Eriti 19. sajandi algul olid muutunud koo-
lid riialaste ümbersaksastajaiks. 1887. aas-
taga toimub õpetus vene keeles, algab ve-
nestusaeg. Kooliskäimine ei olnud sundus-
lik, pealegi tuli veel maksta kooliraha.
Paljud lapsed üldse ei käi koolis.

Pealinna Riia poolt ülevalpeetud rahva-
koolide võrgu areng annab viimase
20 aasta jooksul tunnistust määratumast
progressist. Agkoolide ja eelkoolide kui
ka õpilaste arvu kasvu iseloomustavad
järgmised andmed:

	1914. a	1920. a	1930. a	1937/38
				õppeaasta
õpilasi	44	62	114	116
Koole	8976	21415	28844	32309

Linna poolt ülevalpeetud kooles 1937.-
38 õppeaastal on õppinud 91,5% kõigist
kooliealistest lastest. On asutatud õhtualg-
kooles õpilastele, kes on päeval töös ning
eri algkoolid defektiivsetele lastele.

Läti 20 iseseisvuse aasta jooksul on
Riia linnas kerkinud hulk uusi moodsalt
sisustatud koolimaju.

Riia linn peab üleval ka 5 (Vene va-
litsuse ajal 3) gümnaasiumi 2472 õpilasega
(1937 a.). Peale selle on Riias 5 riigi, 11
ühingute ja 6 era gümnaasiumi. Nii siis on
Riias kogusummas 27 selletüübilist kooli.

Linn peab üleval ka tehnikumi ja kom-
mertsikooli. Peale selle on Riias riigi ja
mitmesuguste organisatsioonide erilised
kaskkoolid.

Rii linnale kuulub 5 kutsekooli. Üldse
on Riias 18 kutsekooli.

Rahva vaimse arengu taset teatud
mõttes võib iseloomustada keelte oskus.
Riia elanikkude seas, nagu näitavad 1930.
aasta rahvalugemise materjalid, 26,7% on
kahe keele oskajaid, 30,70% — kolme,
10,56% valdab isegi neli keelt. Keelte
oskuse suhtes on Riia ees kõigist Läti
maakondadest. Tõsisit kultuuri tööd aren-
davad Riias muuseumid, raamatukogud,
teatrid j. t. selletaolised asutused.

1920. aastal asutatud riigi Kunstimuu-
seum asub Riia lossis. See kogub ja hoiab

alal kunstiesemeid ja populariseerib läti
ja naaberrahvaste maalikunsti, kujutatavat
kunsti, graafikat ja dekoratiivset kunsti.

Riigi Ajaloomuuseum on Läti riigi
muinasvara keskhoiupaik. See kogub,
hoiab alal, uurib meie kultuuri mälestuse-
semeid, millel on mingi tähtsus arheo-
loogias, etnograafias, ajaloos või kunsti
ajaloos.

Sõjamuuseum on asutatud 1919. aastal
ja asub siinamaani ajaloolises Püssirohutor-
nis. Selle muuseumi algust tuleb otsida
1916. a., mil endine Vene sõjaväe ülemju-
hataja annab loa läti küttide polgu sõja-
muuseumi asutamiseks. Muuseumi on
asetatud ennemuistseid sõjariistu, 1905
aasta revolutsionäride sõjariistu, kuid
eriti laialdas materjale on kogutud kokku
küttide lahingutest ja maailmasõjast. Sa-
muti palju esemeid on kogutud kokku va-
badusvõitluste ajast, rauddivisjonist, kui
ka Bermondi ja enamlaste kohta. Seal
näeme veel partisanide sõjariistu, läti sõ-
durite surmamaske, esimesi rahvuslippe
jne. Nii et muuseumi ruumid Püssirohu-
tornis muutuvad kitsaks, ehitab sõjami-
nisteerium uut moodsat muuseumihoonet.

Linna ajaloomuuseum on asutatud
1936. aastal. Selle tuuma moodustab
Dr. N. Himzeli naturaalesemete kabinet,
mille linn omandas 1773. aastal, kui ka
teised ostud ja kingid.

Riia linna kunstimuuseumi, samuti na-
gu Riia linna ajaloomuuseumi aluspõh-
jaks on Dr. N. Himzeli kollektsioon. Kuni
1919. aastani ei olnud muuseumis peaaegu
sugugi läti kunstnikkude töid, kuid nüüd
võib leida seal kõiki tähtsamaid läti maali-
kunsti ja skulptuuri esindajaid.

Koolimuuseum on asutatud 1919. aastal.
See seisab koolide teenistuses.

1937. aastal loodi Riias Kirjanduse ja
teatri muuseum.

Lavakunsti algustest Riias jutustab
Indreku kroonika. Kindlama suuna võta-
vad Riias teatriasjad siis, kui ehitatakse
linna saksa teater ja vene teater. Ainult
läti teatri eest linna omavalitsus tol ajal ei
kannud mingit hoolt. Läti teatri küsimu-
se korraldamise võtab oma kätte tolle aja
läti ühiskond ja 1868. aastal hakkabki Riias
tegutsema läti teater, mis pärast Läti

Seltsi asutamist muutub selle seltsi teatriks. 1870.—1885. aastani juhib seda läti teatrit teatriisa Adolf Allunan. Tunduvalt see teater areneb aasta-aastalt ja 1899. aastal kantakse ette 1000. etendus, kuid 1918. aastal — 3000. ettekanne. Romanovi (praeguses Lāčplēsi tän. 25) 1908. aastal hakkab tegutsema läti lavakunsti seltsi Uus Riia teater, millel on suured teened läti teatri ajaloos. Lühikese aja jooksul antakse Raini näidendist «Tuli ja öö» sada etendust.

Lāti valitsuse ajal hakkab 1919. aasta 30. novembril riigi teatrina tegutsema endises Vene teatri hoones Rahvusteater.

Uusi teid hakkab teatri kunstis käima Kunsti teater, mis 1920. aasta 19. novembril hakkab tegutsema endise Uue Riia teatri ruumes. Ed. Smilgi juhatusel asetab teater oma töö keskpunkti mitte autori teksti, vaid lavastuse, viimistledes seda iseseisvaks kunstiharuks.

Aguli rahva jaoks tegutseb mitmeid aastaid Riia Väike teater, võites palju uusi kunsti armastajaid äärelinna rajoonides — Milgravis, Solitudis, Čiekurkalnis, Tornakalnis ja mujal. Sellest teatrist on võrsunud Kunsti teatri Väike ansambel, mille ülesandeks on anda rahvale väärtuslikke etendusi odava hinna eest.

Laialdaseimaks Läti lavakunsti asutuseks on kujunenud Läti Rahvusooper. Selle kunstiharu erilised väljendusabinõud on lubanud ooperil luua kontakti ka teiste rahvastega nende rahvaste tunnusatuima instrumentaalse ja vokaalse muusikakunsti ettekannetes, samuti arendada koostööd teiste rahvaste muusikajuhtidega, lavastajatega artistidega. Bisē „Karmen» on kantud ette 248 korda; ballett «Luikede järv» on kantud ette 93 korda. Kuid suurt rõhku on pandud ka rahvuslikele muusikale. Läti Rahvusooperis on kantud ette üheksa läti algupärast ooperit.

Hiilgava edu osaliseks ooperis on saanud meie balleti kunst, kuna enne sõda balletti selle sõna tõsisemas mõttes Riias üldse ei olnud. Tähelepanuväärset toetust saab ooper ka Riia linna omavalitsuselt.

Helikunsti levitamiseks korraldab linn linna avalikkudes aedades suviseid sümfonia kontserte ja promenaadi kontserte,

mille juures tihti esinevad orkestrid ühel öhtul viies kohas korraga Nii Riia elanikkond palaval suve ajal ei leia mitte ainult puhkust ilusates aedades, vaid võib ka kunsti nautida.

Riias asuvad Läti tähtsamad raamatukogud. Riigi raamatukogus, Riia linna omavalitsuse ja eraraamatukogudes ning akadeemiliste õppeasutuste raamatukogudes on kogusummas umbes 2 miljoni raamatut.

Riigi raamatukogu on suurim Läti ja Riia raamatute hoiupaik. See kogub ja hoiab alal 1) kõik, mis on kirjastatud ja mida kirjastatakse meie raamatuturul, 2) välismaiseid väljaandeid, mis iseloomustavad Läti kultuuri ja, 3) võimalust mööda ka neid väljaandeid, mis iseloomustavad välismaa kultuuri. Riigi raamatukogu kooskõlas seadustega saab 6 eksemplari kõigist Läti trükitooteist. Raamatukogu kogub ka käsikirju, kirju jne.

Linn peab üleval 12 raamatukogu, nendest 10 on rahvaraamatukogu ja 2 teaduslikku (Raekoja ja Misini). Raekoja raamatukogu on asutatud 16. sajandi algul. Alates 1920. aastaga Raekoja raamatukogu saab ühe eksemplari igast Lätis valmistatud polügraafilisest tootest.

Jaan Misini raamatukogu on asutatud 1885. aastal. Linn ostis selle ära 1925. aastal, võttes üle Misinilt 28.000 köidet, peale selle veel kirjanduse ja kultuurajaloolise tähtsusega kollektisiooni. Väärtuslikumad selles kogus on lätikeelsed väljaanded, millede hulgas on palju haruldusi.

Riia on ka meie ajakirjanduse keskus. 1936. aastal Lätis väljaantud 154 ajakirjast on Riias väljaantud 130, ehk 84,4%, sealjuures on need suurimad selle žanri väljaanded.

Need andmed näitavad, et Riia osatähtsus Läti kultuurielus on relatiivselt väga tähelepanuväärne. Riiga on suurte materjaalsete väärtuste kõrval kontsenteeritud määratumad vaimlised varandused, mida hoiavad alal ja suurendavad mitmesugused seks otstarbeks loodud instituudid, millede ülalpidamine nõuab ka küll suuri rahasummasid. Riia linna hariduseameti eelarve 1938. aastal on peaaegu 8 milj. lati suur. Tähelepanuväärseid summasid kultuuri arendamiseks Riias

annab vēlja ka riik ja mitmesugused organisatsioonid. Riia hoolitseb edukalt selle eest, et Lāti kultuur oma arengus ei jääks peatuma. Riia juhīb meid vaatlema igat asja lātilisest vaatepunktist, küll mitte vana Riia, kuid

see tōeline lātiline Riia, millele Lāti rahvas on vajutanud endi omapāra mārģid viimase 70—80 aaste kestel, eriti Lāti iseseisvuse ajal, kuid peajoones pārast 1934. aasta 15. maid, mil meie Riia lāks tāiesti ūle lātlaste kātte.

Kārlis Egle

Igauņu rakstnieki latviešu tulkojumā

Igauņu rakstnieku tulkojumi sāka parādīties latviešu laikrakstos un žurnalos pagājušā gadusimtenā otrā pusē. Lapas Mārtiņš, kura dzīslās no mātes puses ritējušas igauņu asinis, ir viens no pirmajiem, kas sākot ar 1882. gadu visvairāk un gadu desmitiem ilgi sniedzis tos gan laikrakstos un žurnalos, gan arī atsevišķās grāmatās. Viņš tulkojis Kreicvalda, M. Peddera, J. V. Jansena, L. Koidulas, A. Kicberga, Ed. Vildes u. c. darbus, gan dzejoļus, gan it sevišķi prozu. Ar laiku viņam piebiedrojušies citi. Eduards Treumanis - Zvārgulis devis vairākus K. Sēta (Sōot) dzejoļu atdzejojumus, Plūdonis laidis klajā nacionālrevolucionāra gara pilno Grenceina grāmatu Kungu baznīca vai tautas baznīca (1906.), bet īsi priekš kara, ap 1910. līdz 1912. g., Dzimtenes Vēstnesī plašus rakstus par igauņu rakstniecību līdz ar līrikas paraugu tulkojumiem publicējis Augusts Gailītis, tagad populars igauņu rakstnieks (no tēva puses latvietis, no mātes — igauņis). Tā tad mūsu kaimiņu gara dzīve mums nekad nav bijusi sveša un vienaldzīga.

Jo vairāk šī dzīvā interese ir pieņēmusies pēc kara, Latvijas un Igaunijas patstāvības aiztecējušos divdesmit gados, kas mums te apskatāmi. Strādājuši ir nevien latviešu rakstnieki, bet viņi aicinājuši palīgā arī pašus igauņus, kas snieguši apceres par savu rakstniecību, piemēram Friedberts Tuglass, J. Velma u. c. No latviešu puses igauņu rakstniecības popularizēšanas un tulkošanas ziņā visvairāk darijusi Elīna Zālīte. Viņa, tāpat kā Marts Pukitss latviešu rakstnieku popularizēšanā Igaunijā, pagājušo divdesmit gadu laikā pie mums veikusi viena pati vairāk kā visi

pārējie kopā, pārtulkodama un lielāko daļu arī publicēdama visumā jau aptuveni ap 150 dažādu igauņu dzejnieku dzejoļu, 15 lugu, tikpat daudz stāstu, romanu, tēlojumu un aprakstu par tiem. Viņa ir arī tā, kas devusi lielākos un izcilākos tulkojumus dzejā un prozā, pie kādiem pieskaitāms Kalevipoegs un romāns Zeme un mīlestība. Abi pēdējie bez tam uzskatāmi par ievērojamām parādībām lielajā latviešu tulkotās literatūras bagātībā pēdējo divdesmit gadu laikā.

Tūliņ pēc Elīnas Zālītes jāmin dedzīgais Alfrēds Kempe, kura jaunāko darbu — antoloģiju Igauniju līrika (1938.) esam tuvāk apskatījuši šinī pašā žurnālā. Viņš allaž gatavs ne tikai strādāt pie igauņu rakstnieku darbu tulkošanas, bet arī nest materialus upurus, ja tas vajadzīgs un ja tas nesniedz pāri viņa spēkiem. Igauniju rakstniecības labā strādājuši vēl arī citi igauņu valodas pratēji. Tā ar vairākiem dzejoļu, stāstu un dramu tulkojumiem ievēribu guvis Richards Valdess (R. Bērziņš), kam cieši sakari un labas attiecības ar igauņu rakstniekiem, tad jaunākie, L. Kukura-Jērums, J. Žīgurs un L. Švarts's.

Īpatnēju grāmatu, kurā apskatīta arī rakstniecība, par Igauniju devis Ādolfs Erss, kas vairākkārt to apceļojis. Viņa pašā vārdiem runājot, tā nav ne zinātnisks pētījums, ne beletrisks tēlojums vai ceļojuma apraksts, bet tomēr satur sevī daudz ko no visiem tiem rakstu paveidiem. Erss sniedz tajā vēstures ziņas, sniedz statistiku, apraksta igauņu tautas cīņas un cēnienus senos un jaunākos laikos, pieskaras tautas raksturam, dod arī ceļa un vērojuma piezīmes, un no visa tā tad izaug 184

lp. puses biezā grāmata, kas paver skaidru ainu par Igauniju pagātnē un tagadnē. Tā apgaismo un palīdz labāk izprast arī igauņu rakstniecību ar visām tās savdabībām, un īpatnībām, un tālab pierindojama citiem kaimiņu rakstniecības popularizēšanas darbiem pie mums.

Tāds būtu galvenos vilcienos igauņu rakstnieku tulkošanas darbs Latvijā, kam jāpievieno tikai bibliografiskie dati par pašiem šiem tulkojumiem. Tā kā žurnala slejās īsā apskatā apskatīt visu, kas tulkots un iespiests periodikā, nav iespējams, tad aprobežosimies vienīgi ar tiem darbiem, kas iznākuši grāmatās. Un tādi ir sekojoši:

I. Dzejā.

Igauņu dzejnieki. Ar ģimētņēm. Elinas Zālītes tulkojumā. — Lira, antoloģisks žurnals jaunai dzejai, Rīgā, 1925. g. 1./2. nrs. (Pirmā plašākā dzejoļu virkne vienkopus, igauņu dzejas antoloģija miniaturā, varētu teikt.

Saturā: M. Underes, G. Suitsa, Joh. Sempera, Aug. Alles, Joh. Barbarusa, Art. Adsona, J. Kernerā, H. Visnapu un V. Rīdālas dzejoļi.

Kalevipoegs. Igauņu tautas eps. No igauņu valodas tulkojusi Elina Zālīte. (T. Zeiferta priekšvārds). Rīgā 1929.

Alfrēds Kempe. Igauņu lirika un galvenās iezīmes igauņu rakstniecības vēsturē. I. Rīgā, 1938.

II. Stāsti un romani.

Frideberts Tuglass. Pasauls malā. Tulkojusi El. Zālīte. Rīgā (bez gada, Letas mazā bibliotēka Nr. 46).

Frideberts Tuglass. Popītis un Huhū. Novele iz cikla «Liktenis». No igauņu valodas tulkojis R. Valdess. Rīgā (b. g., Letas mazā bibliotēka Nr. 7).

Frideberts Tuglass. Vasaras nakts mīla. Novele. No igauņu valodas tulkojis R. Valdess. Rīgā (b. g., Letas mazā bibliotēka Nr. 2).

J. Mendmetss. Sacirstā laiva. M. Karuza. Madaveres nāve. No igauņu valodas tulkojis R. Valdess. Rīgā (b. g., Letas mazā bibliotēka Nr. 6).

A. H. Tamsare. Mežstrautu saimnieks. Romans. No igauņu valodas tulkojusi El. Zālīte. Rīgā 1925.

A. H. Tamsare. Zeme un mīlestība. Igauņu romans (oriģinālā «Tiesa un taisnība»). Tulkojusi Elina Zālīte. Rīgā, 1936. un 1938².

A. H. Tamsare. Viena laulība. Romans. Ar autora atļauju tulkojusi Elina Zālīte. Rīgā, 1938.

Alfrēds Kempe. Igauņu rakstnieki I. Eduards Vilde. Rīgā, 1936. Saturā: Kārļa Egles Priekšvārdi. (Alfrēda Kempes apcere) Eduards Vilde. — Stāsti: Uz ļauna ceļa. Kondivalu Kroga ļaudis. Ziemsvētku vīrs. Toma ārsts. Vagara Kārļa «atestates». Jaunsaimnieks Voltershauzens. Kazanova atvadás. Draugs.

III. Lugas.

O. Luts's. Atstātā māja. Dramatisks prologs. No igauņu valodas tulkojis Karp Aben (!). Valkā (b. g.).

O. Luts's. Sasteigtas precības. Komedija 3 cēlienos. No igauņu valodas tulkojusi El. Zālīte. Rīgā, 1926.

O. Luts's. Kāpostgalva. Tulk. El. Zālīte (rokrakstā).

H. Raudseps. Mārtiņciems (Mikumerdi). Komedija 5 cēlienos. No igauņu valodas tulkojusi un lauku skatuve pārstrādājusi El. Zālīte. Rīgā, 1930.

H. Raudseps. Neprāta svētlaieme. Komedija 3 cēlienos. Tulkojis Richards Valdess. Rīgā, 1932.

H. Raudseps. Rožainās brilles. Tulk. El. Zālīte (rokrakstā).

H. Raudseps. Slaists. Tulk. Alfrēds Kempe (rokrakstā).

A. Kicbergs. Nolādētās mājas. Komedija 4 cēlienos. No igauņu valodas tulkojusi El. Zālīte. Rīgā, 1931.

A. Kicbergs. Meitas iet tautiņās. Tulkojusi El. Zālīte (rokrakstā).

A. Kicbergs. Skroderis Gaiss.

A. Kicbergs. Pirms saules lēkta un gaiļu dziesmas. Tulkojis Alfrēds Kempe (rokrakstā).

A. Kicbergs. Precību brauciens. Tulkojis Alfrēds Kempe (rokrakstā).

M. Metsanurks. Uz zaļa zara. Luga 4 cēlienos. Tulkojis Alfrēds Kempe. Rīgā, 1932.

M. Metsanurks. Nomaļes laudis ieiet vēsturē. Tulkojusi Elīna Zālite (rokrakstā).

A. Adsons. Skaistuma kara liene. Tulkojis Alfrēds Kempe (rokrakstā).

A. Adsons. Dzīvais kapitāls. Tulkojis Alfrēds Kempe (rokrakstā).

A. Melks. Zeme aicina. Komedijs 4 cēlienos. No igauņu valodas tulkojusi Lonija Kukura-Jēruma. Rīgā, 1938.

A. Melks. Jaunais laiks. Tulkojusi Elīna Zālite (rokrakstā).

Eduards Vilde. Pūķis. Tulkojusi Elīna Zālite (rokrakstā).

IV. Raksti par Igauniju.

Ādolfs Erss. Igaunija. Ceļojuma iespaidi un piezīmes. Rīgā, 1929. un 1935².

Ar to šo īso pārskatu varam noslēgt. Latviešu un igauņu rakstniecības attiecības allaž ir bijušas labas un tādas tās, ceras, paliks arvien. Nav svarīgi, vai viena puse no otras ņemusi vairāk vai mazāk, svarīgs ir pats šīs garīgās saskares fakts, šī nopietnā abpusējā ieklausīšanās mākslas pulsojumā, ar kuras starpniecību taču katra tauta runa visbūtiskāko valodu par sevi un citiem.

Karlis Egļe

Eesti kirjanikud lätikeelses tõlkes

Eesti kirjanikkude tõlkes hakkasid ilmuma lāti ajalehtedes ja ajakirjades mōōdunud sajandi teisel poolē. Martin Lapa, kelle soontes vooland ema poolt eesti veri, on esimesi, kes alustanud tõlgetega 1882. aastal ja mitme tastakümne kestel avaldanud neid küll ajalehtedes, küll ajakirjades küll ka eriraamatutena. Ta on tõlkinud Kreutzvaldi, M. Pōdra, J. V. Janseni, L. Koidula, A. Kitsbergi, Ed. Vilde ja teiste tōid, küll luuletisi, küll ka proosateoseid. Ajajooksul on temale seltsinud ka teised. Ed. Treuman-Zvargulis on avaldanud mitmete K. Sōōdi luuletuste tõlkeid, Pludonis on avaldanud Grenzsteini raamatu Sakste kirik vōi rahva kirik (1906.), mis tāis natsionaal-revolutsionaarset vaimu, kuid sōja eel 1910.—1912. aastani Kodumaa Teatajas on avaldanud suuremaid artikleid eesti kirjanduse kohta koos luulenāidete tõlgetega August Gailit, praegu populaarne eesti kirjanik (isa poolt lātlane, ema poolt eestlane). Nii siis meie naabrite vaimuelu pole olnud meile kunagi vōōras ja ükskōikne.

Ūha rohkem on see elav huvi tōusnud pārast sōda Lāti ja Eesti iseseisvuse 20 aasta jooksul, mida siin siis ka vaatleme. Tōosse on rakendunud mitte ainult Lāti

kirjanikud, vaid on kutsutud ka appi eestlasi endid, kes on andnud ūlevaateid oma kirjandusest, nāiteks Friedebert Tuglas, J. Veelmaa j. t. Lāti poolt Eesti kirjanduse populariseerimises ja tõlkimises kōige rohkem on āra teinud Elina Zālite. Tema, samuti nagu Mart Pukits lāti kirjanikkude populariseerimises Eestis, mōōdunud 20 aasta jooksul on ūksi-pāini rohkem ārateinud kui kōik teised kokku, tõlkides ja enamalt jaolt ka avaldades trūkis kogusummas umbes 150 mitmete eesti luuletajate luuletust, 15 nāidendit, samapalju jutustusi, romaane, kirjeldusi ja ūlevaateid nende kohta. Tema on ka see, kes on annud suurimat ja tāhelepanuvāärsemad tõlkes nii luules kui proosas, mille hulka tuleb lugeda Kalevipoega ja romaani Tōde ja ūigust. Mōlemaid viimaseid tuleb lugeda ka tāhtsateks nāhtusteks rikkaliku Lāti tõlgitud kirjanduse hulgas viimase 20 aasta jooksul.

Kohe peale Elina Zālite tuleks mainida agarat Alfred Kempet, kelle viimast tõlketōōd — antoloogiat Eesti lūūrikat 1938, oleme vōtnud vaatluse alla samas kuukirja numbris. Ta on alati valmis mitte ainult tōōtama eesti kirjanikkude teoste tõlkimise juures, vaid tooma ka materjaalseid ohvreid, kui see on vaja-

line ja kui see ei käi üle ta jõu. Eesti kirjanduse kasuks on töötanud ka veel teised eesti keele oskajad. Nii mitmete luule, jutustuste ja näidendite tõlgetega on tähelepanu väärinud Richard Valdes (R. Berzinš), kel tihedad sidemed ja head suhted eesti kirjanikkudega, siis nooremad L. Kureka-Jeruma, J. Žigurs ja L. Švarts.

Omapärase raamatu, kus on vaadeldud ka eesti kirjandust, on avaldanud Adolf Erss, kes on mitmel puhul rännanud Eestis. Ta enese sõnadega väljendudes pole see ei teaduslik uurimus, ega ka ilukirjanduslik teos, vaid reisikirjeldus, kuid siiski sisaldab see eneses midagi kõigilt nendelt aladelt. Erss toob seal ajaloolisi andmeid, esitab statistikat, kirjeldab Eesti rahva võitlusi ja püüdeid muistsel ja uuemal ajal, puudutab rahva iseloomu, avaldab ka reisumärkmeid ja tähelepanekuid ja kõigest sellest kokku on tulnud välja 184 lhk. paksune raamat, mis annab selge pildi Eesti minevikust ja olevikust. See valgustab ja aitab paremini mõista ka eesti kirjandust kõigi selle omapärasustega ja seepärast tuleb ka seda lugeda teiste naaberkirjandust populariseerivate teoste hulka.

Selline oleks üldjoontes eesti kirjanikkude tõlkimistööl Lätis, millele tuleb lisada ka veel bibliograafilisi andmeid nendest tõlgetest endist. Nii et kuukirja lühikeses ülevaates ei ole võimalik vaadelda kõike, mis tõlgitud ja avaldatud perioodikas, siis piirdume üksnes nende töödega, mis ilmunud raamatutena. Ja need oleks järgmised:

I. Luule.

Eesti luuletajad. Piltidega. Elina Zalite tõlkes. — Lira, antoloogiline ajakiri uutele luuletustele, Riias 1925. a. nr. 1/2. (Esimene laialdasem luulevalimik, võiks öelda eesti luule antoloogia miniatuuris).

Sisu: M. Underi, K. Suitsu, J. Semperi, August Alle, Joh. Barbaruse, Art. Adsoni, J. Kärneri, H. Visnapuu ja V. Ridala luuletused.

Kalevipoeg. Eesti rahva eepos. Eesti keelest tõlkinud Elina Zalite. (T. Zeiferti eesõna.) Riias, 1929. I. Riia 1929.

Alfred Kempe. Eesti lüürika ja tähtsamad nähtused eesti kirjandusloos. I. Riia 1938.

II. Jutustused ja romaanid.

Friedebert Tuglas. Maaailma lõpus. Tõlkinud El. Zalite. Riias, (ilma aastaarvuta) Leta väike biblioteek Nr. 46.

Friedebert Tuglas. Popi ja Huhuu. Novelli kogust „Saatus“. Eesti keelest tõlkinud R. Valdes. Riias (ilma aastaarvuta. Leta väike biblioteek Nr. 7).

Friedebert Tuglas. Suveöö armastus. Novell. Eesti keelest tõlkinud R. Valdes. Riias (ilma aastaarvuta. Leta väike biblioteek Nr. 2).

J. Mändmets. Katki raiutud kaljas. Karuse Mart. Madavere surm. Eesti keelest tõlkinud R. Valdes. Riias (ilma aastaarvuta. Leta väike biblioteek Nr. 6.).

A. H. Tammsaare. Kõrboja peremees. Romaan. Eesti keelest tõlkinud El. Zalite. Riias 1925.

A. H. Tammsaare. Tõde ja õigus. Eesti romaan. Tõlkinud El. Zalite. Riias 1936. ja 1938. a.

A. H. Tammsaare. Elu ja armastus. Romaan. Autori loaga tõlkinud El. Zalite. Riias 1938. a.

Alfr. Kempe. Eesti kirjanikud. I. Eduard Vilde. Riias 1936. Sisu: Karlis Egle eessõna (Alfr. Kempe ülevaade) — Eduard Vilde. Jutustused: Kurjal teel.

III. Näidendid.

O. Lutsu. Dramaatiline proloog. Eesti keelest tõlkinud Karl Aben. (!) Valgas (ilma aastaarvuta).

— „ — Paunvere. Komöödia 3 vaatuses. Eesti keelest tõlkinud El. Zalite. Riias, 1926.

— „ — Kapsapea. Tõlkinud El. Zalite (käsikirjas).

H. Raudsepa. Mikumärdi. Komöödia 5 vaatuses. Eesti keelest tõlkinud ja maalavadele kohandanud El. Zalite. Riias, 1930.

— „ — Põrund aru õnnistus. Komöödia 3 vaatuses. Tõlkinud Richard Valdes. Riias, 1932.

— „ — Roosad prillid. Tõlkinud El. Zalite (käsikirjas).

— „ — Vedelvorst. Tõlk. Alfr. Kempe (käsikirjas).

A. Kitsberg. Neetud talu. Komöödia 4 vaatuses. Eesti keelest tõlkinud El. Zalite. Riias, 1931.

— „ — Püve talus. Tõlk. El. Zalite (käsikirjas).

— „ — Rätsepp Õhk. Tõlk. Alfr. Kempe (käsikirjas).

— „ — Enne kukke ja koitu. Tõlk. Alfr. Kempe (käsikirjas).

— „ — Kosjasõit. Tõlk. Alfr. Kempe (käsikirjas).

M. Metsanurk. Haljal oksal. Näidend 4 vaatuses. Tõlk. Alfr. Kempe. Riias, 1932.

— „ — Aguli rahvas läheb ajalukku. Tõlk. El. Zalite (käsikirjas).

A. Adson. Iluduskuninganna. Tõlk. Alfr. Kempe (käsikirjas).

— „ — Elav kapital. Tõlk. Alfr. Kempe (käsikirjas).

A. Mälk. Vaese mehe ututall. Komöödia 4 vaatuses. Eesti keelest tõlkinud Loni ja Kukura-Jeruma. Riias, 1938.

— „ — Vaese mehe ututall. Tõlk. El. Zalite (käsikirjas).

Eduard Vilde. Pisuhänd. Tõlk. Elina Zalite (käsikirjas).

IV. Kirjeldavaid ülevaateid Eestist.

Adolf Erss. Eestimaa. Reisimuljeid ja märkmeid. Riias, 1929. ja 1935. a.

Sellega võime lõpetada selle lühikese ülevaate. Läti ja Eesti kirjanduse suhted on alati olnud head ja selliseks nad arvatavasti jäävad ka edaspidi. Ei ole tähtis, kas üks pool teiselt on võtnud üle rohkem või vähem, kuid tähtis on ise selle vaimse kokkupuute fakt, see tõsine vastastikune sissetundmine kunsti hoovusesse, mille kaudu ometi räägib iga rahvas kõige olulisemat keelt endast ja teistest.

M. Pukitss

Kas tulkots no latviešu valodas igauiski

Tautām savstarpēji iepazīstoties un satiekoties, sevišķi kulturas vērtību apmaiņā un aizlienēšanā samērā lielu un ievērojamu uzdevumu pilda galvenokārt rakstniecība. Tā kā rakstniecībā izpaužas un atspoguļojas katras tautas gara dzīve un īpatnības kristalizētā veidā, tad viņa arī sniedz vistiešākās un izdevīgākās iespējas piekļūt tās dvēselei. Un tā ar rakstniecības starpniecību var saskārties arī tās tautas un to locekļi, kurus citādi šķir attālums telpā. Valodas grūtības vajadzības gadījumā novērš labs tulkojums.

Apskatot tuvāk attiecības literatūras laukā starp latviešiem un igauņiem kā tuvākajiem kaimiņiem kopējā dzīves telpā, varam ar prieku atzīmēt, ka te mēģināts rast kontaktu jau visai agri, kopā un vienā laikā ar mūsu abu tautu rakstniecības attīstību. Šeit centīšos sniegt konkrētus datus par ievērojamākiem tulkojumiem no latviešu literatūras apcirkņiem, gan iznākušus atsevišķās grāmatās, gan nodrukātus laikrakstu slejās.

Kā to rāda profesora V. Andersona at-

tiecīgie pētījumi (Eesti Kirjandus — Igaunu Rakstniecība 1925., Nr. 9.—10.), mums par pirmo tulkotāju jāatzīst mācītājs Fr. Vilh. fon Vilmans (1746.—1819.), kura «Pasakas un miklas» iznāca pirmajā drukā Tallinnā 1782. g. Pēc prof. Andersona apgalvojuma Vilmans šīs gramatas satura lielāko daļu tulkojis tieši no latviešu stāstu rakstniecības celmlauža mācītāja G. F. Stendera grāmatas «Pasakas un Stāsti», neminēdams avotu, kas tai laikā arī nemaz nav nekāds grēks, jo tā darija daudzi citi arī vēl vēlāk. Kā Stendera, tā arī Vilmaņa darbam bija labi panākumi, un tie abi iznāca vairākos izdevumos.

Šai pirmajai bezdelīgai sekoja ilgāks starplaiks, un tikai 1865. g. parādījās tautskolotāja Matsa Granta tulkojumā J. Duges «Turaidas jumprava» ar mazliet sagrozītu virsrakstu «Lēnīgā jaunava Maija Roze, meiteņu paraugs», ļoti bēdīgs stāsts, kas noticis Turaidā, tā sauktajā Vidzemes Šveicē. Kā latviešu originals, tā arī igauņu tulkojums atrada daudzus lasītājus, un vecāki cilvēki atceras stāsta saturu vēl

tagad no galvas. Notikums dibinoties uz vēsturiskiem faktiem, par ko tomēr var šaubīties, kā to dara M. J. Eisens (E. Kirj. 1925.). Grants vēl tulkojis stāstu «Godīgais Fridolīns un Ļaunais Didriķis» un pamācošu grāmatiņu «Laimes ceļš, jeb kā var kļūt bagāts»; tie tomēr nav latviešu oriģināldarbi, bet aizgūti no vācu valodas.

Kā trešais tulkotājs mūs ar latviešu darbiem iepazīstina lauksaimnieks un žurnālists Jānis Lammas, kas bez tam vēl sniedzis mūsu preseī dažādu informāciju par latviešu tā laika apstākļiem. Lammasa tulkojumā 1889. gadā laikrakstā «Postimees» Nr. 115.—116. parādijās Lapas Mārtiņa «Mīlestība un draudzība, patiešs notikums», kas otru reizi redzēja drukas melnumu vēl žurnālā «Linda» 1904. g. Nr. 44 zem vrsraksta «Aizgājušo laiku atmiņas», tad J. Jaunzema (Apsišu Jēkaba) «Pie pagasta tiesas» Post. 1893. g. Nr. 253.—258. un Vairoņa „Novītušais vainags», aina no dzīves, Post. 1894. g. Nr. 136.

Interesantā kārtā arī mūsu daiļrakstniecības klasiķis Eduards Vilde ir nodarbojies ar latviešu darbu tulkošanu. Valodu gan viņš nav pārvaldījis, bet tulkojis ar sava personīgā paziņas latviešu lielā novelista un dramatiķa Rūdolfa Blaumaņa palīdzību. Tā Vilde pēc sava drauga Blaumaņa stāstījuma publicējis viņa stāstu «Cūka, kas runāja» krājumā «Smieklī ir veselīgi», Tērbatā, 1891. g., un ar tulkojumiem no vācu valodas sastādījis noveļu krājumu «Zem salmu jumta», Tallinnā 1892. g., kurā atrodam trīs jaunus stāstus: «Raudupiete», Nauda zeķēs» un «Pērkoņa negaiss», Grāmatas priekšvārdā Vilde solas šo pasākumu turpināt, bet, diemžēl, tas palicis pusceļā.

Plaši pazīstama pie mums, sevišķi uz lauku skatuvēm, kļuva Rūd. Blaumaņa atturības ideju saturošā bēdu luga „Pazudušais dēls», kas iznākusi Tērbatā 1902. g. Al. Rebanes tulkojumā. Rebane kā amatmeistars dzīvoja ilgāku laiku Rīgā un bija arī vairāku laikrakstu, galvenokārt «Olevikā» līdzstrādnieks. Viņa tulkojumā iznākusi vēl Zeltmata novele «Plaisma» «Olevikā» 1899. g. un tā paša rakstnieka stāsts „Pa etapu» laikrakstā «Rahva Lō-

buleht» 1901. g., tad trīs Blaumaņa noveles — „Dancis pa trim“, «Olevikā» 1899. g., «Nelaime uz Tērbatas ielas» K. Sōōta Joku kalendārā 1902. g. un «Purva bridējs» «Uudised» feļetona nodaļā 1904. g. No Poruka novelēm Rebane tulkojis «Slepkavu» («Rahva Lōbulehtā» — „Tautas Jautrības lapā» 1901. g.) un «Kāzas» — «Teatajā» («Ziņotājs») 1902. g., kā arī M. Paegles „Laimes strauts» — «Sōnu-med» 1906. g.

Viljandes žurnālista R. Hansona tulkojumā papriekšu «Sakalā» un tad atsevišķā grāmatā 1902. g. parādijās Andrieva Niedras lielais romāns «Virš pret vīru, jeb līduma dūmos», kas ar savu jauno un drošo saturu radīja pie mums zināmu sensāciju. Diemžēl, darbs bija veikts pēc saīsināta vācu valodas tulkojuma «Dūna-Zeitungā» un pa daļai cieta arī valodas trūkumu dēļ, taču neraugoties uz to, pirmo izdevumu izpārdeva isā laikā.

Visai čakls tulkotājs ir bijis arī mūsu pazīstamais skolu darbinieks M. Kampmaa (Kampmans). Viņš publicējis savā «Eesti lugemik» (Igauņu lasamā grāmata) un citur stāstījis ar audziņošu vērtību un jaunatnes stāstus, galvenokārt sekojošo latviešu rakstnieku darbus: R. Blaumaņa, A. Brigaderes, A. Dages, Doku Ata, Lercha-Puškaiša, V. Plūdoņa, J. Poruka, A. Saulieša, Andr. Upīša un Valda, bet bez tam vēl veselu virkni tautas pasaku, kopskaitā pāri diviem desmitiem.

Šī raksta autora pirmais mēģinājums tulkošanā bija Lapas Mārtiņa stāstīš «Ziemassvētku vakarā atrasta laime» P. Grūnfelda rediģētā Ziemassvētku albumā „Rōōmsaid pūhi» («Priecīgus svētkus»), Tērbatā 1893. g. Tam gadu gaitā ir sekojusi vesela virkne citu darbu, ko sarakstījuši daudzi ievērojamākie latviešu rakstnieki, kurus uzskaitīšu alfabētiskā kārtībā:

J. Akuraters: «Taisnības meklētāji», atsevišķā grāmatā 1904. g.; «Priecīgais saimnieks», atsev. grām. 1932. g., «Sātana sapnis» 1908. g., «Erosa cilts» laikrakstā «Postimees».

P. Aldre: „Līdumnieki», atsev. grām. 1935. g.

Aspazija: «Saulgriezīte», «Zaudētās tie-

sības", «Daudzi, ļoti daudzi», «Čīņa par nākamību», «Dzīves brauciens», dzejoļi.

Birznieks-Upīts: „Kā sirdis lūzt», «Šūpotnes», «Zem ābeles».

R. Blaumanis: «Zaļi», atsev. grām. 1906. g., «Salna pavasarī», «No saldēnās pudeles», atsev. grām. 1907. g., «Ļaunais gars», atsev. grām. 1910. g., „Skroderdienas Silmačos», rokrakstā, «Ugunī», rokr.

A. Brigadere: «Ausma», rokrakstā, «Lielais loms», atsev. grām. 1934. g.

J. Duburs: «Ērglis un Šperbergs», atsev. grām. 1904. g.

J. Ezeriņš: «Žuburs».

P. Gruzna: „Svētlaimīgo sala».

J. Jaunsudrabiņš: «Tragedija», rokrakstā, «Debess vārti».

L. Laicēns: «Lūzuma tēvs».

A. Niedra: «Nespēcīgā dvēsele», atsev. grām. 1903. g., «Zemnieka dēls», „Zeme» 1904. g., «Skaidra sirds» 1905. g., «Kad mēness dilst» 1906. g., «Ceturtais biedrs» 1906. g., «Bads un mīlestība» 1906. g. un dzejoļus.

J. Pētersons: „Pieklīdušais kaķēns», rokrakstā.

J. Poruks: «Brūklenāju vaiņags», atsev. grām. 1905. g., «Krusttēvs», «Nebijušais un divi vientuļi».

J. Purapuķe: «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes», atsev. grām. 1923. g., «Jaunā strāva».

J. Rainis: „Zelta zirgs» rokrakstā un dzejoļi.

P. Rozītis: «Ruinētie». Dzejoļi.

A. Saulietis: «Ceļa jūtis», atsev. grām. 1905. g., «Cita pasaule».

K. Skalbe: «Ziemeļmeita» — pasaku izlase, skaitā 17, atsev. gr. 1931. g. Tad vēl «Bendes meita», „Raganas māja», «Milzis», «Vilkacis», «Skaņas no tālienes» (rokrakstā), «Labuma meklētājs», „Mājiņa pie izcirtuma», «Ceriņu krūms», «Karaļa krāsnkuris».

Tirzmaliete: «Liktenis».

A. Upīts: «Peldētāja Zuzanna», rokrakstā, „Aiz vārtiem», «Vecais Gatviņš».

Vaidelaitis: «Pameita».

R. Valdess: «Jūras vilki», luga, rokrakstā.

K. Zariņš: «Zemes spēks», atsev. grām. 1935. g.

E. Zālite: «Maldu Mildas sapņojums».

M. Zīverts: «Tīrelpurvs», rokrakstā.

Zeibolts: „Jaunais skolotājs», atsev. grām. 1911. g.

Patlaban drukā atrodas Ed. Virzas «Straumēni». Bez tam prof. Tammekanna rediģētajā rakstu krājumā «Pasaules zemes un tautas» III. sējumā ievietota vesela virkne isāku ģeografisku aprakstu no vairākiem latviešu autoriem. Tāpat rinda dzejoļu laikrakstos.

Iepriekšējā tulkotāja māsa Johanna Pukitsa tulkojusi A. Upīša romanu «Pilsoni», atsev. grām. 1911. g., Dubura «Lielāsmuižas pagasta vecākie», luga, rokrakstā un Līgotņa noveli «Silā».

Ražīgs tulkotājs līdz bijis arī skolotājs K. Abens, ar kura starpniecību iznākuši šādi darbi:

J. Akuratera: „Kalpa zēna vasara», atsev. grām. 1929. g.

Latviešu jaunākās rakstniecības izlase 1931. g., kuras saturā: J. Akuratera «Jāņa Kraukļa dzīves gājums», J. Jaunsudrabiņa «Aija», P. Roziša «Ceturta gracija».

R. Blaumanis: «Nāves ēnā», atsev. gr. 1928. g.

A. Brigadere: «Sprīdītis», atsev. grām. 1927. g.

M. Dišlere: „Studentes vasara», rokrakstā.

Gregri: «Latvijas karalis», atsev. grām. 1928. g.

J. Jaunsudrabiņš: «Nerrs nabadzības dēļ», rokrakstā.

R. Lukss: «Mācīts kalps», atsev. grām. 1933. g.

J. Poruks: «Pērļu zvejnieks», atsev. grām. 1929. g.

J. Rainis: «Jāzeps un viņa brāļi», atsev. grām. 1928. g.

Skuju Fridis: „Ministrs uz laukiem», rokrakstā.

P. Rozītis: «Aka tuksnesī», «Doloroza».

K. Skalbe: «Pelnušķīte», «Maharadžas mīla».

Bez tam veselu virkni, galvenokārt Raiņa dzejoļu.

Agri mirušais K. Kirps paspēja savā isajā darbības laikā pārtulkot šādus darbus: Fr. Bārdas «Dzīve», A. Brigaderes „Ganu diena», J. Ezeriņa «Ligzdas vieta»,

J. Jaunsudrabiņa «Linga», «Lieldienas», «Pieguļā», «Sulas» un «Vecais pravietis», L. Laicēna „Jāņu diena» un «Fauns», J. Poruka «Kauja pie Knipskas» un «Ubagi gada tirgū», P. Roziša «Āka tuksnesī», Ed. Vulfa trīs miniaturas. Atsevišķā grāmatā viņa tulkojumā iznācis Ad. Ersa «Zakristāns un velns» 1930. g. un J. Jaunsudrabiņa izlase no «Baltās grāmatas» 1929. g.

Mēnešraksts „Romaan» savos gada gājumos sniedzis sekojošus tulkojumus no latviešu valodas, par kuru tulkotāju, kā domājams, jāuzskata viņa redaktoru, veco žurnālistu un dzejnieku P. Grünfeldu. Ja tas tā, tad tulkojumi izdarīti ar kādas citas valodas starpniecību, jo Grünfelds, cik man zināms, latviešu valodu neprata. «Romāns» satur šādus īsus stāstiņus un dzejoļus:

J. Akuratera «Café Splin» un «Kādēļ tu mani mili», Fr. Bārdas «Roze», R. Blaumaņa «„Andriksons», «Šķiršanās», «Lai- mes klēpi», «Negaiss», «Nāves ēnā» un «Raudupiete», A. Brigaderes «Dienu beidzot», K. Dziļlejas „Klusos krastos», J. Ezeriņa «Pērtiķis», J. Jaunsudrabiņa «Skruzes māte», L. Laicēna «Meža meita», Plūdoņa «Nāves bezdibens krastā», J. Poruka «Odžinkas purvs» un „Briesmū nakts», P. Roziša «Laukā zied akācijas» un «Septiņas rozes», K. Skalbes «Nabaga bramins», tautas pasaka «Bezdelīga un čūska».

M. Pukits

Tölkeid läti keelest eesti keelde

Vastastikusei tutvumisel ja läbikäimisel rahvaste vahel, eriti kultuuriliste varade vahetamisel ja laenamisel, täidab võrdlemisi suurt ja tähtsat ülesannet peamiselt kirjandus, kuna kirjanduses avaldub ja peegeldub iga rahva vaimulaad ja omapära kristalliseeritud kujul, siis pakubki see kõige otsemaid ja hõlpsamaid võimalusi ligipääsemiseks tema hingele. Ja nii võivad kirjanduse kaudu vahenditult kokku puutuda ka needki rahvad ja nende liikmed, keda muidu lahub ruumiline kaugus. Keelelised raskused kõrvaldab vajalikul juhul hea tõlge.

No lugām tulkotas vēl R. Blaumaņa „Indrāni», rokraksts «Estoniā», A. Upīša «1905. gads», rokraksts Tallinnas Strādnieku teatri un tā paša rakstnieka „Balss un atbalss», kas iznācis atsevišķā grāmatā Pēterpilī 1923. g., tulkotāji nezināmi. F. Arrasa tulkojumā iznākusi R. Blaumaņa bēdu luga «Iznīcinātās tēva mājas» («Indrāni?» Tulk.) atsevišķā grāmatā 1929. g.

Ja beidzot vēl pieminam, ka J. Kicbergs pārtulkojis R. Blaumaņa „Lai- mes klēpi», J. Vachtra — Jaunsudrabiņa «Līziņu» un Poruka «Krusttēvu», un N. Vares — J. Akuratera «Medības», tad sarakstam vajadzētu būt gandrīz pilnīgam, kaut gan ne absolūti izsmēļošam. Visus datus bez izņēmuma sadabūt jau ir gandrīz neiespējami.

Bet arī šis pārskats pierāda, ka mēs esam jutuši visai dzīvu interesi pret latviešu rakstniecību, jo tulkojumi izdarīti viens pēc otra un pie tam izraudzīts no latviešu literatūras vislabākais, kaut gan nenovēršami starpā iekrituši arī vieglāki graudi. Bet to skaits ir visai mazs. Te jāzina, ka tulkošanas darbam visu laiku bijis pa daļai gadījuma raksturs.

Tulkotājas piezīme: Daļa šai rakstā minēto latviešu literatūras darbu virsrakstu nesaskanēs ar oriģināliem, jo daudzi darbi iznākuši igauņu valodā ar tik sagrozītu virsrakstu, ka, nezīnot saturu, grūti atminēt isto. Tādēļ te vairāki virsraksti tulkoti burtiski no tā nosaukuma, kādā tie parādījušies igauņu valodā.

Vaadeldes lähemalt kirjanduslikke suhteid eestlaste ja lätlaste kui ühise eluruumi lähemate naabrite vahel, võime rõõmuga märkida, et siin on katsutud kontakti luua juba varakult, koos ja ühteaegu meie mõlema rahva kirjandusliku arenemisega. Järgnevalt püüan esitada konkreetseid andmed tähtsamate tõlgete kohta läti kirjanduse salvest, millised meil ilmunud osalt eriraamatutena, osalt ka ajakirjanduse veergudel.

Nagu selgub professor V. Andersoni sellekohasest uurimusest (Eesti Kirjandus 1925, nr. 9—10), tuleb meil esimeseks

tõlkijaks pidada pastor Fr, Wilh. von Willmanni (1746—1819), kelle «Juttud ja moistatused» ilmusid esimeses trükis Tallinnas a. 1782. Prof. Andersoni tõenduse järele on Willmann suurema osa selle raamatu sisust tõlkinud otseteed läti jutukirjanguse teerajaja pastor G. F. Stenderi «Pasakas un Stästi» nimelisest raamatust, jättes mainimata oma eeskuja, mis oma aja kohta polegi eriline patt, kuna seda tegid paljud teised veel hiljemgi. Nii Stenderi kui ka Willmanni teostel oli hea menu ja nad ilmusid kumbki mitmes trükis.

Selle esimese pääsukese järel tuleb pikem vahe ja alles 1865. ilmub rahvakooliõpetaja Mats Grant'i tõlkes J. Dauge „Turaidas jumprava» veidi muudetud pealkirjaga «Wagga neitsit Mai Roos, tütarlaste eeskoeo», väga hale lugu, mis olevat sündinud Turaidas, niinimetatud Liivimaa Schweitsis. Nagu läti originaal, nii leidis ka eesti tõlge palju lugejaid ja vanemad inimesed mäletavad jutu sisu veel praegu peast. Sündmus pidavat põhjenema ajaloolistel tõsioludel, mille juures võib siiski kahelda, nagu teeb seda M. J. Eisen (E. Kirj. 1925.). Grant on tõlkinud veel jutu «Auväärt Pridoling ja Pahha Tidrig» ning kombeõpetusliku raamatukese «Õnnetee ehk kuidas võib rikkaks saada», kuid need pole läti algupärandid, vaid laenatud sinna saksa keelest.

Kolmanda tõlkijana tutvustab meile läti teoseid põllumees ja ajakirjanik Jaan Lammas, kes muide veel on meie ajakirjanduses rohkesti kirjutanud mitmesugust informatsiooni kaasaegseist läti oludest. Lammase tõlkes ilmus «Postimehes» 1889., nr. 115—116 Lapas Martini «Armastus ja sõprus, tõesti sündinud lugu», mis teisikordselt nägi trükimusta veel ajakirjas „Linda» 1904, nr. 44. pealkirja all «Möödaläinud aegade mälestus», siis J. Jaunzemi (Apsišu Jēkabs) «Vallakohtus» Post. 1893. nr. 253 — 58, ja Vairona «Närtsinud pärg», pildike elust, Post 1894. nr. 136.

Huvitaval kombel on ka meie ilukirjanduse klassik Eduard Vilde tegelenud läti teoste tõlkimisega. Keelt ta küll ei valdanud, vaid tegi seda isikliku tutvuse tõttu läti suure novellisti ja dramaatiku

Rudolf Blaumaniga. Nii on Vilde oma sõbra Blaumani jutustuste järele avaldanud selle uudisjutu «Rääkiv siga» kogus «Naer on terviseks», Tartus 1891., ja saksa keelsete tõlgete järele koostanud novellidekogu «Olest katuse all», Tallinnas 1892, milles leidub kolm uudisjuttu: «Raudupi perenaine», «Raha sukkades» ja „Pikne». Raamatu eessõõnas lubab Vilde ka edaspidi jätku anda, kuid ometi on see katse jäänud kahjuks pooleli.

Laialise tutvuse võitis meil eriti maala- vadel Rud. Blaumani karskusesisuline kurbmäng «Ärakadunud poeg», ilmunud eriraamatuna Tartus 1902. Al. Rebase tõlkes. Rebane elas käsitöömeistrina pikemat aega Riias ja tegi peale tõlgete kaastööd veel peamiselt „Olevikule» ja teistelegi ajalehtedele. Tema tõlkes on veel ilmunud Zeltmati novell «Lõhe», Olevik 1899 ja sama kirjaniku jutustus „Vangi tapiga», Rahva Lõbuleht 1901. siis kolm R. Blaumani novelli — «Tants kolmekesi», Olevik 1899, «Õnnetus Tartu uulitsal», K. Sööti Naljakaalender 1902. ja «Soosse vajuja», Uudiste vesteosa 1904. J. Poruki novellidest on Rebane tõlkinud «Mõrtsukas», Rahva Lõbuleht 1901 ja «Pulmad», Teataja 1902. ning lõpuks M. Paegle „Õnne-oja», Sõnumed 1906.

Viljandi ajakirjanik R. Hansson'i tõlkes esiti «Sakalas» ja siis eriraamatuna 1902 ilmunud Andr. Niedra suurromaan «Mees mehe vastu ehk sõrru suitsus» tekitas oma uudse ja julge sisuga meil teatavat sensatsiooni. Kahjuks oli töö tehtud lühendatud saksa tõlke järele «Düna-Zeitungist» ja kannatas osalt ka keeleliste konaruste all, kuid sellest hoolimata müüdi trükk lühikese ajaga läbi.

Üsna usin tõlkija on olnud ka meie tuntud koolimees M. Kampmaa (Kampmann). Tema on avaldanud omas «Eesti lugemikus» ja mujal kasvatusteadusliku väärtusega palasid ja noorsoojutte järgmistelt läti kirjanikelt: R. Blaumanis, A. Brigadere, A. Dauge, Doku Atis, Lerchis-Puškaitis, V. Plūdons, J. Poruks, A. Sauliets, Andr. Upīts, Valdis, peale selle rea rahva muinasjutte- arvult kokku üle kahekümne.

Allakirjutanu esimeseks tõlkekatseks oli Lapas Martini jutukese «Jõulu õhtul letud õnn», P. P. Grünfeldti toimetatud jõulualbumis „Rõõmsaid pühi», Tartus 1893. Sellele on aastate jooksul järgnenud rida tõlkeid paljudest tähtsamaist läti kirjanikest, milliseid loetlen tähes-tiku järjekorras:

J. Akuraters: Õigluse otsijad, eriraa-matus 1904, Lõbus peremees erir. 1932, Saatana unenägu 1908, Eerose sugu «Post“.

P. Aldre: Põld kutsub, erir. 1935.

Aspazija: Päevalillekene, Kaotatud õi-gused, Paljud, väga paljud, Võitlus tule-viku eest, Elusõit, luuletusi.

Birznieks-Upits: Kui südamed murdu-vad, Kiigel, Õunapuu all.

R. Blaumanis: Vargad, erir. 1906, Ke-vadine hall, Magusasa pudelist, erir. 1907, Paha vaim, erir. 1910, Rätsepad Sillamat-sil, käsikirjas, Tules, käsikirjas.

A. Brigadere: Koidikul, käsikirjas, Suur saak, eriaamat 1934.

J. Duburs: Lepiku Linda, erir. 1904.

J. Ezeriņš: Pärdik.

P. Gruzna: Õndsate saar.

J. Jaunsudrabiņš: Tragöödia, käsikar-jas, Taeva värav.

L. Laicens: Murdla taat.

A. Niedra: Jõuetu hing, erir. 1903, Ta-lumehe poeg, Maa, Linda 1904, Puhas sü-da 1905, Kui kuu kahaneb 1906, Neljas seltsimees 1906, Nälg ja armastus 1906.

J. Pētersons: Võõrsilt tulnud kassipoeg, käsikirjas.

J. Poruks: Palukavartest pärg, erir. 1905, Onu, Olematu ja kaks üksiklast.

J. Purapuke: Oma nurgakene, oma la-pikene maad, erir. 1923, Uus vool.

J. Rainis: Kuldne ratsu, käsikirjas. Luuletusi.

P. Rozīts: Ruineeritud. Luuletusi.

A. Sauliets: Teelahkmel, erir. 1905. Teine maailm.

K. Skalbe: Põhjaneitsi — valik mui-nasjutte, arvult 17, erir. 1931. Siis veel Järvela tütar, Nõia majas, Meigas, Liba-hunt, Helinad kaugelt (käsikirjas), Pare-muse otsija, Majakene raidade all, Sireli-põõsas, Kuninga ahjukütja.

Tirzmaliete: Saatus.

A. Upits: Supleja Susanna, käsikirjas, Vainu värava taga, Vana Gatvin.

Vaidelaitis: Võõrastütar.

R. Valdess: Merikarud, näidend, käsi-kirjas.

K. Zariņš: Maa jõud, erir. 1905.

E. Zālite: Armu väiksed vääratused.

M. Ziverts: Mülkasoo, käsikirjas.

Zeibolts: Uus kooliõpetaja, erir. 1911.

Trükis on praegu Ed. Virza: Taeva redel. Peale selle on prof. Tammekannu toimetatud kuguteoses «Maailma maad ja rahvad» III. köites ilmunud rida lühemaid maateaduslikke kirjeldusi mitme läti au-tori järele. Samuti rida luuletusi ajakir-jades.

Elmise öde Johanna Pukits on tõlki-nud A. Upiti romaani «Kodanlased», eri-raamat 1911, Duburi «Suuremõisa valla-vanemad», näidend, käsikirjas, ja Ligothni novelli „Laanes“.

Viljakas tõlkija on senini olnud ka kooliõpetaja K. Aben, kelle vahendusel on ilmunud järgmised teosed:

J. Akuraters: Sulaspõisi suvi, erir. 1929.

Valik läti uuemat kirjandust 1931, mis sisaldab J. Akurateri Jaan Krauklise tee-kond, J. Jaunsudrabini Aija, P. Roziti Neljas Gratsia.

R. Blaumanis: Surma varjus, erir. 1928.

A. Brigadere: Põialpoiss, erir. 1927.

M. Dišlere: Naisüliõpilase suvi, käsi-kirjas.

Gregri: Latvia kuningas, erir. 1928.

J. Jaunsudrabiņš: Narr vaesusest, käsi-kirjas.

R. Lukss: Õpetatud sulane, erir. 1933.

J. Poruks: Pärlpüüdja, erir. 1929.

J. Rainis: Joosep ja tema vennad, erir. 1928.

Skuju Fridis: Minister suvitamas, käsi-kirjas.

P. Rozitis: Kaev kõrves, Doloroza.

K. Skalbe: Timuka tütar. Maharadža armastus.

Peale selle rida luuletusi, peamiselt Rainise omi.

Varakult surnud K. Kirp suutis omal lühikesel tegevusajal tõlkida järgmised asjad: Fr. Bārda Elu, A. Brigadere Karja-

M. Moksolli elžas glezna «Kauja pie Paju muižas». Šini kaujā 1919. g. 31. janvarī tika nāvīgi ievainots igauņu brīvības cīņu varonis J. Kuperjanovs, cīnoties sava partizanu bataljona priekšgalā.

M. Moksolli olīmaal «Lahing Paju mõisa all.» Selles lahingus 1919. a. 31. januaril sai surmavalt haavata eesti vabadusvõitluste kangelane J. Kuperjanov, võideldes oma partizanide pataljoni eesotsas.

Kārlis Melbārzdīs, «Jelgavas ieņemšana».
Kārlis Melbarsdis, «Jelgava vāllutamine».

päev, J. Ezerini Pesa-ase, J. Jaunsudrabini Ling, Lihavõttepüha, Oitsel, Mahl ja Vana prohvet, L. Laiceni Jaanipäev ja Faun, J. Poruki Knipska lahing ja Sandid aastalaadal, P. Roziti Kaev kõrves, Ed. Vulffi Kolm miniatüüri. Eriraamatuna on ta ta tõlkes ilmunud Ad. Erssi Sakristaan ja kurat 1930. ning J. Jaunsudrabini Valge raamatu valik 1929.

Ajakiri «Romaan» on oma aastakäikudes toonud järgmised tõlked läti keelest, milliste tõlkijaks arvatavasti tuleb pidada tema toimetajat, vana ajakirjanikku ja luuletajat P. Grünfeldti. On see nii, siis on tõlked tehtud mõne muu keele kaudu, kuna Grünfeldt minu teada läti keelt ei osanud. «Romaan» sisaldab järgmisi lühipalasisid ja luuletusi:

J. Akurateri Café Spliin ja Miks armastad sa mind, Fr. Bārda Roos, R. Blaumani Andrikson, Lahkumine, Öne hõlmas, Aike, Surma varjus ja Raudupi perenaine, A. Brigadere Päeva lõpul, K. Dzilleja Vaiksetel kallastel, J. Ezerini Ahv, J. Jaunsudrabini Skruse ema, L. Laiceni Metsatütar, Pludoni Surma kuristiku kaldal, J. Poruki Odschinka soo ja Hirmus öö, P. Roziti Väljas õitsevad

akaatsiad ja Seitse roosi, K. Skalbe Vaene bramiin, rahva muinasjutt Pääsuke ja uss.

Näidendeist on tõlgitud veel R. Blaumani Indrani, käsikiri «Estonias», A. Upiti 1905. aasta, käsikiri Tallinna Tööliseatris ja sama kirjaniku Hää ja vastukaja, milline on ilmunud eriraamatuna Petrogradis 1923; tõlkijad teadmata. F. Arras'e tõlkes on ilmunud R. Blaumani kurbmäng Hävitatud isamaja eriraamatuna 1929.

Ja kui viimaks veel mainida, et A. Kitzberg on tõlkinud R. Blaumani «Öne süles», J. Vachtra Jaunsudrabini Liisekene ja Poruki Ristiisa ning N. Vares J. Akurateri Jaht, siis peaks nimestik olema võrdlemisi täielik, kuigi mitte absoluutselt ammendav. Kõiki andmeid eranditult kokku saada on ju peaaegu võimatu.

Käesolevgi ülevaade tõendab, et meie pool on rahkesti huvi tuntud läti kirjanduse vastu, kuna tõlkeid on tehtud üsna pidevalt ja seejuures silmas peetud läti kirjanduse paremiku, kuigi paratamatult on sekka sattunud ka kergemaid teri. Nende arv aga on üsna väike. Tohiks tuttav olla, et töö on sõltunud ikkagi osalt juhuslikkudest teguritest.

H. Madisons

Līdzekļi tautas dabīgā pieauguma celšanai Igaunijā^{*}

Populācijas problema Igaunijā ir dienas kārtībā ļoti asā veidā, jo dabiskā pieauguma katastrofiskā krišanās kā Igaunijā, tā arī Latvijā nostāda nacionalās valsts pastāvēšanu jautājuma zīmes priekšā, ievērojot vēl slavu tautu spēcīgo dabisko pieaugumu no vienas puses un vāciešu jūtamī palielinājušos dabisko pieaugumu no otras puses. Dabiskā pieauguma mazināšanās nozīmē beigās mūsu tautas skaita samazināšanos, kas nenovēršami noved

pie zemes iztukšošanās. Dienvidfrancija kļūst arvien tukšāka, un to iekaro italieši un spānieši, tas ir — citas romāņu tautas. Iespējamā tautas skaita samazināšanās dēļ mums draud tādas pat briesmas, jo spiež mums atvērt vārtus naidīgajām slavu un ģermaņu tautām. Līdz ar to paliek arvien grūtāk aizsargāt valsts robežas, turēt vajadzīgā augstumā nacionālo kulturu, saimniecību un tā tālāk; neizbēgami palielinājas nodokļu nasta, darba roku skaita samazināšanās spiež ievest ārzemniekus, lai novērstu saimnieciskās dzīves atpakaļiešanu un tā tālāk. Uz šīs parādības liktenīgajām sekām igauņu tautas vērību nenogurstoši jau kopš 1924. gada ir vēršusi Igaunijas Eigenikas un Genealoģijas biedrība.

^{*}) Šis un divi turpmākie — V. Vileiša un Dr. O. Alka raksti ir š. g. jūnijā Rīgā 4. Baltijas tautu sadarbības kongresā nolasītie koreferāti V. Salmiņa referātam «Iedzīvotāju dabīgais pieaugums Baltijas valstīs». Vēlās iesūtīšanas dēļ viņi kongresa materiālu krājumā Mēnešraksta š. g. Nr. 2/3. neietilpa. Red.

Nepieciešamība celt tautas skaitu ir kļuvusi par pārliecību, un valsts jau uz-
sākusi šī jautājuma pētīšanu un atrisinā-
šanu.

II nacionalās audzināšanas kongresā 1935. g. 2. I demokrātiskās Igaunijas ta-
gadējais prezidents un toreizējās valsts ve-
cākais K. Pätss izteica prasību — ātri pa-
lielināt igauņu tautas skaitu līdz diviem
miljoniem. Igaunijas populācijas politikas
formalā programma izteikta ministru pre-
zidenta 1938. g. 25. V. runā parlamentam.
Šajā runā ministru prezidents uzsver, ka
tautas skaitam jāpieaug divkārtīgi — uz
2.300.000.

Vispirms mums jājautā, vai tautas skai-
ta dabīgo pieaugumu vispār var pacelt, un
otrkārt, kādi ir tie līdzekļi, kas šī mērķa
sasniegšanai jālieto Igaunijā. Laika trū-
kuma dēļ te nav iespējams iedziļināties
pirmā jautājuma sīkākā analizē. Vācijas
mēģinājumi pierādījuši, ka dzimstību var
palielināt; to rāda arī 1936. un 1937. g.
stāvoklis Igaunijā, Latvijā un citur, salī-
dzinot ar 1934. un 1935. gadu. Dzimstība
var pavairoties, ja tikai šai ziņā ir zinamas
priekšrocības.

Tautas dabīgā pieauguma celšanā Igau-
nijai ir divi uzdevumi: vispirms apturēt
dzimstības samazināšanos un otrkārt celt
dzimstību tik tālu, lai palielinātos dabī-
gais pieaugums.

Dabīgo pieaugumu ir mēģināts celt ar
mirstības pamazināšanu, radot priekšzīmī-
gus veselības kopšanas apstākļus, un tas
devis arī panākumus — zīdaiņu mirstība
mazinājas katru gadu. Bet ar mirstības
mazināšanos vien mēs nekad netiksīm
pie mērķa, jo veco paaudžu atvietošanai
ar jaunām nepieciešams celt dzimstību
augstāk par līdzšinējo, jo dabīgā pieaugu-
ma celšana ar mirstības samazināšanu ti-
kai novilcina uz kādu laiku tautas skaita
samazināšanos, slēpjot tautas īsto, grūto
slimību.

Tautas dzīvā spēka jautājuma attīstībā
liela nozīme ir Igaunijas valsts pastāvēša-
nas pirmajos gados izdarītajai zemes re-
formai. Igaunijas valdība nolēma nodro-
šināt igauņiem visas dzīves iespējas, ko
sniedza visa Igaunijas kultivētā zeme.

Zemes īpašumu sadalījums un zemes izmantošana Igaunijā 1918. gadā.

	Māju skaits	Platība hektaros	Proc.
Lielgruntnieku muižas	1.149	1.871.072	44,7
Rentes mājas	23.023	557.015	13,3
Mazgruntn. īpašumi	51.640	1.761.015	42,0
Kopā	75.842	4.189.102	100,0

Zemnieku īpašumā 1918. g. bija 51.640
pirktu māju ar 1.761.015 ha zemes un
23.023 rentes māju ar 557.015 ha zemes,
kopā 74.663 mājas ar 2.318.030 ha zemes,
bet muižu rokās bija 1.871.072 ha jeb
44,9% zemes: muižu īpašumā vispār bija
2.428.087 ha zemes, tas ir 58%. Līdz
1927. g. 20. V Igaunijas valsts atsavināja
1.703 saimniecības ar 2.024.577 ha. Kopā
ar valsts muižām valstij piederēja
2.384.250 ha, no kā agrākajiem īpašnie-
kiem mazaizsaimniecību veidā atdeva atpa-
kaļ 74.550 ha. No šīs zemes aramzemes,
ganību un pļavu bija apmēram 1.070.000
ha, apmēram 24.000 rentes mājām piede-
rēja 480.000 ha un 590.000 ha sadalīja.
Līdz 1937. g. šī zeme sadalīta sekojoši:

Jaunas saimniecības radīja	56.076	640.000 ha
Piegriezumus	9.277	35.000 ha
Agrākās rentes mājas, pārkārtotas	23.479	470.000 ha
	88.832	1.145.000 ha
Miestiem		10.000 ha
Nesadalītas zemes		15.000 ha
		1.170.000 ha

Tā radītas jaunas dzīves iespējas jaunu
lauku saimniecību veidā 56.076 ar 640.000
ha zemes, un 9.277 saimniecības dabūju-
šas 35.000 ha piegriezumus, ar ko to īpaš-
niekiem radīta iespēja dzīvot, tas ir kopā
65.353 jaunas dzīves iespējas ģimenēm.
Paliekot bez zemes, šo ļaužu vairākums
būtu bijis spiests izceļot, jo izirušajā mui-
žu saimniecībā nevarēja darboties roku.
Igaunijas nacionalās problēmas attīstībā
zemes reformai bija lielāka nozīme nekā
jebkuram citam vēsturiskam notikumam
pēdējo gadu simteņu laikā: tika radītas
56.076 jaunas saimniecības, vismaz 56.076
jaunas ģimenes varēja radīt savas mājas
un apstākļus, kur dzimt bērniem; tie bi-
ja pa lielākai daļai brīvības karu izcīnīju-

šie karavīri un reizē ar to arī pasaules kara dalībnieki, kas šo zemi saņēma. Nodrošinātiem dzīves apstākļiem palielinoties, 1921. gadā laulību skaits pavairojās par 9,90/00 un dzimstība par 20,30/00; tik augsts jaunu laulību skaits nav bijis kopš 1854. g. un dzimstība kopš 1916. g. Ja nebūtu šo jauno saimniecību, lielākā daļa būtu spiesta izceļot un nevarētu nodibināt savu ģimenes dzīvi, kas iecirstu igauņu tautā nedziedinamu brūci.

Turot acu priekšā iekšējās kolonizācijas nepieciešamību jaunu saimniecību radīšanas veidā, Igaunijas valdība nolēma uzsākt jaunu zemju kultivēšanu. Šādā kārtā no 1929. līdz 1936. g. pūros nodibinātas 1.595 jaunas saimniecības, un 111 mājas dabūjušas piegriezumus, pavisam no jauna kultivēti 25.115,82 ha jaunas zemes, kam tagad vēl jāpieskaita 11.384 ha privatzemes. 1.705 ģimenēm tā sagādāta nodrošinātas dzīves iespēja. Ikgadus no jauna nodibina 400—450 jaunas saimniecības, kuras pirmām kārtām piešķir daudz bērnu ģimenēm.

Saskaņā ar Igaunijas populācijas politiku katra gada dabīgais pieaugums būtu jāvirza dzīvot uz laukiem, kur patlaban dzimstība tomēr vēl lielāka nekā pilsētā; bet liels darba spēka trūkums rūpniecībā šo procesu līdz šim arvien traucējis. Iekšējās kolonizācijas politika būs arī nākotnē Igaunijas valsts populācijas politikas pamats.

Tā kā laukstrādnieku ģimenes pa lielākai daļai ir bērniem bagātas, tad jaunais zemes ierīcības likums paredz laukstrādnieku mitekļu radīšanu lauku mājās, lai šādā ceļā atrisinātu arī strādnieku jautājumu laukos.

Blakus jautājumam par laukstrādnieku apgādāšanu ar saviem dzīvokļiem, tiek atrisināts arī rūpniecības strādnieku mitekļu jautājums, kam no populācijas viedokļa ir tikpat liela nozīme.

Vai šī agrārā politika ir attaisnojama dzimstības celšanas interesēs?

Es jau agrāk aizrādiju, ka populācijas politikā svarīga nav vienīgi dzimstības palielināšana, bet vēl nozīmīgāka ir dzimstības katastrofālās krišanas apturēšana.

1929. g. lauksaimniecības skaitīšanas dati rāda, ka mums 4 aprīņķu jaunajās saimniecībās jaunsaimniekiem ir vairāk bērnu nekā dzimtsmājās, sevišķi līdz 5 g. v. Pēc tās pašas skaitīšanas datiem spriežot, manama tendence, ka saimniecībās ar 20 ha zemes un pāri par to ir mazliet vairāk bērnu, nekā saimniecībās ar mazāk zemes.

Tā kā viens no lielākajiem iemesliem, kāpēc ģimenēs maz bērnu, ir saimnieciskās grūtības ģimenes kārtīgai uzturēšanai, tad visur guvis piekrišanu ģimeņu izdevumu līdzsvarošanas princips: bērnu audzināšanas izdevumi jāuzņemas arī tiem, kam pašiem nav bērnu.

Šī principa dzīvē izvešanai ir ļoti svarīgs kompensācijas kasu likumprojekts, ko izstrādājusi sociālās ministrijas tautas skaita celšanas u. t. t. komisija. Uz šī likuma pamata visi strādnieki, kuriem ir bērni, saņem bērniem pabalstus proporcionāli bērnu skaitam un neatkarīgi no algas.

Zemkopības ministrija konstatējusi, ka lauksaimniecībā šis likums ir realizējams, bet tam pretojas sveštautieši lielrūpnieki, kuriem igauņu tautas eksistence nerūp; sveštautiešu rokās esošais lielrūpniecības kapitāls patiesībā vēl darbojas pēc laupīšanas kapitāla principa.

431 uzņēmumā patlaban strādā 50.000 strādnieku, kuriem ir 14.500 bērnu zem 18 gadu vecuma. No tiem pirmo bērnu ir 4.801, no kuriem katram paredzētas 3,75 kronas mēnesī, otrajam bērnam maksā 5 kronas, to ir 3.466; trešajam bērnam 7,5 kronas, to ir 2.489; ceturtajam bērnam 10 kronas, to ir 1.063; pēc ceturtā bērna ģimenē dzimušo bērnu ir 2.021 un tiem tāpat maksā 10 kronas mēnesī par katru bērnu, tā tad pavisam gadā būtu 1.092.795 kronas izdevumu.

Bērnu aizsardzības noorganizēšanai izstrādāts un parlamentam iesniegts jauns bērnu aizsardzības likums, kas ņem savā aizgādniecībā visus Igaunijas bērnus. Šī likuma izvešana dzīvē izvērtīsies par lielu notikumu populācijas politikā, jo tas atrisina arī jautājumu par palīdzības sniegšanu daudz bērnu ģimenēm.

Bērnu skaits dzimtsmājās un jaunsaimniecībās pēc 1928. g. lauksaimniecības skaitīšanas datiem.

	4 g.	5—9 g.	10—14 g.	15—19 g.	20—	4 g. % no bērnu kopskaita (—14 g.)	Bērni uz 1 saimniecību (—14 g.)
Läänemaa (Rietumu apriņķis)	8,8	9,2	7,3	9,5	65,2	34,7	1,1
Tajā: dzimtsmājas — 20 ha	8,3	9,4	7,3	9,8	65,2	33,2	0,9
„ „ 20 un vair.	7,9	8,6	7,3	10,0	66,2	33,0	1,2
„ jaunsaimniecības — 20 ha	10,8	10,9	6,7	8,2	63,4	37,8	1,0
„ „ 20 un vair.	11,5	10,6	7,5	8,7	61,7	38,9	1,2
Saaremaa (Sāmsala)	9,7	10,4	8,3	9,7	61,9	34,1	1,2
Tajā: dzimtsmājas — 20 ha	8,4	10,7	8,3	8,8	63,8	30,7	1,0
„ „ 20 un vair.	9,1	10,0	8,6	11,5	60,8	32,9	1,5
„ jaunsaimniecības — 20 ha	12,4	11,0	7,5	7,3	61,8	40,3	1,1
„ „ 20 un vair.	12,3	11,9	8,5	8,2	59,1	37,7	1,4
Viljandimaa (Viljandes apr.)	7,9	7,9	5,7	8,6	69,9	36,9	0,8
Tajā: dzimtsmājas — 20 ha	6,7	7,4	5,5	7,7	72,7	34,3	0,7
„ „ 20 un vair.	6,5	7,2	5,8	9,5	71,0	33,3	0,8
„ jaunsaimniecības — 20 ha	10,6	8,9	5,4	7,7	67,4	42,7	1,0
„ „ 20 un vair.	11,1	8,6	5,4	7,7	67,4	42,7	1,0
Võrumaa (Veru apr.)	10,0	9,9	6,9	9,6	63,6	37,4	1,2
Tajā: dzimtsmājas — 20 ha	9,5	10,0	6,6	9,7	64,2	36,3	1,1
„ „ 20 un vair.	8,3	8,9	7,4	11,3	64,1	33,7	1,3
„ jaunsaimniecības — 20 ha	11,9	11,0	6,3	7,9	62,9	40,8	1,2
„ „ 20 un vair.	14,3	11,1	6,5	7,5	60,6	44,9	1,5
Kopā	9,1	9,4	7,1	9,4	65,0	35,7	1,1
Notā: dzimtsmājas — 20 ha	8,6	9,7	7,1	9,2	65,4	33,7	1,0
„ „ 20 un vair.	8,0	8,7	7,4	10,5	65,4	33,2	1,2
„ jaunsaimniecības — 20 ha	11,5	10,5	6,4	7,8	63,8	40,5	1,1
„ „ 20 un vair.	12,1	10,6	6,9	8,2	62,2	40,9	1,3

Likums skaita par bērniem bagātu tādu ģimeni, ja abi vecāki dzīvi, kurā ir vismaz 4 bērni līdz 18 gadu veci. Igaunijā ir 1.601 ģimene ar 4 bērniem, kopumā 6.604 bērni; 1.099 piecu bērnu ģimenes, — ar 5.495 bērniem; 610 sešu bērnu ģimenes, — ar 3.660 bērniem; 299 septiņu bērnu ģimenes, — ar 2.092 bērniem; 124 astoņu bērnu ģimenes, — ar 992 bērniem; 38 deviņu bērnu ģimenes, — ar 342 bērniem; 18 desmit un vairāk bērnu ģimenes, — ar 196 bērniem; pavisam 3.789 ģimenes ar 19.181 bērnu.

Otrajā grupā iedalītas ģimenes, kurās bērnus audzina tikai viens no vecākiem. No šādām ģimenēm 932-ās à 3 bērni ir 2.796 bērni; 529-ās ģimenēs à 4 bērni ir 2.116 bērnu; 229-ās ģimenēs à 5 bērni ir 1.145 bērnu; 104-ās ģimenēs à 6 bērni ir 624 bērnu; 43-ās ģimenēs à 7 bērni ir 301 bērns; 11 ģimenēs à 8 bērni ir 88 bērnu un 2 ģimenēs à 9 bērni ir 18 bērnu, kopā 1.850 ģimenēs 7.088 bērni.

Pavisam 5.639 daudz bērnu ģimenēs kopā ir 26.269 bērnu.

Likums paredz ļoti dažādas privilēģijas daudz bērnu ģimenēm, starp citu arī to apgādāšanu ar dzīvokļiem. Likums noteic 30% pabalstu no dzīvokļa īres, ja 3 bērnu ģimenes dzīvoklis ir higiēnisks un tīrs; 4 bērnu ģimenei 40%, bet 5 un vairāk bērnu ģimenei maksā 50% no dzīvokļa īres, kas prasa no valsts jaunus izdevumus 30.000—35.000 kronas.

Braucot satiksmes līdzekļos, tiek dots 50% cenu pazeminājums. Vidusskolās un ģimnazijās ir lielas maksāšanas priekšrocības līdz pat pilnīgai skolas naudas atsvabināšanai u. t. t.

Visu priekšrocību piešķiršanai bērniem nodibināts bērnu aizsardzības fonds, kas saņem samērā lielas sumas.

Visi valsts un pašvaldību darbinieki un valsts strādnieki saņem ģimenes piemaksas, kas palielinājas proporcionāli bērnu skaitam.

Bērnu aizsardzības izvešanai pie pašvaldības nodibina specialas bērnu aizsardzības iestādes un padomes.

Paredzēts uzlikt neprecētiem un bezbērnu pāriem sevišķus nodokļus daudz-
bērnu ģimeņu atbalstīšanai.

Civillikuma projektā paredzētas daudz-
dzas priekšrocības, it īpaši mantošanas
jautājumu atrisināšanai.

Iesniegti priekšlikumi, kas nodrošina
personām, kurām ir bērni, priekšrocību
vietas atrašanās, kā valsts, tā pašvaldības
dienestā.

Ģimenes dzīves nodibināšanas veicinā-
šanai izstrādāts laulību aizdevumu likum-
projekts, kas pieskaņots igauņu dvēseles
dzīvei un uzskatiem par dzīves iztikas no-
drošināšanu. Tālāk, mēs esam noteikti
pārliecināti, ka dzimstību nevar celt vie-
nīgi ar saimniecisku atbalstu vien. Vaja-
dzīga arī garīga pārorientēšanās. Igauni-
jas demokrātiskās brīvvalsts prezidents
K. Pätss atkārtoti uzsvēris tautas menta-
litātes pārraudzīšanas nepieciešamību, ģi-
menes psiholoģijas ieaudzīšanu jaunat-
nē jau skolas solā, un atbildības sajūtu
pret tautas nākotni, kas jāveic sistematis-
ki. Uz mūsu prezidenta K. Pätša tiešu
ierosinājumu pie Tartu augstskolas nodi-
bināta eigenikas katedra, kuras mācības
spēka uzdevums ir bez eigenikas mācīša-
nas pētīt arī igauņu tautas problēmas un
palīdzēt valsts varai zinātniski atrisināt
populācijas politikas uzdevumus. Valsts
grib valsts dzīves vadīšanā izmantot zināt-
nes sasniegumus, lai nostiprinātu lietoto
līdzekļu efektivitāti.

Demografiski jautājumi, kā laulības,
dzimstība, mirstība u. t. t., jāpēta un ti-
kai pēc tam var cerēt drošus rezultātus
mūsu populācijas politikai.

Tautas dzīvā spēka jautājumus skaro-
šo likumprojektu izstrādāšanai un priekš-
likumu iesniegšanai nodibināta tautas
skaita celšanas komiteja. Eigenikas un
demografijas problēmu ierošināšanā Igaunijā
visvairāk palīdzējusi Igaunijas Eigeni-
kas un Genealoģijas Biedrība*).

Mēs esam pārliecināti, ka igauņi, kas
vēstures gaitā ir vairākas reizes, tā sakot,
piecēlušies no miroņiem, uzvarēs arī šo
visgrūtāko cīņu, un igauņu skaits sāks
ātri pieaugt. Labākā garantija tam ir ta-

gadējā prezidenta un agrākā valsts vecākā
K. Pätsa noteiktā griba pārvērst dzimstī-
bas mazināšanos par dzimstības palielinā-
šanos. Šis valstiskais gribas izpaudums
skaidri izteikts arī ministru prezidenta
deklarācijā parlamentam, ka visā likum-
došanā un valsts dzīves vadīšanā jāvalda
vienai galvenajai idejai un tā ir igauņu
tautas dzimstības celšana, lai nodrošinātu
valstī tautas dabisko pieaugumu. Atzi-
mējot dzimstības celšanas nolūkā vajadzī-
bu: palielināt vairošanās jautājumā igau-
ņu atbildības sajūtu, pāraudzināt dzīves
uzskatu, dzīves veidu u. t. t., kā rezultātā
parasti rodas pārliecība, ka ir labāk, ja
bērnu mazāk, tāpat arī nepieciešamību —
celt, pretēji tagadējiem sabiedrības uzska-
tiem, cienību un uzmanību pret sievieti,
kura kļūst par māti u. t. t., — deklarācija
prasa likvidēt tādu stāvokli (sevišķi saim-
niecisko un sabiedrisko), kas veicina attu-
rēšanos radīt bērnus. Nolemts visā sa-
biedriskos dzīves vadīšanā un celšanā ap-
svērt katru jautājumu, vai tas ceļ vai
traucē tautas vairošanos. To cenšas ievē-
rot arī zemes ierīcības, civilajā, ģimenes
un mantošanas, darba, ārsta palīdzības,
socialajā, kriminalajā, satiksmes un citos
likumos. Uz šo likumu pamata dibinātām
institūcijām jādarbojas dzimstību veicino-
šā virzienā. Turpmāk dos priekšroku cil-
vēkiem, kam ir bērni, itin visur: darbā,
dienestā, uzņēmumos, pajumtes meklēša-
nā u. t. t., — visur centīsies ievērot mēr-
auklu: vai viens un otrs solis veicinās
dzimstību, vai tai kaitēs.

Līdzšinējās tautas dzīvā spēka politi-
kas nesekmības galvenais trūkums bija
tas, ka trūka neatlaidības un maz lietoja
reālus līdzekļus. Izdeva pat likumus, kas
bija vērsti pret laulībām un spieda lau-
lības šķirt, kam sekoja mežoņu laulības.

Tagad esam tam pāri. Arī tautas dvē-
seles dzīvē noticis lūzums un aug atbil-
dības sajūta. Tas sākās pilsētās. Mēs jau
tagad varam vērot, ka pilsētās dzimstība
aug, sevišķi intelīģences aprindās, kamēr
laukos dzimstība vēl mazinājas.

Ievedot atkal no jauna parlamentaro
iekārtu, ceram palielināt atbildības sajūtu
par tautas dabīgā pieauguma celšanu vis-
plašākajās tautas masās.

*) Priekšsēdētājs akademiķis prof. K. Šlosmans.

Mēs esam noteikti pārliecināti, ka ar šiem, te konspektīvi minētajiem līdzekļiem, Igaunija spēs pacelt dzimstību no jauna vajadzīgajā augstumā.

Bet valsts dzīvā spēka politika ir interesēta ne tikai tautas skaita vairošanā, bet jo vairāk, lai nākošās paaudzes būtu garīgi un fiziski augstvērtīgas. Te jāpalīdz pie Tartu augstskolas nodibinātajai eigenikas katedrai un eigenikas ie-

vešanai skolu mācības planā, sniedzot to kā obligatorisku mācības priekšmetu. Te jāpalīdz arī sterilizācijas likumam, paredzētajai laulību kandidātu ārstnieciskai kontrolei, sacensības radīšanai darba vietās kā valsts, tā pašvaldības dienestā, atverot ceļu apdāvinātākajiem, labāk sagatavotiem un kā garīgi, tā fiziski veselīgākiem cilvēkiem.

H. Madissoon

Abinōusid rahva loomuliku iibe tōstmiseks Eestis^{x)}

Populatsiooniprobleem Eestis on teravalt pāevakorral, kuna loomuliku iibe katastroofiline langus nii Eestis kui ka Latvijas seab rahvusliku riigi olemasolu küsimusmärgi ette, silmas pidades hiigslajoulist slaavi rahvaste loomulikku iivet ühelt poolt ja sakslaste tunduvalt suurenenud loomulikku iivet teiselt poolt. Loomuliku iibe langus tähendab lõpuks meie rahva arvulist kahanemist, mis paratamatult viib maa tühjenemisele. Lõuna - Prantsusmaa tühjeneb ja seda vallutavad itaallased ja hispaanlased, tähendab teised romaanisugu rahvad. Võimalik rahva arvu kahanemine sunnib meile peale sama onu, kuid ta sunnib meid avama väravad vaenulikele slaavi ja germaani soost rahvastele. Ühtlasi muutub raskeks kaitsta riigi piire, hoida vajalikul kõrgusel rahvuslikku kultuuri, majandust jne., paratamatult suureneb maksukoorem, töötavate käte arvu langus sunnib sisse vedama välismaalasi, et vältida majanduse tagurpidi minekut jne. Selle nähu saatuslikele tagajärgedele on eesti rahva tähelepanu lakkamatult juhtinud Eesti Eugeenika ja Genealoogia Selts, alates 1924. a.

Vajadus tõsta rahva arvu on muutunud veendumuseks ja riik on asunud selle küsimuse käsitlemisele ja teostamisele.

^{x)} See ning kaks järgnevat — V. Vileiši ja Dr. O. Alki artiklid on k. a. juunis Riias 4. Balti rahvaste koostöö kongressil ette kantud koreferaadid V. Salniti referaadi juurde «Rahva loomulik juurdekasv. Balti riikides.» Hilinenud kättesaamise tõltu need puuduvad kongressi materjali kogus «Kuukirja» k. a. Nr. 2/3.

II. rahvusliku kasvatuse kongressil 2. I. 35. a. seadis praegune demokraat. Eesti Vabariigi president K. Päts ja tookordne riigivanem nõude, et eesti rahva arv peab tõusma kiiresti kahele miljonile. Eesti Vabariigi populatsioonipoliitika formaalne programm on antud peaministri kõnes parlamendile 25. V. 38. Selles kõnes rõhutab peaminister, et rahva arv peab tõusma kahekordseks, seega 2.300.000.

Esiteks peame küsima kas üldse on võimalik tõsta rahva loomulikku iivet ja teiseks, millised abinõud selleks on ja tuleb rakendamisele võtta Eestis. Ajapuudusel pole võimalik siin süveneda esimese küsimuse üksikasjalisse analüüsi. Saksamaa katsed on näidanud, et sündimust on võimalik tõsta; seda näitab ka 1936. ja 1937. a. olukord Eestis, Latvijas ja mujal, võrreldes 1934. ja 1935. a. Sündimus võib tõusta, kui selleks on olemas teatavad eeldused.

Rahva loomuliku iibe tõstmise suhtes on Eestil kaks ülesannet: esiteks panna seisma sündimuse langus ja teiseks tõsta sündimust sedavõrd, et loomulik iive tõuseks.

Loomuliku iibe tõusu on katsutud tõsta suremuse allaviimisega tervishoidlikkude elutingimuste loomise kaudu ja see on andnud tulemusi — imikute suremus langeb iga aastaga. Kuid suremuse langusega ükski ei jõua meie kunagi eesmärgile, sest vanade sugupõlvete asendamiseks noortega on vajalik sündimuse tõus senisest kõrgemale tõsta, kuna suremuse kaudu loomuliku iibe tõstmine aina lükkab

edasi mõneks ajaks rahva arvu kahanemise tööga, varjates rahva bioloogilise koostise rasket haigust.

Rahvastikuküsimuse arengus on olulise tähtsusega Eesti Vabariigi algpäevil teostatud maareform. Eesti Vabariigi Valitsus otsustas kindlustada eestlastele kõik elamisvõimalused, mida pakkus kultuuri alla võetud maa Eesti Vabariigis.

Talude ja maa kasutamise jaotus Eestis 1918. aastal.

	Arv.	Suurus	%
Suustalusid:	1.149	1.871.072	44.7
Renditalud	23.023	557.015	13.3
Väikemaapidamised	51.640	1.761.015	42.0
Kokku	75.842	4.189.102	100.0

Talupidaja omanduseks oli 1918. g. müüdnud 51640 talu 1761015 ha maaga ja rendil oli 23023 talu 557015 ha maaga, kokku talusid 74663 2318030 ha maaga, mõisate käes oli 1871072 ha maad ehk 44,9%: mõisate omanduseks aga oli üldse 2428087 ha maad, s. o. 58.=% . Kuni 20. V. 27 võõrandati Eesti riigi kasuks 1703 maapidamist 2024577 ha. Koos riigimõisatega kuulus riigile 2384250 ha, millest endistele omanikele väikemaapidamiste näol tagasi anti 74550 ha. Sellest maast oli põldu, karja- ja heinamaad umbes 1.070.000 ha, umbes 24.000 renditalule kuulus 480.000 ha ja 590.000 ha tuli asundamisele. Kuni 1937. a. on sellest maast loodud eluaseid järgmiselt:

Uusi talukohti loodi	56.076	640.000 ha
Juurdelõikeid	9.277	35.000 ha
Endised renditalud korraldatud	23.479	470.000 ha
	88.832	1.145.000 ha
Alevitele		10.000 ha
Korraldamata		15.000 ha
		1.170.000 ha

Sellega on loodud uusi äraelamise võimalusi uute taludena 56.076 kohta 640000 ha ja 9277 majapidamist on saanud juurdelõikeid 35000 ha ja seega on nende omanikele loodud äraelamise võimalus, kokku on seega 65354 uut kohta perekon-

dadele. Maata jäädes oleks pidanud see rahvas enamuses välja rändama, kuna langenud mõisa majapidamine ei vajanud töötavaid käsi. Eesti rahvastikuprobleemi suhtes oli maareformil suurem tähtsus kui ühelgi teisel ajaloolisel sündmusel viimaste sajandite vältel: loodi 56076 uut eluaseme kohta, vähemalt 56.076 uut perekonda võis oma kodu luua, kes sünnitavad lapsi; need olid enamuses Vabadussõja võidukale lõpule viinud sõdurid ja ühtlasi ka Maailmasja sõdurid. Saades endale kindla elamisvõimaluse, tõusis 1921. a. abiellumus 9,90/00 ja sündimus 20,30/00, millist kõrget taset ei ole abiellumine omanud 1854. a. saadik ja sündimus alates 1916. a. peale. Eluaseme puudumisel oleks enamik olnud sunnitud välja rändama ja loobuma abielu moodustamisest, mis oleks andnud eesti rahvale parandamata hoobi.

Silmas pidades sisekolonisatsiooni vajadust uute talundite loomise näol otsustas Vabariigi Valitsus alustada uudismaade ülesharimist. Sel kombel on 1929. a. kuni 1936. a. loodud soodeses 1595 uut talu ja 111 kohta on saanud jurdelõikeid, kokku on 25115,82 ha uut maad üles haritud, millele tuleb nüüd lisada veel 11384 ha eramaid. 1705 perekonda on saanud kindla äraelamise võimaluse. Aastas luuakse juurde 400—450 uut talundit, mis jagatakse esijoones lasterikastele tervetele perekondadele.

E. V. populatsioonipoliitika kohaselt oleks tulnud kogu iga aastane loomulik iive juhtida elama maale, kus sündimus praegu on siiski veel kõrgem kui linnas; suur tööjõu puudus tööstuses on seda protsessi takistanud. Kuid sisekolonisatsiooni - poliitika jääb ka tulevikus Eesti riikliku populatsioonipoliitika aluseks.

Kuna maatöölise perekonnad on üldiselt lasterohked, siis uus asundusseadus näeb ette maatööliste oma eluaseme loomise taludes, et sel teel lahendada ka tööliste probleemi maal.

Maatöölise eluasemega varustamise kõrval on lahendamisel tööstustöölisele elukoha loomise võimalus, mis on popu-

latsioonipoliitika seisukohalt samuti suure tähtsusega.

Kas see maapoliitika on õigustatud sündimuse tõstmise huvides?

Ma tähendasin eespool, et populatsioonipoliitikas pole ainutähtis sündimuse tõstmises, vaid veelgi olulisem on seisma panna katastrofaalne sündimuse langus. 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil on 4 maakonna asundustalundeis asunikel lapsi rohkem kui ostutaludes, eriti kuni 5. a. vanuseid. Sama üleskirju-

tuse andmeil on veel huvitav tendents märgatav, et 20 ha ja üle selle maaga taludes on lapsi pisut rohkem kui taludes alla seda normi.

Kuna üheks suureks laste vähesuse põhjuseks on majanduslikud raskused perekonna korralikuks äraelamiseks, siis on kõikjal poolehoidu võitnud perekonna kulude tasakaalustamise põhimõte; lastekasvatamise kuludest peavad osavõtma ka need, kellel endal lapsi ei ole.

Lastearv ostu- ja asundustalundeis 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil.

	4 a.	5—9 a.	10—14 a.	15—19 a.	20 —	— 4 a. % laste üldar- vust (—14 a.)	Lapsi ühe talundi kohta (—14 a.)
Läänemaa	8,8	9,2	7,3	9,5	65,2	34,7	1,1
Sellest: ostutalud — 20 ha	8,3	9,4	7,3	9,9	65,2	33,2	0,9
„ „ 20 ja üle	7,9	8,6	7,3	10,0	66,2	33,0	1,2
„ asundustalud — 20 ha	10,8	10,9	6,7	8,2	63,4	37,9	1,0
„ „ 20 ja üle	11,5	10,6	7,5	8,7	61,7	38,9	1,2
Saaremaa	9,7	10,4	8,3	9,7	61,9	34,1	1,2
Sellest: ostutalud — 20 ha	8,4	10,7	8,3	8,8	63,8	30,7	1,0
„ „ 20 ja üle	9,1	10,0	8,6	11,5	60,8	32,9	1,5
„ asundustalud — 20 ha	12,4	11,0	7,5	7,3	61,8	40,3	1,1
„ „ 20 ja üle	12,3	11,9	8,5	8,2	59,1	37,1	1,4
Viljandimaa	7,9	7,9	5,7	8,6	69,9	36,9	0,8
Sellest: ostutalud — 20 ha	6,7	7,4	5,5	7,7	72,7	34,3	0,7
„ „ 20 ja üle	6,5	7,12	5,8	9,5	71,0	33,3	0,8
„ asundustalud — 20 ha	10,6	8,9	5,4	7,7	67,4	42,7	1,0
„ „ 20 ja üle	11,1	8,6	4,0	7,8	68,5	47,1	1,0
Võrumaa	10,0	9,9	6,9	9,6	63,6	37,4	1,2
Sellest: ostutalud — 20 ha	9,5	10,0	6,6	9,7	64,2	36,3	1,1
„ „ 20 ja üle	8,3	8,9	7,4	11,3	64,1	33,7	1,3
„ asundustalud — 20 ha	11,9	11,0	6,3	7,9	62,9	40,8	1,2
„ „ 20 ja üle	14,3	11,1	6,5	7,5	60,6	44,9	1,5
Kokku	9,1	9,4	7,1	9,4	65,0	35,7	1,1
Sellest: ostutalud — 20 ha	8,6	9,7	7,1	9,2	65,4	33,7	1,0
„ „ 20 ja üle	8,0	8,7	7,4	10,5	65,4	33,2	1,2
„ asundustalud — 20 ha	11,5	10,5	6,4	7,8	63,8	40,5	1,1
„ „ 20 ja üle	12,1	10,6	6,9	8,2	62,2	40,9	1,3

Selle põhimõtte ellurakendamise suhtes on olulisem kompensatsioonikassade seaduse eelnõu, mis on välja töötatud Sotsiaalministeeriumi rahvaarvu tõstmise jne. komisjonis. Selle seaduse alusel saavad kõik lastega töölised lasteabiraha proportsionaalselt laste arvule ja sõltumata palgast.

Põllutööstusteering on leidnud, et põllumajanduses on see seadus teostatav, kuid vastu on muulased suurtöösturid, kellele eesti rahva olemasolu midagi kor-

da ei lähe; muulaste käes olev suurtööstuse kapital tegutseb veel oluliselt röövikapitali põhimõttel.

431 käitisel on praegu tööl 50.000 töolist, kellel on alla 18. aastasi 14.500 last. Esimesi lapsi on sellest 4801, kellest igale on ette nähtud kr. 3,75 kuus, teisele lapsele makstakse à 5 kr., neid on 3466; kolmandale lapsele à 7,50 kr., neid on 2489; neljandale lapsele à 10 kr., neid on 1063 last; rohkema laste arvuga kui 4 last on 2021 ja neile makstakse samutpi à 10 kr.

kuus lapse pealt, kokku teeks see aastas kulusid 1.092.795 kr.

Lastekaitse teostamiseks on välja töötatud ja parlamendile esitatud uus lastekaitse seadus, mis võtab hooldamisele kõik lapsed Eesti Vabariigis. Selle seaduse kehtestamine kujuneb suursündmuseks populatsioonipoliitikas, kuna ta lahendab ühtlasi ka lasterohkete perekondade abistamise küsimust.

Seadus loeb lasterohkeks perekonna, kui mõlemad vanemad elavad, kus on vähemalt 4 alla 18. a. last. Eestis on nelja lapsega perekondi 1601, kokku 6404 lapsega; 5 lapsega — 1099 perekonda, — 5495 lapsega; 6 lapsega 610 perekonda, — 3660 lapsega; 7 lapsega 299 perekonda, — 2092 lapsega; 8 lapsega 124 perekonda, — 992 lapsega; 9 lapsega 38 perekonda, — 342 lapsega; 10 ja rohkem lapsega on 18 perekonda, — 196 lapsega; üldse 3789 perekonda 19.181 lapsega.

Teise liigi moodustavad perekonnad, kus üks vanem kasvatab lapsi. 932 perekonnas à 3 last on lapsi 2796; 529 perekonnas à 4 last on lapsi 2116; 229 perekonnas à 5 last on lapsi 1145; 104 perekonnas à 6 last on lapsi 624; 43 perekonnas à 7 last on lapsi 301; 11 perekonnas à 8 last on lapsi 88 ja 2 perekonnas à 9 last on lapsi 18, kokku 1850 perekonnas 7088 last.

Üldse on 5639 lasterohkes perekonnas kokku lapsi 26.269.

Seadus näeb ette väga mitmekesiseid soodustusi lasterohkeile perekonnile, muu seas ka korteritega varustamise. Seadus määrab tervishoidliku ja puhtalt peetud korteri korral 3 lapsega perekonnale 30% toetust korteriüürist; 4 lapsega perekonnale 40%, 5 ja rohkem lapsega perekonnale makstakse 50% korteriüürist, mis nõuab riigilt uusi väljaminekuid 30.000—35.000 kr.

Liiklemisvahenditel sõitmisel antakse 50% hinnaalandust. Keskkooles ja gümnaasiumides on suuri maksusoodustusi kuni täieliku maksust vabastamiseni jne.

Kõikide sooduste andmiseks lastele on loodud lastekaitsefond, mis saab võrdlemisi suuri summasid.

Kõik riigi- ja omavalitsusteenijad ja

riigitöölised saavad perekonnaabiraha, mis suureneb proportsionaalselt laste arvule.

Lastekaitse teostamiseks moodustatakse omavalitsuse juures erilised lastekaitseametid ja nõukogud.

On kavatsusel maksustada vallalisi ja lasteta abielulisi eriliste maksudega lasterohkete perekondade toetamiseks.

Tsiviilseaduse eelnõus on ettenähtud rohkearvulised soodustused, eriti paranusküsimuste lahendamisel.

On esitatud ettepanekuid, mis kindlustavad lastega isikuile kohasaamise eesõiguse riigi- kui ka omavalitsusteenistuses.

Abiellumise soodustamiseks on välja töötatud abielulaenu seaduse eelnõu, mis on kohandatud eestlaste hingeelule ja arusaamistele elamisvõimaluste kindlustamise näol. Edasi oleme meie kindlal veendumusel, et ainult majanduslike soodustustega sündimust tõsta ei ole võimalik. On vajalik hingeeluline ümberorienteerumine. Eesti demokraatliku vabariigi president K. Päts on korduvalt rõhutanud rahva mentaliteedi ümberkasvatamise vajadust, perekonna-psühholoogia istutamist noortesse juba koolipingil ja vastutustunnet rahva tuleviku vastu, mida teostatatakse süstemaatiliselt. Meie presidendi K. Pätsi otsesel mõjutusel on loodud Tartu Ülikooli juurde eugeenika õppetool, mille õppejõu ülesandeks on peale eugeenika õpetamise uurida Eesti rahvastikuprobleeme ja aidata kaasa riigivõimule teaduslikult lahendada populatsioonipoliitika ülesandeid. Riik tahab riigielu juhtimisele rakendada teaduse saavutusi, et kindlustada tarvitusele võetud vahendite tõhusust (efektiivsust).

Demograafilisi küsimusi, nagu abiellumine, sündimus, suremus jne. on vajalik uurida ja ainult selle järel on loota kindlaid tulemusi meie populatsioonipoliitikale.

Rahvastikupoliitikasse puutuvate seaduseelnõude välja töötamiseks ja ettepanekute tegemiseks on ellu kutsutud rahvaarvu tõstmise komitee. Eugeneenika ja demograafia probleemide ülestõstmisele on Eestis kõige olulisemalt kaasa aidanud Eesti Eugeneenika ja Genealoogia Selts.*)

*) Esimees akadeemik prof. K. Schlossmann

Meie oleme veendunud, et eestlased, kes ajaloos on korduvalt nii öelda surnust üles tõusnud, ka sellest kõige raskemast heitlusest tulevad välja võitjana ja et eestlaste arv hakkab kiirelt tõusma. Selle kindlustuseks on esmakordselt Vabariigi Valitsuse esindajana praeguse presidendi ja endise riigivanema K. Pätsi kindel tahe sündimuse langust muuta sündimuse tõuks. See riiklik tahe väljendus ka selgelt peaministri deklaratsioonis parlamendile, et kogu seadusandlus ja riigielu juhtimine peab läbi imbuma ühest valdavast ideest ja see on eesti rahva sündimuse tõstmine, et kindlustada riigile rahva loomulikkude iivet. Deklaratsioon märkides sündimuse tõstmise otstarbel vajadust tõsta sigimuseküsimumes eestlaste vastutustunnet, ümber kasvatada eluvaadet, eluviise jne. mille tagajärjel tekib arusaamine lastevähesuse paremusest, vajadust vastupidiselt praegusele seltskondlikule suhtumisele tõsta lugupidamust ja austust emaks saava naise vastu jne. nõuab deklaratsioon olukorra (eriti majandusliku ja ühiskondliku) kaotamist, mis teeb kasulikuks lastest hoidumise. Kogu edaspidisel ühiselu juhtimisel ja ehitamisel on otsustatud kaaluda igat küsimust, kas see tõstab või tõkestab sigimumust. Seda tahetakse teha maakorraldusseaduses, tsiviil-, perekonna- ja pärandusseaduses, teenistus-, arstiabi-, sotsiaal-, kriminaal-, liiklemis- jne. seadustes. Nende seaduste põhjal loodavad institutsioonid peavad olema kaalutud sündimust soodustavais sihis. Nüüdsest peale tahetakse eelistada lastega inimesi kõikjal: töös, teenistuses, omandi pidamises, peavarju omamises jne. — kõikjal tahetakse

arvestada mõõdupuud: kas üks või teine samm soodustab või kahjustab siginemist.

Senise rahvastikupoliitika väikese efektiivsuse põhjuseks oli järjekindluse puudumine ja väheste reaalsete abinõude rakendamine. Anti isegi seadusi, mis olid sihitud abielude vastu ja sundisid abielulahutusele, millele järgnes metsik abielu.

Nüüd oleme sellest üle. Ka rahva hingeelus on sündinud pööre ja vastutustunne kasvab. See on algamas linnas. Meie võime juba nüüd märgata, et linnas tõuseb sündimus, eriti haritlaste perekonnas, kuna maal veel sündimus väheneb.

Parlamentaarset korra uuesti jalule seadmisega koos loodame vastutustunnet eestlaste loomuliku iibe tõstmise suhtes viia kõige laialisematesse rehvahulkadesse.

Meie oleme kindlasti veendunud, et nende siin konspektiivselt märgitud abinõudega Eesti suudab tõsta sündimuse uuesti vajalikule kõrgusele.

Kuid riiklik rahvastikupoliitika on ühtlasi huvitatud mitte ainult rahvaarvu tõstmisest, vaid ka oluliselt sellest, et järelpõlv oleks vaimselt ja kehaliselt kõrgväärtuslik, milleks peab kaasa aitama Tartu Ülikooli juures avatav eugeenika õppetool ja eugeenika õpetuse sisseviimine kõikide koolide õppekavasse sundusliku õppeainena. Selleks peab kaasa aitama steriliseerimise seadus, kavatsetav abiellujate arstlik kontroll, võistluse rakendamine kohtade täitmisel nii riigi- kui omavalitsusteenistuses, mis peab avama tee andekamale, paremini ettevalmistatule ja nii kehaliselt kui vaimselt tervele.

Vincas Vileišis

Iedzīvotāju dabīgā pieauguma jautājums Lietuvā

Kā Salnīša kungs norādīja, Baltijas valstu pieauguma svārstības ievērojamā mērā bija atkarīgas no iedzīvotāju sastāva vecuma atšķirībām. Lietuvā bija augstāks jaunatnes procents, bet mazāks lielāka vecuma personām nekā Latvijā un Igaunijā.

Tas noticis nevienāda emigrācijas apmēra dēļ pirmskara laikā. Pirms kara katru gadu no Lietuvas emigrēja 10—18 tūkstoši iedzīvotāju, no kuriem 15.000 — uz Amerikas Savienotām valstīm, un pārējie uz Krievijas rūpniecības centriem. Emi-

granti vairumā sastādījās no tāda vecuma personām, kas pirmajos pēckara gados varēja visvairāk ietekmēt dabīgo pieaugumu. Tādēļ, kamēr Latvijā un Igaunijā dzimstība sasniedza maksimumu 1923. gadā, Lietuvā maksimums parādījās tikai 1927.—1928. gadā, kad palikušie, pirms kara neemigrējušie pusaudži sasniedza attiecīgu vecumu. No 1935. gada Lietuvā parādījusies dzimstības samazināšanās tāpat ir emigrācijas sekas. 1926.—1930. gadā notika liela emigrācija no Lietuvas, proti, katru gadu emigrēja 12.000 personu, no kurām 50% sastādīja personas vecumā starp 20 un 30 gadiem. Viņi ar savu aizbraukšanu samazināja dzemdēšanas spējīgo iedzīvotāju skaitu, kā sekas bija pieauguma samazināšanās.

Lietuvas iedzīvotāju pieaugumam visvairāk kaitēja emigrācija un bērnu mirstība. Tomēr šos ļaunumus var uzskatīt jau par pavisam pagājušiem. Sākot ar 1931. gadu, emigrācija no Lietuvas nepārsniedz 2.000 personas, bet bērnu mirstība no 18% 1925. gadā samazinājusies līdz 12% 1937. gadā. Lietuva bērnu mirstības samazināšanā sasniegusi lielus rezultātus, tomēr tās bērnu mirstība, kas pēdējos 5 gados sasniedza 13%, vēl ir augstāka par bērnu mirstību Latvijā un Igaunijā, kur bērnu mirstība svārstās ap 8—9%.

Visās Baltijas valstīs parādījusies pieauguma mazināšanās tendence tuvākā nākotnē nemainīsies, bet otrādi — vēl palielināsies. Iedzīvotāju pieaugums atkarīgs no personu skaita, kas ir dzemdēšanas vecumā, t. i. 24—35 g. v. Jo lielāks šī vecuma iedzīvotāju skaits, jo vairāk laulību, dzimšanu, un jo augstāks pieaugums. 1940. gadā 25 gadu vecuma robežu sasniedza 1915. gadā dzimušie, kas sniedz vislielāko dzimību skaitu. Bet tanīs, tāpat arī sekojošos gados vēl līdz 1921. gadam dzimšanu skaits kara dēļ bija ārkārtīgi samazinājies, tā piemēram, Lietuvā 1923. gada skaitīšanā laikā no 1910.—1914. g. dzimušo bija reģistrēti 242.856, bet 1915.—1919. gadam dzimušo — 178.258 jeb par 27% mazāk. Par tādu pašu procentu mazāk kara laikā dzimušo bija arī Igaunijā, bet Latvijā kara laikā dzimušo bija pat par 31% mazāk nekā 1910.—1914.

g. 25—30 gadu vecie parasti dod $\frac{1}{4}$ daļu dzimušo. Ja šī vecuma iedzīvotāju ir mazāk, samazināsies dzimstību skaits, kas kopējā rezultātā pašreizējo iedzīvotāju pieaugumu 1940.—1945. g. vēl samazinās par 5%, ja nemainīsies citi apstākļi. Stāvokļa uzlabošanās var gaidīt tikai ap 1947.—1948. g., kad dzemdēšanas spējīgo vecuma robežu sasniedgs pēc kara dzimušie. Līdz tam laikam mēs tikai varēsim pārdzīvot mums karā nodarītās brūces, un no tā laika mūsu dabīgais pieaugums, ja citi apstākļi to netraucēs, varēs attīstīties normali.

Tomēr iedzīvotāju pieaugumu ietekmē ne tikai iedzīvotāju sastāvs, bet arī citi apstākļi. Tā, piemēram, auglības koeficients Lietuvā ne piepeži, bet pastāvīgi mazinas. 1927.—1936. g. Lietuvā caurmērā uz 10 laulībām iznāca 34 dzimušie, kamēr 1937. gadā — tikai 30. Tomēr Lietuvas stāvoklis šeit vēl ir ievērojami labāks, nekā Latvijas un Igaunijas, kur auglības koeficients, kas jau agrāk bija diezgan zems, vēl arvien mazinās. Latvijā no 1927.—1936. g. uz 10 laulībām bija 23 dzimušie, bet Igaunijā — 21; 1936. gadā Latvijā šis koeficients nokrita līdz 21, bet Igaunijā līdz 19, tā tad par 9—11 punktiem mazāk nekā Lietuvā 1937. gadā. Šādu auglības koeficienta starpību nevar izskaidrot ar iedzīvotāju sastāva vecuma atšķirībām. Taisnība, Igaunijā 3—5% saululājas daudz jaunāku personu, tomēr ar to vēl nepietiek auglības starpības izskaidrošanai. Lietuvā uz 100 sievietēm 15—49 gadu vecumā 1926.—1929. g. bija 10 dzimušo, kamēr Latvijā tikai 7, bet Igaunijā 6. Tā tad tāda paša vecuma grupa Lietuvā dod ievērojami vairāk dzimušo nekā Latvijā un Igaunijā. Tā tad auglības starpības cēlonis būs vairāk ne iedzīvotāju sastāvā, bet citur. To nāktos meklēt moraliskā plāksnē — iedzīvotāju parašās. Iedzīvotāju parašu veidošana ir pašu iedzīvotāju varā, un to grozīšana atkarīga no viņiem pašiem. Pēdējā laikā mums ir kolosali piemēri, kur šīs parašas tiek grozītas pat tur, kur nav nepieciešamas vajadzības tās grozīt un kur apstākļi tām ir daudz nelabvēlīgāki.

Vai Baltijas valstis, paturot to prātā,

var palikt vienaldzīgas pret sava pieauguma problēmu? Te var tikai noteikti atbildēt, ka viņas to nevar darīt. Mēs dzīvojam blakus kaimiņiem ar daudz lielāku iedzīvotāju biežību un ievērojami augstu iedzīvotāju pieaugumu. Polijā 1 kvadratkilometru apdzīvo 88 iedzīvotāji, un katru gadu uz 1.000 pieaug 12, t. i. pat vairāk, nekā šinī ziņā daudz labākā stāvoklī esošā Lietuvā. Vācijā 1 kv. km apdzīvo 135 iedzīvotāji, ar ikgadīgu 7 cilv. pieaugumu uz 1.000 iedzīvotājiem, t. i. vairāk nekā Latvijā. Bet Igaunijā uz 1 kv. km dzīvo

24 iedzīvotāji, bet pieaugums, var teikt, itkā apstājies. Latvijā uz 1 kv. km dzīvo 30 iedzīvotāji, bet to pieaugums ir mazāks nekā mūsu lielajiem kaimiņiem. Tikai Lietuva ar savu iedzīvotāju biežību un pieaugumu ir it kā Baltijas avangards, bet, salīdzinot ar mūsu kaimiņiem, iedzīvotāja spiediena perspektīvēs arī nevar pielīdzināties. Tā tad Baltijas valstīm iedzīvotāju pieauguma problēma kļūst par dzīvības jautājumu un gaida nekavējošu atrisinājumu.

Vincas Vileišis

Rahva loomuliku juurdekasvu küsimus Leedus

Nagu hārta Salnitis tähendas, on Balti riikide rahvaarvu tõus suurel määral sõltuv elanikkonna koosseisu vanaduse erinevustest. Leedus oli kõrgem noorsoo protsent, kuid vähem vanemate inimeste oma võrreldes Läti ja Eestiga. See on kujunenud erineva emigratsiooni ulatuse tõttu eelsõja aastatel. Enne sõda rändas Leedust igal aastal välja 10—18 tuhat elanikku, millest 15.000 Ameerika Ühendriikidesse ja ülejäänud Vene tööstuskeskustesse. Emigrandid komplekteerusid enamasti selles vanuses inimestest, kes esimestel pärast sõja aastail võisid kõige raskem mõjustada loomulikku juurdekasvu. Seepärast, kuna Lätis ja Eestis sündivus tõusis haritipule 1923. aastal, Leedus saavutati kõrgtipp alles 1927.—28. aastatel, mil ülejäänud noorurid, kes enne sõda ei olnud väljareisinud, saavutasid vastava vanaduse. 1935. aastaga alanud sündivuse vähenemine on samuti emigratsiooni tagajärjeks. 1926.—1930. aastani oli Leedus suur väljarändamine, nimelt, iga aasta rändas välja 12.000 inimest, kellest 50% olid isikud vanusega 20 ja 30 aasta vahel. Need vähenendasid oma väljarändamisega sünditusvõimeliste elanikkude arvu, mille tagajärjeks oli rahva arvu tõusu vähenemine.

Leedu rahva juurdekasvule kõige suuremat kahju tekitas emigratsioon ja laste surevus. Siiski neid pahesid võib lugeda

juba möödunuiks. Alates 1931. aastaga emigratsioon Leedust ei ületanud 2000 isikut, kuid laste surevus 18 protsendist 1925. aastal on kahanenud 12 protsendile. Leedus laste surevuse vähendamises on saavutatud häid tulemusi, siiski laste surevus seal, ulatades viie viimase aasta jooksul 13 protsendile, on ometi veel kõrgem laste surevusest Lätis ja Eestis, kus see kõigub 8—9 protsendi ümber.

Kõigis Balti riikides ilmsiks tulnud juurdekasvu vähenemise tendents lähemas tulevikus ei muutu, kuid vastupidi — suureneb veelgi. Rahva juurdekasv on sõltuv isikute arvust, kes on sünditusvõimelises vanaduses, s. o. 2—35 a. vanaduses. Mida suurem selles vanuses elanike arv, seda rohkem abielusid, sündi, ning seda kõrgem juurdekasv. 1940. aastal 25 a. vanuseks saavad 1915. a. sündinud, kes annavad ka suurima sündituste arvu. Kuid pärast 1915. aastat isegi kuni 1921. aastani oli sündide arv sõja tõttu haruldaselt väike, nii näiteks Leedus 1923. aasta rahva lugemisel oli registreeritud 1910.—1914. aastate vahemikul sündinuid 242.856, kuid 1915.—1919. aastani oli sündinute arv 18.258, ehk 25% võrra vähem. Sama palju vähem oli sündi ka Eestis, kuna Lätis sõja ajal sündinuid oli isegi 31% võrra vähem kui 1910.—1914. aastani. 25—30 aastat vanad tavalisest annavad

$\frac{1}{4}$ sündinute arvust. Kui selles vanaduses elanikkude arv on vähem, siis vähe- neb ka sündide arv, mis kogutulemuses praegust elanikkude juurdekasvu 1940.—1945. aastani vähendab veelgi 5% võrra, kui ei tule mõningaid muid muudatusi. Olukorra paranemist on oodata alles 1947.—1948. a. ümber, mil sünnitamisvõimelisse vanadusse jõuavad pärast sõda sündinud. Kuni selle ajani me võime ainult tasandada sõjas saadud haavu ja alles pärast seda meie loomulik juurde- kasv, kui seda ei sega teised asjaolud, võib hakata normaalselt arenema.

Siiski elanikkude arvu ei mõjusta mitte ainult rahva koosseis, vaid ka muud asjaolud. Nii, näiteks, sündivuse koefit- sient Leedus, küll mitte äkki, aga järje- kindlalt langeb. 1927.—1936. aastani oli Leedus keskmiselt 10 abielu kohta 34 sün- di, kuna 1937. aastal-ainult 30. Siiski Lee- du olukord siin on veel tunduvalt parem kui Lätis, kus sündivuse koefitsient, mis juba varemgi oli õige madal, on veel vähenemas. Lätis 1927.—1936. aastani 10 abielu kohta oli 23 sündi, kuid Eestis — 21; 1936. aastal langes Lätis see koefit- sient 21, kuid Eestis 19,1e, nii siis 9—11 punkti võrra vähem kui Leedus 1937. aastal. Sellist sündivuse koefitsiendi vahet ei ole võimalik selgitada elanikkude koosseisu vanuse erinevustega. Tõsi, Eestis 3—5% abiellub palju nooremaid inimesi, siiski sellest pole veel küllalt sün- divuse vahe selgitamiseks. Leedus 100 naise kohta 15 kuni 49 aasta vanuses, 1926.—1929. aastani oli 10 sündi, kuna Lätis ainult 7, kuid Eestis 6. Nii siis ühe-

vanusliste grupp annab Leedus tunduvalt rohkem sünde kui Lätis ja Eestis. Nii siis sündivuse vahe põhjusi tuleb otsida mitte elanikkude koosseisus, vaid rohkem mujal. Seda tuleks otsida moraalsel pin- nal rahva elukommetes. Rahva kommete kujundamine on elanikkude endi käes ja nende muutmine sõltub neist endist. Vii- masel ajal on meil kolossaalsed näited, kus neid kombeid muudetakse, isegi seal, kus nende muutmine pole hädavajalik ning kus muutmise olud on palju halve- mad.

Kas Balti riigid seda silmas pidades võivad jääda ükskõikseks oma juurde- kasvu probleemi vastu? Siin võib kind- lasti vastata, et nad ei või seda teha. Meie elame kõrvuti naabritega, kelle rahvas- tiku tihedus on palju suurem ja rahva juurdekasv kõrge. Poolas asub 1 ruut- kilomeetril 88 elanikku, ja igal aastal 1000 pealt kasvab juurde 12, s. o. isegi rohkem kui ses suhtes palju soodsamas olukorras asuvas Leedus. Saksas elab ühel ruutkilomeetril 135 inimest ja iga- aastane juurdekasv 1000 elaniku kohta on 7, s. o. rohkem kui Lätis, kuid Eestis 1 ruutkilomeetril elab 30 inimest ja juur- dekasv on vähem kui meie suurtel naab- ritel. Ainult Leedu oma elanikkude tihe- duse ja juurdekasvu suhtes on nagu Balti avangardiks, kuid, võrreldes meie naabri- tega ta ei saa nendega sammu pidada rahva juurdekasvu perspektiivis. Nii siis osutub Balti rikelid rahva juurdekasvu probleem eluküsimuseks ja ootab viivita- matut lahendust.

Dr. O. Alks

Veselības departamenta direktors.

Kas Latvijā darīts tautas dabīgā pieauguma pacelšanai

«Bez dzimstības pacelšanas nav ie- spējams novērst paredzamo dabīgā pie- auguma izbeigšanos», — sacīja godāja- mais referents V. Salnīša kungs, ope- rējot ar statistisko materialu. To pašu saka visi tie mūsu zemes ārsti, kas ar istu bioloģisku izpratni vēro mūsu tautas

dzīvā spēka celšanos. Zināmi vērojumi un zināmi norādījumi šajā virzienā ir bijuši jau arī agrākajos gados. Tomēr trūka planveidīgas domāšanas un lietu risināša- nas, lai novērstu tos cēloņus, kas traucē mūsu tautas pilnīgu attīstību un tālāk- izveidošanos. Dažuviet uzliesmoja jūtas,

bet trūka neatlaidīgās gribas jautājuma risināšanai. Kad 15. maija idejas izgaišnāja tautas nesaskaņu mākoņus, tad arī tautas dzīvā spēka jautājumam mūsu vienotā griba atrada pienācīgu vietu. Tautas Vienotājs un Vadonis Dr. **K. Ulmanis** rādīja mums pareizo ceļu lietu risināšanai. Nav nejaušība, ka tikai valsts 20-tā pastāvēšanas gadā mūsu tauta dabūja ārstniecības likumu, tāpat kā nav nejaušība, ka šis likums runā arī par lietām, kuras pieskaitamas 20. gadusimta zinātniskajām prasībām.

Ārstniecības likuma saturu īsumā iezīmē pirmie 3 panti:

1. Tautas veselība ir valsts un tautas pastāvēšanas un labklājības dabiskais pamats, tamdēļ tā sargājama un kopjama ar vislielāko rūpību.

2. Tautas veselības sargāšana un kopšana ir ne tikai valsts un sabiedrības, bet arī katra atsevišķa pilsoņa pienākums. Ārstniecības personām un sanitāram palīgpersonālam tas ir tiešais uzdevums.

3. Katra pilsoņa pienākums ir kopt un sargāt savu un savu tuvinieku veselību sevis un vispārības labā, kā arī gādāt par veselības uzlabošanu un uzturēšanu nākošām paaudzēm, apzinoties, ka garīgo un fizisko spēku nelietderīga izšķiešana apdraud cilvēka dzīves sekmes un sasniegumus, tautas un valsts drošību nevien tagadnē, bet arī turpmākās paaudzēs.

Ar šo likumu valsts iestādei, kāda ir Tautas labklājības ministrija, nu reizi ir uzlikts par pienākumu sekmēt mūsu tautas dabīgo pieaugumu un arī izlasi (5. pn. 6. pk.). Šis pienākums piekrīt visām Veselības departamenta iestādēm, bet tieši un tikai ar šiem jautājumiem nodarbojas pavisam jaunradītā Eigeniskā komisija (pagaidām viena).

Ārstniecības likuma 28. pants nosaka:

«Pie Veselības departamenta pastāv eigeniskās komisijas, kuru skaitu, darbības rajonu un atrašanās vietu nosaka tautas labklājības ministrs. Šīs komisijas, tautas dabīgā pieauguma izlases labā, dod valsts un pašvaldības iestādēm un privatpersonām atsauksmes eigeniskos jautājumos, kā arī apspriež un izlemj lūgumus

atļaut pārtraukt grūtniecību, augli nomirdinot, vai arī izdarīt sterilizāciju, iznīcinot personas spēju radīt pēcnācējus.»

Eigeniskā komisija sastāv no 3 ārstiem un viena tiesneša vai prokuratūras amata personas.

Likums ir ļoti humans un respektē cilvēka brīvo gribu.

30. pants izteikts šādi:

«Lūgt eigenisko komisiju atļaut pārtraukt grūtniecību vai izdarīt sterilizāciju var:

- 1) operējamās personas, ja viņas saņiegušas divdesmit vienu gadu;
- 2) par divdesmit vienu gadu jaunāku personu vietā — viņu vecāki vai aizbildņi;
- 3) par personām, kuras tiesa atzinusi par garā slimām — viņu aizgādņi.»

Ārstniecības lik. 32. p. nosaka:

«Pirms izlemj lūgumu par grūtniecības pārtraukšanu vai sterilizācijas nepieciešamību, komisija operējamo personu medicīniski izmeklē. Ja apstākļi to prasa, komisija šo personu var nosūtīt veselības pārbaudei attiecīgā ārstniecības iestādē.

Izņēmuma gadījumos var taisīt lēmumu ieinteresēto personu neizmeklējot, ja ir autoritatīvi pierādījumi par viņas veselības stāvokli.»

33. pants nosaka:

«Eigeniskā komisija atļauj grūtniecības pārtraukšanu personām, kas slimo ar iedzimtu vai iegūtu garīgu vai grūtu miesīgu slimību, ja ir norādījumi, ka tā var pāriet uz pēcnācējiem.

Tāpat komisija atļauj augļa nomirdināšanu, lai novērstu grūtnieces dzīvības apdraudējumu vai viņas veselības smagu satricinājumu.»

34. pants nosaka:

«Augļa nomirdināšana bez eigeniskās komisijas atļaujas uzskatama par noziedzīgu, izņemot gadījumus, kad to izdarījis ārsts:

- 1) lai novērstu dzemdību laikā grūtnieces dzīvības apdraudējumu vai viņas veselības smagu satricinājumu;
- 2) lai novērstu bērna piedzimšanu, kurš ieņemts Sodu likuma 497.—502. pantā norādītos gadījumos, ja

grūtniece vai viņas nepilngadības gadījumā vecāki vai aizbildņi pirms augļa nomirdināšanas ir uzrādījuši ārstam attiecīgas tiesu iestādes apliecību par uzsāktu izziņu vai iepriekšēju izmeklēšanu.»

36. pants nosaka:

«Eigeniskā komisija atļauj sterilizēt personas, kas slimo ar iedzimtu vai iegūtu garīgu vai grūtu miesīgu slimību, ja ir norādījumi, ka tā var pāriet pēcnācējiem un nav cerību uz izveseļošanu.

Sterilizēt var atļaut vienīgi personas, kas vecākas par četrpadsmit gadiem, ja nav norādījumu, ka operācija apdraud viņu dzīvību vai veselību.»

40. pants nosaka:

«Materiali, kas saistīti ar grūtniecības pārtraukšanu vai sterilizāciju, turami slepenībā.»

Taisnība, šī darbība vēl pašā sākumā, bet tagad ir iestāde, kam uzlikts par pienākumu meklēt ceļus lietu laimīgai risināšanai. Taisnība arī tas, ka apdzīvotības politikas pētīšana un jautājuma risināšana nav vienīgi ārstniecības lieta, bet tā skar vai visas mūsu dzīves nozares, tomēr mūsu veselības sargi — ārsti ir vispirms jāsauc sargu vietās, lai mūsu ģimenes būtu bioloģiski nozīmīgas un mūsu tautai lai būtu pilnvērtīga nākotne. Mēs apzināties, ka laimīgam risinājumam jāaicina darbā visu mūsu dzīves nozaru darbinieki. Apzināties arī, ka nepietiek tikai ar materialu lietu sakārtošanu un zinātnisku atziņu došanu, bet tikpat nepieciešami ir panākt tautas psiholoģisko lūzumu, lai beidzot tautas dzīvotgriba būtu izveidota un stipra. Pēdējos gados bez Ārstniecības likuma valdība ir izdevusi arī citus likumus, kas noteikti veicina ģimenes dzīves veidošanu. Minēsim pagājušā gadā izdoto likumu par gada laukstrādnieku ģimeņu pabalstīšanu (ar šo likumu nosacīts, ka gada laukstrādnieki saņem par katru bērnu valdības mēnešmaksu 4—5 latus, kopējo sumu kāpinot līdz Ls 23,— mēnesī). Šīs piemaksas gada laukstrādnieku ģimenes nostāda daudz labvēlīgākā stāvoklī, pašķirot tām arī nākotnes izredzes.

Ar likumu, kas stājies spēkā 1. VI 38.,

šie gada laukstrādnieki kopā ar savām ģimenēm apdrošināti pret slimībām slimo kasē, kur noteikumi daudz izvēlīgāki, nekā pārējiem lauku iedzīvotājiem. Tāpat likums par laukstrādnieku dzīvokļiem grib veicināt tautas dabīgo pieaugumu. Ar šo likumu tiek sasniegts tas, ka katrs laukstrādnieks — ģimenes cilvēks varēs dzīvot savā dzīvoklī, būt pats savā atpūtas brīdī savējo vidū; pats noteicējs savā dzīvoklī.

Valdības gribu redzam arī no tā, ka ģimeņu valsts pabalsti trūcīgām ģimenēm ar katru budžeta gadu ir palielināti. Ar budžeta kārtībā izsniedzamiem jaunpiedzimušo pūriņiem ir uzlaboti nedēļnieču un jaunpiedzimušo higieniskie apstākļi. Līdzīgi saimnieciskajam lietu kārtojumam pēdējos gados vērojams arī psiholoģisko. Sākot ar šo gadu mēs svinam ģimenes dienu (8. V 38.) agrākās mātes dienas vietā.

Ģimenes dienā Valsts Prezidents apdāvināja vairākus desmit krietnu, veselīgu, ne aiz savas vainas trūcīgu daudz bērnu ģimeņu. Šīs dāvanas, kas ievērojami atbalstīja materiāli un moraliski ģimenes, arī ir uzskatāmas par valsts likteņa noteicēju, mūsu tautas Vadoņa, gribas rādītāju. Nav šaubu, ka tauta, kas klausā savam Vadonim, sekos arī šim klusajam, bet spēcīgajam aicinājumam.

Katrs jauns pasākums ir grūts, jo trūkst pierādītu atziņu, šīs atziņas mums pašiem jārada. Svarīgo jautājumu tālāk risināšanai ir nodibināts pie Veselības veicināšanas biedrības Tautas dzīvā spēka pētīšanas instituts. Šis instituts, kas ir sabiedrības pasākums un pulcina sevi sabiedriskus darbiniekus no dažādām nozarēm, darbojas ciešā kontaktā ar Veselības departamentu. Viss sacītais liecina, ka valdība un arī sabiedrība apzinās lietas svarīgumu. Tas liecina arī to, ka jautājums tiek pētīts un risināts sistemātiski. Pašaizsargāšanās nolūkā tauta vērsusi skatu nākotnē un mobilizējusi savus spēkus. Šī mobilizācija vēl nav galā, nākošo gadu darbam pieņem arī problēmu atrisināšana, bet sasniegums jau ir tas, ka mēs apzināties savas tautas mazā pieauguma nelaimi un esam apņēmušies to novērst.

Dr. O. Alks,

Tervishoiu departemangu direktor

Mis on tehtud Lätis rahva loomuliku juurdekasvu tõstmiseks

„Sündivuse tõstmiseta pole võimalik kõrvaldada ettenähtavat loomuliku juurdekasvu lõppemist», — ütles lugupeetud referent hra V. Salnitis, opereerides statistilise materjaliga. Sama ütlevad ka kõik need meie maa arstid, kes tõsiselt bioloogilises arusaamises vaatlevad meie rahva elava jõu tõusu. Teatud vaatlusi ja teatud vihjeid on olnud ses suunas ka juba varematal aastatel. Siiski puudus plaanikindel mõtlemine ja asjade arendamine nende põhjuste kõrvaldamises, mis takistavad meie rahva täielikku arengut ja edaspidist väljakujunemist. Kohati löid lõkkele tunded, kuid puudus püsiv tahe küsimuse lahendamiseks. Kui 15. mai ideed ajasid laiali rahva vastolude pilved, siis meie ühine tahe leidis õige koha ka meie rahva elava jõu küsimusele. Rahva ühendaja ja Juht Dr. K. Ulmanis näitas meile õiget teed asjade edasiarendamises. Ei ole juhus et alles riigi 20. püüvusaastal sai meie rahvas tervishoiu seaduse, samuti nagu pole juhus seegi, et see seadus käsitleb asju, mida tuleb lugeda XX sajandi teaduslikkude nõuete hulka.

Tervishoiu seaduse sisu lühidalt kajastavad kolm esimest paragrahvi:

1. Rahva tervis on riigi ja rahva püsivuse ja heaolu loomulik alus, seepärast tuleb seda hoida ja kaitsta suurima hooliga.

2. Rahva tervise alalhoidmine ja ravi on mitte ainult riigi ja ühiskonna, vaid iga üksiku kodaniku kohus. Tervishoiu alal tegutsevatel isikutel ja sanitaar abimeetkonnal on see otseseks ülesandeks.

3. Iga kodaniku kohus on ravida ja kaitsta oma ja oma kaasinimeste tervist enda ja üldsuse kasuks kui ka hoolitseda tervise parandamise ja alalhoidmise eest tulevastes põlvetes, teadvuses, et vaimse ja füüsilise jõu kasutu raiskamine on hädahohtlik inimese elu edule ja saavutustele, rahva ja riigi julgeolekule, mitte

ainult olevikus, vaid ka edaspidistes põlvetes.

Selle seadusega rahva heakäekäigu ministeeriumile on nüüd kord tehtud ülesandeks edustada meie rahva loomuliku juurdekasvu ja ka valikut (§§ 5. ja 6.). See on kõikide tervishoiu departemangu asutuste kohustuseks, kuid otseselt ja ainult selle küsimusega tegeleb vastloodud Eugeeniline komisjon (ajutiselt üks).

Tervishoiu seaduse 28. paragrahv ütleb:

«Tervishoiu departemangu juures asuvad eugeenilised komisjonid, millede arvu, tegevusrajoonid ja asukohad määrab kindlaks rahva heakäekäigu minister. Need komisjonid, avaldavad oma seisukohad eugeenilistes küsimustes riigi ja omavalitsusasutustele ja eraisikutele, et soodustada rahva loomuliku juurdekasvu valikut, kui ka arutavad ja võtavad vastu otsusi palvete kohta lubada raseduse katkestamist loote suretades või ka viia läbi sterilisatsiooni, hävitades inimese võime anda järeltulijaid.»

Eugeeniline komisjon koosneb kolmest arstist ja ühest kohtunikust või prokuratuuri ametisikust

Seadus on vägagi humanne ja respektiivne inimese vaba tahet.

§ 30 on väljendatud järgmiselt:

«Eugeenilisele komisjonile palveid esitada raseduse katkestamiseks või sterilisatsiooni läbiviimiseks võivad:

1) opereeritavad isikud, kui nad on saavutanud 21 aasta vanuse;

2) alaealiste eest nende vanemad või hooldajad;

3) isikute eest, keda kohus on tunnistanud nõdramoistuseliseks - nende hooldajad.»

Tervishoiu seaduse § 32 ütleb:

«Enne raseduse katkestamise või sterilisatsiooni hädavajalikkuse palve läbivaatamist toimetab komisjon opereeritava

isiku juures arstliku läbivaatuse. Kui asjaolud nõuavad, võib komisjon saata mainitud isiku tervise kontrolliks vastasse tervishoiu asutusse.

Erandjuhtumel võib vastuvõtta otsusi ka vastavaid isikuid läbivaatamata, kui on usutavad tõendused selle tervislikust olukorrast.»

§ 33 ütleb:

«Eugeeniline komisjon annab luba raseduse katkestamiseks neile isikutele, kes põevad päritud või hiljem saadud vaimset või rasket kehalist haigust, kui võib ette näha, et see võib üle minna ka järeltulijatele.

Samuti lubab komisjon loote suretamist, et ärahoida ema elu ohtusattumist või tema tervise rasket vapustust.»

§ 34 ütleb:

«Loote suretamine eugeenilise komisjoni loata on kuritegu, väljaarvatud erandid, kui seda teeb arst:

- 1) et ärahoida sünnituse ajal ema elu ohtu sattumist või tema rasket tervise vapustust;
- 2) et tõkestada lapse sündi karistusseaduse §§ 497—502 ettenähtud juhtumel, kui sünnitaja või selle alaealisuse juhul vanemad ehk hooldajad on enne loote suretamist arstile ettenäidanud vastava kohtuasutuse tunnistuse, et on algatatud selguse nõutamine või eeluurimine.»

§ 36 ütleb:

«Eugeeniline komisjon lubab steriliseerida isikuid, kes põevad päritud või saadud vaimu või rasket kehalist haigust kui on ette näha, et see võib üle minna järeltulijatele ning pole lootusi paranemiseks.

Steriliseerida võib lubada ainult isikuid kes on üle 14 aastat vanad ja kui pole ette näha, et operatsioon ohustab isiku elu või tervist.»

§ 40 ütleb:

«Materjale, mis on seoses raseduse katkestamisega või sterilisatsiooniga, tuleb hoida saladuses.»

Tõsi, see tegevus on veel alles alguses, kuid nüüd on loodud asutus, mille kohus on otsida teid asjade soodsaks edasiarendamiseks. Tõsi on ka see, et rahvastiku poliitika uurimine ja küsimuste arutle-

mine pole üksnes arstiteaduse asi, vaid see puudutab ka kõiki meie elu alasid, siiski kõige esiteks peavad oma kohtadele asuma meie tervise kaitsjad — arstid, et meie perekonnad eviks bioloogilise tähtsuse ja meie rahval oleks kindlustatud täisväärtuslik tulevik. Meie oleme teadlikud selles, et tulemusrikkaks asjade edasiarendamiseks tuleb kutsuda töötegelasi kõikidelt elualadelt. Oleme teadlikud ka selles, et ei aita ainult materjalide korraldamisega ja teaduslike veeneta andmisega, vaid sama hädavajalik on rahva psühholoogilise murrangu saavutamine, et lõppeks kujuneks välja tugev rahva elamistahe. Peale tervishoiu seaduse on valitsus viimastel aastatel andnud välja ka teisi seadusi, mis kindlasti soodustavad perekonnaelu kujundamist. Mainime möödunud aastal väljaantud seadust aastapõllutööliste toetamisest (selles seaduses on öeldud, et aasta põllutöölised saavad iga lapse kohta valitsuselt juurdemaksu 4—5 latti kuus, kogusumma võib minna kuni 23 latini kuus). Need juurdemaksud asetavad aastapõllutööliste perekonnad palju soodsamasse olukorda, avades neile avaramaid tulevikuväljavaateid.

Seadusega, mis on jõustunud 1. VI 1938. a., on aasta põllutöölised koos oma perekondadega kindlustatud haigestumise vastu haigekassas, mille määrustik on palju soodsam kui muul maarahval. Samuti seadus põllutööliste elamute kohta tahab soodustada rahva loomulikku juurdekasvu. Selle seadusega on saavutatud seda, et iga põllutööline - perekonnainimene võib elada oma korteris veetes oma puhkeajaga omakste keskel nig olla ise määraks oma kodus.

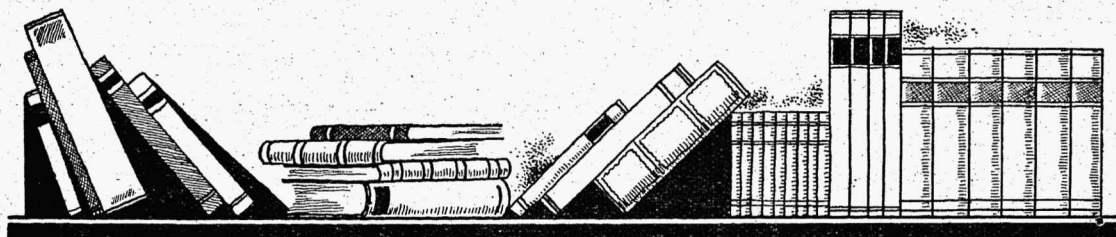
Valitsuse tahet näeme ka selles, et perekondade rikkikud toetused puudustkannatajate perekondadele iga eelarveaastaga saavad suurendatud. Eelarve korras väljajagatavate imitute riidevarustusega on parandatud emade ja vastsündinute hügieenilisi olusid. Paraleelselt majanduslike olude korraldamisega viimastel aastatel tuleb ilmsiks ka psühholoogiliste vaatekohtade ümberorienteerumine. Alates käesoleva aastaga pühitseme perekon-

napäeva (8. V. 38.) endise emadepäeva asemel.

Perekonnapäeval Vabariigi President jagas kingitusi mitmele kümnele tublile tervislikule mitte oma süü pärast puudust kannatavale mitmelapse perekonnale. Neid kinke, mis abistasid tunduvalt perekondi nii materjaalselt kui ka moraalselt, tuleb võtta riigi saatuse määraja, meie rahva Juhi tahtesuuna näitajana. Pole kahtlust, et rahvas, kes kuulab oma Juhi sõna, järgneb ka sellele vaikselt, kuid jõuliselt kutsule.

Iga uus algus on raske, kuna puuduvad tõestatud veendid. Neid veendeid tuleb meil luua endil. Tähtsate küsimuste edasiarendamiseks on loodud tervishoiu-hoo-

lekande seltsi juurde Rahva elava jõu uurimise instituut. See instituut, mis on ühiskonna algatatud, kogub enda ümber avaliku elu tegelasi mitmesugustelt aladelt, töötab tihedas kontaktis tervishoiu departemanguga. Kõik oeldu tõendab, et valitsus ja ka ühiskond on teadlikud asja tähtsuses. See tõendab ka seda, et küsimust uuritakse ja arendatakse süstemaatiliselt. Endakaitse eesmärgiga on rahvas pööranud pilgu tulevikku ja mobiliseerinud oma jõu. See mobilisatsioon pole veel lõpul, tulevaste aastate tööle kuulub ka probleemide lahendus, kuid saavutus on juba seegi, et meie oleme teadlikud oma rahva väikse juurdekasvu õnnetuses ning olema asunud selle kõrvaldamisele.

L A S A M G A L D S • L U G E M I S L A U D

4. sadarbības kongresa atbalss Baltijas valstu presē.

Igaunu laikraksti par 4. sadarbības kongresu.

Igaunija piegriezta Baltijas tautu šī gada kongresam un reizē ar to notikušajai «Baltijas nedēļai» lielu vērību. Jau pirms sadarbības kongresa «Uus Eesti» sniedza plašu interviju ar Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sadarbības biroja tā laika prezidentu zv. adv. M. Antonu un ģenerālsekretāru O. Nonācu par kongresa un «Baltijas nedēļas» programmu un uzdevumiem. Pēc kongresa igaunu prese sniedza plašus pārskatus par veikto darbu, kā arī daudz ilustrāciju, jo Rīgā tai laikā viesojās visu lielāko igaunu laikrakstu pārstāvji. Kongresa dalībniekiem atgriezoties Tallinnā, avīzes rakstīja, ka visi Rīgā bijušie uzsvēruši lielo sirsnību, ar kādu igauni uzņemti, un Baltijas tautu kongresa labo izdošanos, jo nekur nav bijis nekādu nesaskaņu, bet visur pasvītrotā nepieciešamība padziļināt Baltijas valstu un tautu savstarpējo sadarbību vēl vairāk.

Garāku rakstu sniedza «Päevaleht», kura redaktors O. Mānds rakstīja: «Igaunijas-Latvijas-Lietuvas sadarbība tagad attīstījusies jau tik

tālu, ka acīmredzot vairs nav nevienas tādas nozares, kuru vadītāji savstarpēji nesaskārtos, nesānāktu apspriedēs un nepadzīlinātu draudzību. No pilsētu valdēm līdz aptiekariem, no ugunsdzēsējiem līdz kooperatīvu darbiniekiem, no dziedātājiem līdz veselības kopšanas veicinātājiem — visus reprezentēja lielas delegācijas. Un visiem piedevām, protams, tie, kas visos šādos notikumos neiztrūkst — žurnalisti.

Vajadzētu būt desmit acu un vairāku desmitu ausu īpašniekam, lai redzētu un dzirdētu visu to, kas notika gadskārtējā «Baltijas nedēļā». Vēl vairāk vajadzētu papīra, lai aprakstītu visu to, ko kopējās un atsevišķās sēdēs runāja, kāduš referātus lasīja, ko nolēma. Visi priekšlasījumi un rezolūcijas, protams, veltītas Igaunijas-Latvijas-Lietuvas sadarbībai un tās padziļināšanai. Un vajadzībai šo sadarbību padziļināt. Ko diplomāti un politiķi uzsvēruši un sprauduši par mērķi savās oficiālajās sanāksmēs, to pašu uzsver arī sabiedrības pārstāvji, tikai, tā sakot, spilgtākās krāsās, kā arī tiešāk un atklātāk.

Svinīgās sanāksmes, izbraukumi un ēkskuršijas dod «Baltijas nedēļai» dzīvību un siltumu.

Un deva arī šoreiz. Jo vairāk tādēļ, ka mūsu kaimiņi prot uzņemt viesus ar sirsniņu un uzmanību līdz pēdējam sikumam un teiksim pat — lieliski. Šai ziņā gan laikam nevienam Rīgā bijušajam nav atlicis vairāk ko vēlēties, bet gan palikušas labas atmiņas un daudz jaunu draugu kaimiņu zemē. Bet par draudzības, savienības un labu kaimiņu attiecību demonstrācijas

4. koostöö kongressi vastukaja Balti riikide ajakirjanduses.

Eesti ajalehed 4. koostöö kongressi puhul.

Eestis leidis tänavuaastane Balti rahvaste koostöö kongress ja sellega ühel ajal Riias toimunud «Balti nädal» laialdast tähelepanu.

Juba enne koostöö kongressi ilmus «Uus Eestis» pikk intervjuu Eesti, Läti ja Leedu koostöö - büroo tookordse presidendi adv. M. Antonsiga ja peasekretär O. Nonats'iga koostöö kongressi ja «Balti nädala» kava ning Eesti, Läti ja Leedu koostöö - büroo ülesannete kohta.

Balti rahvaste koostöö kongressist ilmusid Eesti ajalehtedes põhjalikud ülevaated, samuti ka rohkesti pilte, kuna samal ajal viibisid Riias külaskäigul kõigi Eesti suurimate ajalehtede esindajad. Ning kui kongress lõppes, siis kirjutasiid Eesti ajalehed, et kõik Riias tagasi jõudnud on toonitanud, et eestlaste vastuvõtt Riias oli erakordselt südamlük ja et Balti rahvaste koostöö kongress õnnestus täiel määral, kuna sellel ei tekkinud ühtki lahkeli, küll aga kriipsutati alla vajadust veelgi enam süvendada Balti riikides ja rahvastes omavahelist koostööd.

Pikema üldkokkuvõtte kongressi muljetest andis «Päevalehes» toimetaja O. Mänd, kes kirjutas:

«Eesti - Läti - Leedu koostöö iga-aastane demonstratsioon sündis seekordselt Riias. Koostöö on juba nõnda kaugele arenenud, et pole nähtavasti enam niisugust ala, mille esindajad omavahel kokku ei puutuks, koosolekuid ei peaks ja sõprust ei süvendaks. Linnaomavalitsustest apteekriteri, tuletõrjujaist ühistegelasteni, lauljaist tervishoiuala tegelasteni — kõik olid esitatud suurearvuliste delegatsioonide läbi. Ja kõigele lisaks muudugi need, kes niisuguste

Lietuviešu laikraksti par 4. sadarbības kongresu.

Pēc latviešu - igauņu - lietuvju sadarbības kongresa arī lietuvju presē parādījās gan plašāki apcerējumi par kongresa pārrunu nozīmi, gan arī raksti par iespaidiem Latvijā kongresa laikā.

Paraugam sniedzam vienu rakstu, kas bija ievietots laikrakstā «Lietuvas Aidas»:

«Kats lielāks darbs sākumā ir grūts; sevišķi tad, ja tas jāveic tautu tuvināšanai tik nemierīgos laikos, kādi ir patlaban. Kopš pasaules kara nav bijis tāda brīža, kas būtu devis mieru visām tautām. Tas vienmēr vienu no otras šķīruši politiska vai saimnieciska robeža. Arī mazās Baltijas valstis ilgi savā starpā nevarēja nodibināt draudzīgas attiecības. Viens otrs no

augstāko virsotni izveidojās Igaunijas un Lietuvas kuru uzstāšanās latviešu dziesmu svētku otrajā dienā. Dziedātāju un publikas masu ovācijas kaimiņu koriem nebija tikai pieklājības parādīšana vien, bet nāca no tīras sirds. Un vai tā nav visdrošākā garantija, ka draudzīga dzīvošana sānu pie sānu viens otram blakus var ilgt nesatricinami.»

sūndmste juures on paratamatud — ajakirjanikud.

Oleks pidanud omama kümme silma ja mitukūmmend kōrva, et kōike seda, mis jārjekordsel «Balti nādalah» sūndis, nāha ja kuulda. Veel rohkem peaks olema paberit, et kōike seda kirjeldada, mis ūldisil ja erikoosolekuil kōneldi, missuguseid referaate peeti, missuguseid otsuseid tehti. Kōik ettekanded, kōik resolutsioonid tūūrivad muidugi Eesti - Läti - Leedu koostōole ja selle sūvendamisele. Ja selle koostōo sūvendamise vajadusele. Mida diplomaadid ja poliitikud oma kokkusaamistel ametlike poeltona on rōhutanud ja sihiks seadnud, sedasama rōhutatavad seltskonna esindajad n.-ū. paksemais vārves ja mitmeti muudugi ka otsekohesemalt ja avameelsemalt.

Kokkutulemised pidulikeks koosviibimiseks, väljasōidud ja ekskursioonid — need annavad «Balti nādalah» jumet. Ja andsid ka seekord. Seda enam, et meie naabrid oma külalisi oskavad vastu vōtta sūdamlikkuse ja tādhelepanuga viimaste peensusteni ja ūtleksime koguni — suurejooneliikkusega. Selles mōttes ei jäänud vist ūhelgi Riias viibinul midagi soovida, küll aga kogunes palju haid mēlestusi ja rohkesti uusi sõpru naabrite pool. Sōpruse, liitluse ja hēanaaberlike suhete demonstratsiooni kōrgpunktiks kujunes aga Eesti ja Leedu esinduskooride esinemine Läti laulupeo teisel pēval. Lauljate ja pealtvaatajate-hulkade ovatsioonid naabrite kooride ilmumisel laululavale polnud mitte ainult viisakusavaldused vaid tulid ilmselst puhtast sūdamest. Ja eks see ole kōige kindlamaks eelduseks, et sõbralik elu ūksteise kōrval ja kōlg-kōlje vastas vōib kesta vankumatult.»

Baltijas valstu tuvināšanās pirmajiem darbiniekiem aizgājis mūžībā, nesagaidijis uzlecam triju tautu draudzības sauli. Šis tuvināšanās darbs iesākts jau priekš 20 gadiem, taču augļus viņš devis tikai pēdējos gados.

Šogad Rīgā notika IV. latviešu - igauņu - lietuvju tuvināšanās kongress. Agrākos gados notika tikai latviešu - lietuvju nenozīmīgāki kongresi. Augstāk stāvoši sabiedriski darbinieki uz tiem raudzījās ar neuzticību. Tagad tie, kas piedalījās pēdējā kongresā, varēja pārliecināties par šī darba lielo nozīmi. Tagad jau paiet divi gadi, kopš reizē ar Baltijas tautu kongresu riko arī Baltijas nedēļu. Sapulcējas daudz un dažādu organizāciju delegāti, kuri atsevišķās konferencēs spriež par tuvināšanās darbu.

Sogad Baltijas nedēļā satikās triju tautu preses, veselības uzraudzības iestāžu, tautsaimnieku, «Rotary» kluba, farmaceitu, esperantistu un ugunsdzēsēju pārstāvji. Pavisam Baltijas nedēļā piedalījās 33 organizācijas ar 1000 delegātiem. Arī no viesmīlīgo nama tēvu — latviešu puses šoreiz bija vērojama lielāka interese par kongresu kā jebkad. Kongress notika skaistajā Latviešu biedrības zālē. Kongresā ministru pavadībā ieradās arī Latvijas Valsts Prezidents **K. Ulmanis**, kuru kongresa dalībnieki apsveica pieceloties. Apsveikumu kongresā bija daudz un tie bija ļoti sirsnīgi.

Nolasot apsveikumus, sirmais inženieris Rīteris, kas jau 15 gadus strādā Baltijas tautu tuvināšanas darbu, mudināja uz ciešāku sadarbību. Kaut gan 18. un 19. jūnijā notika dziesmu svētki, kuros bija pulcējušies simstūkstošiem ļaužu, un to sagaidīšana, novietošana prasīja daudz pūļu, taču mēs, ārzemju viesi, nejutām neērtību. Tas mūsu viesmīlīgo saimnieku, latviešu, nopelnis. Šoreiz mūs sagaidīja it sevišķi mīli. Kad vēl naktī iebraucām Rīgā, pilsētas skaļruņos skanēja lietuvju muzika. Pilsēta bija greznojusies triju valstu karogiem. Un tas uz mums, ārzemniekiem, atstāja dziļu iespaidu.

Lāti ajalehed 4. koostöö kongressi kohta.

Tagasivaade neljandale Balti rahvaste koostöö kongressile.

Koostöö kongressu ja «Balti nädal» olidseekord läti Üldlaulupeo eelhäälestajaks, mis ka väärikalt sobis selle suure läti rahva vaimuparaadiga ja imposantse heliseva rahva manifestatsiooni. Aasta-aastalt kordudes need kolme rahva koostöö kongressid võtavad järk-järgult oma mõjuvõimu alla üha suuremaid ringkondi ning just selle neljanda Balti rahvaste koostöökongressi kohta Riias võib öelda, et see evis juba massi iseloomu. Kolme Balti riigi lippudega ehitud Läti pealinn, Riigi presidendi juuresolek avaaktusel täiskiilutud Riia Läti Seltsi hoone suures saalis, imposantne rongikäik Vabadussamba juurde, kus aset leidnud tseremoonia kujunes mõjusaks kõigi kolme rahva vandetõutuseks ühise vabaduse ideaali eest — kõik see andis tunnistust kindlast ideelisest liikumisest, mis võtab oma alla mitte ainult sajapealise eliitkonna, vaid ka juba rahva masse. Rahvaste sõpruse idee, selle hädavajalikkuse tunne ajab sügavaid juuri, mis avaldus ka Lauulupeol. Mõlemad Lauulupeo päevad kujunesid üheks katkestamatuks hümniks läti rahva ühtekuuluvusele ja selle ühtluse loojale ning, tundub, et miski ei suudaks selle hümnid pidulikkust veel tõsta, kuid oleks pidanud oлдama teisel pidupäeval sel hetkel Võiduväljakul, mil läbi kuulajaskonna sadatuhandest sammusid eestlaste ja leedulaste koorid oma rahvuslippudega eesotsas ning kui nende kooride helid hoovasid estraadilt, südamlilke kiiduavalduste vaheldudes piduliku vaikuse hetketega, et need jälle omakorda võiks üle minna meeletuks aplausi tormiks — oleks

pidanud neid pilte kaasa elama, et veenduda selles et ometi on midagi mis meie rahva ühtluse tunde tõstab tugevatele tiibadele ja see on — kõigi kolme rahva ühtekuuluvuse tunne. Kongressi välismaa külalised olid tõeliselt vaimustatud võimalusest lõpetada kolm kongressi tööpäeva sellise helides väljenduva ühtluse manifestatsiooniga.

Rahvaste lähendamise töö muutuh mitte ainult laiaulatuslisemaks, vaid ka sügavamaks. Kongressi referaadid koos koreferaatidega — mõned isegi mitmega — muutusid seekord avaliku arutelu küsimusiks. Referentide ja koreferentide mõtete vahetuse tulemusena tekkinud resolutsioonid on igas üksikus küsimuses tekitanud uusi veendeid, mis on Balti rahvaste koostöö aktiviseerimise ja nende rahvaste tuleviku tähtsate probleemide lahenduste teenistuses. Seoses sellega tuleks viidata, kas või üritusele Balti Instituudi loomisest, mille ülesandeks oleks meie maade ja rahvaste elu uurimine ning sellega seoses olevate küsimuste kaalumise nende kolme rahva seisukohalt; samuti peaks viitama algatusele luua Balti riikide ülikoolide juurde erilised õppetoolid rahva elava jõu juurdekasvu probleemi uurimiseks kui ka soovitusel viia läbi üliõpilaste vahetus retsiprotsiteedi alustel, muretsedes vahetatute stipendiumite eest.

Koostöö kongress, arutledes aktuaalseid päevakorra küsimusi, ei ole piirdunud üksnes olukorra konstateeringuga, vai on näinud ette ka ülesandeid, mida tuleks tulevikus lahendada, juhtides rahvaste koostööd tugevamatesse rööbastesse.

«Teie töö on suur töö», ütles kongressi avamisel välisminister Munters: «kuid selle eesmärk on suur ja kõrge ning väärt, et sellele pühendada parima jõu, tulise ma tahte ja sügavaid mõtteid. See eesmärk on — läti, eesti ja leedu rahvaste igavene vabadus, sõprus ja koostöö.»

«Resolutsioonid ja eraviisilised vaatekohad, mida kongressi ajal arutletud kolme riigi delegaatide vahel, olgu jälle üheks sammuks edasi veel tihedama Läti, Eesti ja Leedu koostöö poole», seda soovi väljendas avalikkude asjade minister A. Bērziņš omas kongressi lõpukõnes, «siis võime olla veendunud, et rahu elades kujundame väärikat Balti riikide kultuuri. Igal rahval eraldi oma kultuuri ja majanduselu kujundades, kujundame meie kõik koos uhket kultuuri, tugevat majanduselu ja oleme kindlateks rahu ja korra toetajateks maaalal, kus asume, ning ühes sellega edustame üldist rahu, mida nii väga igatsevad Euroopa rahvad.»

Palju väärtuslike materjale on leidnud käsitust kongressi päevakorras ning need on kokku kogutud trükis kongressi materjalide kogus. Oleks soovitat, et päeva ajakirjandus, kellel oli võimalus võtta osta sellest rahvaste vahelisest koosolekust, kasutaks neid väärtuslike materjale, neid komenteerides ja muutes kättesaadavaks ja tajutavaks kõige laiemale lugejaskonnale.

Alfrēds Kempe. Igaunu lirika

un galvenās iezīmes igauņu rakstniecības vēsturē. Rīgā, 1938. Apgāds Logs. 160 lpp. 80-1.

Neatlaidīgs un nenogurdinams igauņu rakstniecības popularizētājs pie mums, līdzās Elīnai Zālītei, Richardam Bērziņam, L. Švarsts'am u. c., ir Alfrēds Kempe. Viņš neprasa, kas man par to būs, bet dara darbu pašas lietas labā. Priekš dažiem gadiem viņš uzsāka igauņu rakstnieku darbu virkni, kurā pirmo deva sējumu ar Eduarda Vildes prozu, pats saviem līdzekļiem, bez atbalsta, to izlaizdams glītā ārējā ietērpā. Šogad viņš nu stājies pie kāda cita izdevuma — **Igaunu lirikas** antoloģijas publicēšanas. Šīs antoloģijas pirmajā daļā, kas iznāca š. g. februārī, uzņemas igauņu tautas dziesmas līdz ar literatūrvēsturiskām piezīmēm un paskaidrojumiem par igauņu tautas gara mantām un par igauņu tautas raksturu un centieniem, uzņemts tautiskais laikmets līdz ar šī laikmeta dzejnieku dzejas paraugiem un literatūrvēsturiskām piezīmēm.

Izsekojot un vērojot igauņu rakstniecības nobīnāšanos, attīstību un sasniegumus, redzam tur lielu līdzību ar mūsējo. Ja latviešu tautas dziesmas tik cieši saistītas ar Krišjāņa Barona vārdu, tad igauņiem tai vietā stāv Jakobs Hurts; tāpat viņiem nevien garīgā, bet sākumā arī laicīgā literatūra stipri atkarīga no svešiem iespaidiem un ietekmēm, tautas dziesmu pasaulei tāla. Kopīgas līnijas un vilcieni saskatāmi arī tautiskās atmodas un tautisko cīņu posmā. Šai laikā abu tautu darbinieki bieži vien iet roku rokā. Mūsu Krišjānis Valdemārs, Krišjānis Barons, Juris Alunans u. c. ir viena laika un viena gara bērni ar igauņu prof. J. Kēleru, K. R. Jakobsonu, P. Pētersonu u. c. Krišjāni Valdemāru un J. Kēleru pie tam saista tik tuva uzskatu kopība, draudzība, uzticība, cīņas spars un drosme, ka te varam runāt jau par «likteņa un ieroču, par ideālu un sprasto mērķu brālību». Viņu attiecības personīgā dzīvē un tautiskā cīņā vēl nav pilnībā izpētītas un apgaismotas, tālab nākotnē var pavērties vēl daža abu kaimiņu tautu gara darbinieku jaukas un svarīgas sadarbības lapas puse.

Arī še apskatāmo grāmatu gādādams un klajā laizdams, Alfrēds Kempe nav domājis vienīgi par literāro, par māksliniecisko pusi, bet patu-rējis prātā tāpat «abu kaimiņu un sabiedroto draudzīgo saprašanas, saziņu un sadarbību». Viņš nav izraudzījies vienīgi dzejas, bet devis tām līdz ar plašas literatūrvēsturiskas un vēsturiskas ziņas, paskaidrojumus un piezīmes. Šie plašie komentāri, kas stipri pārsniedz parasto antoloģiju rāmjus, tā arī tad uzņemami un novērtējami.

Spriežot pēc igauņu tautas dzejas paraugiem, kas uzņemti šai antoloģijā, vērojam, ka igauņiem daudz lielāka tieksme uz episko dzeju, nekā latviešiem; igauņiem pārsvarā episkais tēlojums, latviešiem — liriskā izjūta un miniaturās formas virtuoziāte. — Garīgās rakstniecības posms, kas antoloģijā seko tautas dzejai, tāpat kā pie mums uzrāda maz iepriecinoša. Šī posma iespāids stipri jūtams arī turpmāk, īpaši

Alfred Kempe. Eesti lüürika

ja eesti kirjandusloo peajooned. Riias 1938. Logs kirjastusel. 160 lhk.

Raugematu ja väsimatu eesti kirjanduse populariseerija meil Elina Zālīte, Richard Bersini, L. Svartsī ja teiste kõrval on Alfred Kempe. Ta ei küsi, mis mulle sest saab, vaid teeb tööd asja enda pärast. Mõne aasta eest alustas ta eesti kirjanikkude tööde seeriat, kus esimesena avaldas kõite Eduard Vilde proosatöödega, andes selle välja ilusa raamatuna, enda kulul, ilma toetuseta. Tänavu on ta asunud ühe teise ürituse juurde — **Eesti lüürika** antoloogia väljaandmise juurde. Selle antoloogia esimesse ossa, mis ilmus k. a. veebruaris, on mahutatud eesti rahvalaulud koos kirjan-duslooliste märkmetega ja selgitustega eesti rahva vaimuvarast, rahva iseloomust ja püüetest. Sinna on mahutatud ärkamisaeg koos selle aja luuletajate luulenäidetega ja kirjan-duslooliste märkmetega.

Jälgides ja vaadeldes eesti kirjanduse tek-kimist, arengut ja saavutusi, näeme seal suurt sarnadust meiega. Kui läti rahvalaulud on nii tihedas seoses Krišjānis Baroni nimega, siis eestlastel selle asemel on Jakob Hurt; samuti ka neil mitte ainult vaimline, vaid hiljem ka ilmalik kirjandus on suurel määral sõltuv vöo-rastest mõjudest ja suundadest, kauge rahva-laulu maailmale. Ühiseid jooni ja suundi võib märgata ka rahvusliku ärkamise ja rahvusliku võitluse ajal. Sel ajal mõlemi rahva tegelased tihti käiad käsikäes. Meie Krišjānis Valde-mārs, Krišjānis Barons, Juris Allunans, j. t. on ühe aja ja ühe ajavaimu lapsed eestlaste prof. J. Köhleri, K. R. Jakobsoni, P. Petersoni, j. t. Krišjānis Valdemari ja J. Köhlerit köidab seejuures veel tihe vaadete ühtlus, sõprus, usaldus, võitluse ind ja julgus, nii et siin võime juba kõnelda «saavutuste ja sõjariistade, ideaalide ja ülesseatud eesmärkide vendlusest». Nende suhted isiklikus elus ja rahvuslikus võit-luses pole veel täielikku valgustust ja uurimist leidnud, seepärast tulevikus võib avaneda veelgi mõni mõlemate naaberahvaste vaimutegelaste meeldiva ja tähtsa koostöö lehekülg.

Valmistades ja väljaades vaadeldud raama-tut Alfred Kempe pole mõelnud üksi kirjan-duslisest, kunstilisest küljest, vaid on pidanud meeles «mõlemi naaberahva ja liitlase sõbra-likku üksteise mõistmist, kooskõla ja koos-tööd». Ta pole valinud mitte ainult luuletusi, vaid andnud koos nendega ka laialauluslikke kirjandusloolisi ja ajaloolisi andmeid ja selgi-tavaid märkmeid. Neid laialdasi komentaa-re, mis tugevasti ületavad tavalisi antoloogia raame, tuleb ka vastavalt hinnata ja mõista.

Otsustades nende eesti rahvalaulu näidete järele, mis antud antoloogias, näeme, et eest-lastel on palju suurem kalduvus eepilisse luulesse kui lätlastel; eestlastel on ülekaalus eepiline kujundusviis, lätlastel — lüüriline tundeavaldus ja miniatuurvormide virtuooslik-kus. — Vaimuliku kirjanduse ajajärk, mis

sākumā, kad uz skatuves parādās igauņu pašu pirmie rakstnieciņas darbinieki. Tomēr te jau mūs ļoti saista daži dzejnieki tautibnieki ar savu dzejisko iedvesmu, nacionalo izjūtu un ticību nākotnei, piemēram: K. J. Pētersons, J. V. Jannsens. Cik vienkārša, bet braši skan tāda Estijas dziesma:

Estu brāji, dziesmās trauciet
 Slavu savai dzimtenei!
 Tūkstoš balsu skaļi sauciet
 Visai plašai pasaulei:
 Estu zeme, estu tauta,
 Estu sirdij svētākā,
 Dieva gādībai lai ļauda
 Katra tava rīcība!

Antoloģija izdota glīti, ar J. Sternberga zīmētām igauņu dzejnieku ģimētnēm un ļoti jaukām, īpatnām igauņu mākslinieku E. Kollomi un Mugasto kokgriezuma viņētēm. Vienkāršs, bet zīmīgs P. Upiša vāks ar kokli un igauņu nacionalo krāsu zimbolizējumu.

Antoloģijas otrā daļa, kas man pieejama rokstā, sniedz romantiskā, tautiskā un pēctautiskā laikmeta vecākās un jaunākās paaudzes dzejnieku darbus. Alfrēds Kempe to turpinājis ar tādu pat mīlestību, rūpību un nodziļināšanos priekšmetā, kā pirmo daļu. Vispirms viņš apskata romantisko virzienu Eiropā un tā iespaidu uz igauņu rakstniecību, tad pāriet pie pašiem dzejniekiem un viņu darbu paraugiem. Atzīmējams, ka šai posmā ietilpst arī tādi vīri, kā Fēlmanis un Kreicvalds, abi ļoti mācīti, gudri, apdāvināti folkloristi un dedzīgi igauņu patrioti. Īpaši Kreicvaldam igauņu rakstniecībā lieli nopelni, viņa vārds saistīts ar ievērojamo epu Kalevipoegu, kas Elīnas Zālītes atzītā tulkojumā (1929.) labi pazīstams arī latviešiem. Atzīmējams vēl, ka šis ir laiks, kad iekrīt arī pirmā ciešākā latviešu un igauņu tautibnieku sadarbība, kad nodibinās tā sakot «garīgā alianse», tautisko ideālu, centienu un cīņas interešu kopība, kas, visspilgtāk vērojama Valdemāra un Kēlera draudzīgajās attiecībās, kā to jau minēju, un kas vairs nekad galīgi nav pārtraukta.

Alfreda Kempes antoloģija, kam priekšvārdu devis literatūrvēsturnieks Līgotnu Jēkabs, ir liels un apsveicams darbs, tā pelni nopietnu ievērību. No sirds jāvēlās, lai viņam izdotos to drīzumā novest galā. Tai būs nevien literāra, bet arī praktiska nozīme: plašākas latviešu lasītāju aprindas mācīsies pazīt un saprast kāmiņu igauņu dzeju. Tas palīdzēs stiprināt abu tautu saprašanos un sadarbību, ko sastādītājs, kā viņš to ievadā aizrāda, darbu darot arī parūpējis acu priekšā.

Kārlis Egle.

antoloģijas jārgnēb rahvalaulule, nagu meilgi, naitab vāhe rōomustavat. Selle ajajārgu mōju annab end tugevasti tunda ka edaspidi, eriti alguses esimeste eesti kirjandustegelaste tōode ilmudes. Siiski juba siin kōidavad meid mōned luuletajad - rahvuslased, luulejōuga, rahvusliku tundmuse ja usuga tulevikku, naiteks: K. J. Peterson, J. V. Jansen. Kui lihtne, aga vōimsalt kōlab selline Eesti laul:

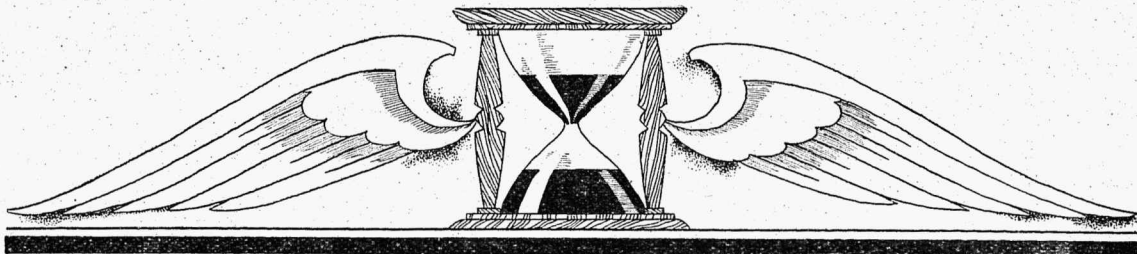
Eesti vennad laulgem rōomsast!
 Kiitkem oma isamaad!
 Tuhad suuga hūūdķem vahvast!
 Et kōik rahvas kuulevad:
 Eesti maad ja eesti rahvast,
 Meie sūda armastab!
 Aitku Jumal kōrges taevas
 Meie kallist isamaad!

Antoloģija vāļjaanne on ilus, J. Sternbergi joonistatud eesti luuletajate piltidega ja kāunite omapāraste eesti kunstnikkude E. Kollomi ja Mugasto puulōikeliste vinjettidega. Lihtne kuid tabav on P. Upti kaas kandle ja eesti rahvusvārvide sūmbolitega.

Antoloģija teine osa, mis mulle on kāttesaadav kāsikirjas, mahutab romantilise rahvusliku jārelaja vanema ja noorema luuletajate pōlve tōid. Alfr. Kempe on seda jatkanud sama armastuse, hoolsuse ja sūvenemiseģa asģasse nagu esimeses osasķi. Kōigeesiteks vaatlēb ta romantilist voolu Euroopas ja selle mōju eesti kirjandusse, siis lāheb ūle luuletajatele endile ja nende tōode nāidetele. Peab tāhendama, et sellesse ajajārķu kuuluvad ķa sellised mehēd nagu Fāhlmann ja Kreutzvald, mōlemad kōrgesti haritud, targad, andekad folkloristid ja tulised isamaalased. Eriti Kreutzvaldil on suured teened eesti kirjanduses. Tema nimi on seotud tāhelepanuvāarse lugulaulu Kalevipoģaga, mis Elina Zālīte tunnustatud tōlķes (1929) on hāsti tuntud ķa lātlastele. Tuleb veel tāhendama, et sellele ajale langeb ķa esimene tihedam lāti ja eesti rahvuslaste koostōo, mil sai alguse niinimetatud «vaimline aliānss» rahvusliķķude ideaalide, pūuete ja vōitluste huvide ūhtlus, mis kōige rohkem avaldub Valdemari ja Kōhleri sōbralikes suhetes, nagu seda juba mainisin, ja mis pāriselt pole selles peale enam kunagi ķatķestatud.

Alfred Kempe antoloģija, mille eessōna on kirjutanud kirjanduslōolane Līgotnu Jēkabs, on suur ja tervitatav tōo, see vāarib tōsist tāhelepanu. Peab sūdamest soovima, et tal oleks vōimalus seda peatselt lōpule viia. Sellel ei oleks mitte ainult kirjandusliķķ, vaid ķa praktiline tāhtsus: laiēm lāti lugeģaskond ēpib tundma ja mōistma naabrite eestlastē luulet. See aitab tugevndada mōlemate rahvaste vastastikust mōistmist ja koostōod, mida on silmas pidanud antoloģija kokķuseadģa, nagu ta seda tāhendab sissejuhatuses.

Kārlis Egle.

C H R O N I K A • K R O O N I K A

IV IGAUŅU, LATVJU UN LIETUVJU SADRĪBĪBAS KONGRESĀ

1938. G. 16., 17. UN 18. JUNIJĀ RĪGĀ
Pieņemtās rezolūcijas.

Pie referata «Baltijas valstu 20 gadi».

Referents: J. Vileišis (Kauna).

Koreferents: J. Janussons (Tallinnā).

Izejot no tā, ka vienāda visu triju mūsu republiku geopolitiskais stāvoklis un vienādie viņu izcelšanās un attīstības apstākļi ir izsaukuši vajadzību pēc Baltijas antantes nodibināšanas uz 1934. gada 12. septembra konvencijas pamata, kas jau ir nesusi un nes mūsu republikām auglīgus rezultātus, IV igauņu, latvju un lietuvju kongress, sakarā ar noklausīto J. Vileiša referātu un J. Janussona koreferātu par mūsu republiku saimniecisko stāvokli, atrod par vēlamu un visai lietderīgu rīkot periodiskas visu triju republiku ieinteresēto resoru pārstāvju apspriedes, lai panāktu lielāku produktivitāti un saskaņotību atsevišķās tautsaimniecības nozarēs, bet it sevišķi lai sekmētu labvēlīgāku ražojumu pārdošanu ārzemēs un palielinātu savstarpēju preču apmaiņu uz draudzīgas sadarbības un savstarpējas uzticības pamatiem.

Pie referata «Kas traucē un kas veicina Baltijas tautu sadarbību».

Referents: šefredaktors Ed. Lāmanis (Tallinna).

Koreferents: prof. A. Švābe.

IV igauņu, latvju un lietuvju sadarbības kongress, noklausījies referātu un koreferātu par faktoriem, kas veicina mūsu tautu sadarbību, kā arī par iemesliem, kas šo sadarbību kavē, un apspriedis mūsu tautu stāvokli patreizējā momentā, ar dziļām gandarījuma jūtām konstatē, ka mūsu tautu savstarpējā tuvināšanās un draudzīgā sadarbība pēdējā laikā manami gājusi uz priekšu.

Kongress aicina visus tuvināšanās biedrību biedrus un visas sabiedriskās organizācijas pastiprināt savu darbību šīs tuvināšanās sekmēšanai.

Kongress ieteic starp citiem līdzekļiem nodibināt «Baltijas Institutu» mūsu tautu un zem-

IV EESTI, LĀTI JA LEEDU KOOSTÖÖ KONGRESSIL

1938. A. 16., 17. JA 18. JUUNIL RIJAS.
Vastuvõetud resolutsioonid.

Referaadi juurde: «Balti riikide 20 aastat».

Referent J. Vileišis (Kaunas).

Koreferent J. Janusson (Tallinn).

Väljudes sellēst, et kõigi meie kolme riigi ühtlane geopolitiline asend ja ühesugune riikide tekkimise ja arengu olukord on loonud vajaduse asutada Balti liitu 1934. a. 12. sept. konvenciooni alusel, mis on juba toonud ja toob meie riikidele viljakaid tulemusi, neljas eesti, läti ja leedu kongress seoses kuulnud J. Vileiši referaadiga ja J. Janussoni koreferaadiga meie riikide majanduslisest seisukorrast, peab soovitavaks, ja üsna kasulikuks korraldada perioodilisi kõigi kolme riigi huviliste ministeeriumite esindajate nõupidamisi, et saavutada suuremat produktiivsust ja kooskõla üksikutele rahvamajanduse aladel, kuid eriti, et arendada soodsamat saaduste müüki välismaal ja tõsta omavahelist kaupade läbikäiku sõbraliku koostöö ja omavahelise usalduse alustel.

Referaadi juurde: «Mis takistab ja mis soodustab Balti rahvaste koostööd».

Referent: Peatoimetaja Ed. Lāman (Tallinn).

Koreferent: prof. A. Švābe.

IV eesti, läti ja leedu koostöö kongress, ärakuulanud referaadi ja koreferaadid teguritest, mis edustavad meie rahvaste koostööd kui ka põhjustest, mis takistavad seda koostööd ning vahetades mõtteid meie rahvaste seisukorrast praegusel momendil leiab sügava rahuldustunde ja meie rahvaste omavaheline lähenemine ja sõbralik koostöö viimasel aastal näitab tunduvalt edu.

Kongress kutsub kõiki sõprusseltside liikmeid ja kõiki ühiskondlike organisatsioone tugevdamaks oma tegevust selle lähenemise edustamiseks.

Kongress soovib muude vahendite seas luua «Balti Instituut» meie rahvaste elu uuri-

ju dzīves pētišanai un ar to saistīto jautājumu apgaismošanai no mūsu tautu interešu viedokļa.

Kongress ieteic arī augstskolu audzēkņu apmaiņu uz reciprocitātes pamatiem ar stipendiju atvēli apmaiņai.

Pie referata «Baltijas tautu dabīgā pieauguma problema».

Referents: V. Salnītis.

Koreferenti: Dr. H. Madisons (Tartu), V. Vileišis (Kauna), doc. Dr. agr. P. Starcs, Dr. O. Alks.

- 1) Apsveicama Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstu un sabiedrisko organizāciju līdzšinējā darbība tautas dzīvā spēka sargāšanas un pieauguma pacelšanas laukā. Šis darbs turpināms ar vislielāko enerģiju un neatlaidību, jo šī darba panākumi ir svarīgākā mūsu tautu neatkarības un tālākas attīstības ķīla.
- 2) Visās Baltijas valstīs vēl iespējams samazināt mirstību (galvenā kārtā zīdaiņiem), bet Igaunijā un Latvijā ar mirstības samazināšanu vien vairs nav iespējams panākt paaudžu pilnīgu atjaunošanos, bet galvenais ir dzimstības pacelšana.
- 3) Tā kā laukos ir labvēlīgāki apstākļi tautas pieaugšanai, tad veicināma iedzīvotāju palikšana laukos, uzlabojot lauku iedzīvotāju dzīves apstākļus.
- 4) Paplašināma un pastiprināma veselīgu daudz bērnu ģimeņu atbalstīšana, kā arī veicināma ģimenes dzīves nodibināšana.
- 5) Tautas dzīvā spēka problēmas pētišanai ieteicams universitatēs nodibināt attiecīgu katedru.

miseks ja sellega seoses oļevate kūsimumste valgustamiseks meie rahvaste huvīdes.

Kongress soovītab ka ūliōpilaste vahetust retsiprotsīteedī alustel, stipendiumīte mēēaramīsega vahetatavaīle.

Referaadi juurde: «Balti rahvaste loomuliku juurdekasvu probleem».

Referent: V. Salnītis.

Koreferendid: Dr. H. Madisson (Tartu), V. Vileišis (Kaunas), dots. Dr. agr. P. Starcs, Dr. O. Alks.

- 1) Tervitatav on Eesti, Lāti ja Leedu riikide ning seltskondlikkude organisatsioonide senine tegevus rahva elava jõu alalhoiu ja juurdekasvu tõstmise väljal. Seda tööd peab jätkama suurima energia ja visadusega, kuna selle töö tulemus on tähtsaim meie rahvaste iseseisvuse ja edaspidise arengu pant.
- 2) Kõikides Balti riikides on veel võimalik vähendada surevust (eriti imikute juures), kuid Eestis ja Lāits ūksnes surevuse vähendamīsega ei ole enam võimalik saavutada põlvkondade täielikku uuenumist, siin peamīseks ūlesandeks on sündivuse tõstmīne.
- 3) Nii et maal on soodsamad olud rahva juurdekasvuks, siis tuleb edustada rahva jäämist maale, parandades maarahva eluolusid.
- 4) Tuleb laiendada ja tugevndada tervete mitmelapse perekondade toetamist kui ka soodustada perekonnaelu asutamist.
- 5) Rahva elava jõu probleemi uurimiseks on soovītav luua ūlikoolīde juurde vastavad õppetoolid.

«Baltijas nedēļā» Rīgā, 1938. g., 16.—18. VI. pieņemtās rezolūcijas.

Baltijas valstu pilsētu savienību

IV konferences tēzes un rezolūcijas:

Jautājumā par pilsētu izbūves tiesiskiem pamatiem.

I.

Pilsētu izbūves problēmām, kas pašlaik dienaskārtībā visās trīs Baltijas valstīs, ir daudz kopīga. Galvenais to uzdevums šobrīd — nepieciešamība izdot laika prasībām atbilstošu pilsētu izbūves likumu katrā valstī. Šim jaunajam likumam jāsaturs, starp citu, noteikumi, kas izteikti sekojošās tēzēs:

1) Bez administratīvo robežu plāna, pilsētas izbūves plāna un zemju joslu klasifikācijas plāna, pilsētām dodama tiesība sastādīt pilsētas nākotnes paplašināšanas plānu, t. s. iespaida sferas plānu.

2) Pilsētu izbūves plānam piešķirams likuma spēks. Uz zemes, ko pilsētas izbūves plāns

paredzējis sabiedriskām vajadzībām (ielām, laukumiem, parkiem, u. t. t.) privātu celtni būve aizliegta.

3) Likumam jānosaka kārtība un noteikumi atbildības nosacīšanai, par tādas nekustamas mantas īpašnieku īpašumtiesību ierobežošanu, ko izbūves plāns pilnībā vai daļai paredz sabiedriskām vajadzībām. Nosakot atbildību, jāņem vērā ne tikai īpašnieka zaudējums, bet arī radītais nekustamā īpašuma vērtības pieaugums. Īpašnieka tiesība uz atbildību rodas ne agrāk, kā pēc tam, kad pilsētas pašvaldība stājas pie pilsētas izbūves plāna realizēšanas atbilstīgā īpašuma robežās.

4) Likumam jāparedz tiesības un kārtība: a) nekustamas mantas piespiedu atsavināšanai nevien sabiedriskām vajadzībām un sanitāru un estētisku mērķu realizēšanai, bet arī sīku un neērtu apbūves gabalu robežu regulēšanai, b) sīku vai neērtu apbūves gabalu piespiedu regulēšanai, un c) atsevišķu neērtu apbūves gabalu robežu pārceļšanai piespiedu kārtā.

5) Lai atvieglotu pilsētas izbūves plāna grozījumus un papildinājumus, likumam jāparedz tiesības noteikt pagaidu būvēšanas aizliegumu (Bausperre) rajonā, kura robežām paredzēti atiecīgie grozījumi vai papildinājumi.

6) Likumam jāparedz tiesības noteikt pienākumu izbūvēt labierīcības un to pilnību atkarībā no rajona vai ielas apdzīvotības biežuma. Pilsētas pašvaldībai piešķiramas tiesības esošos apbūvētos kvartālos prasīt labierīcību izbūvi piespiedu kārtā uz šo kvartālu nekustamas mantas īpašnieku rēķina.

Pilsētu pašvaldībai piešķiramas tiesības prasīt, lai pirms apbūves gābala parcelācijas parcelējamās zemes robežās tiktu izbūvētas vajadzīgās labierīcības.

Labierīcību kārtībā uzturēšanai pilsētu pašvaldībām piešķirama tiesība noteikt speciālu nodevu faktisko izdevumu apmērā.

7) Parcelējot nekustamos īpašumus, gruntsgabalu atdalīšana un to nostiprināšana zemes grāmatās var notikt tikai ar pilsētas pašvaldības piekrišanu.

8) Pilsētu pašvaldībai piešķirama tiesība prasīt, lai būvējamās celtnes atbilstu ielas, laukuma vai rajona arhitektoniskā izskata veselumam un saskaņotībai, kā arī lai uzbūvētās celtnes tiktu uzturētas pienācīgā kārtībā un lai izkārtnes un citas reklamas nebojātu celtnes un ielas arhitektonisko izskatu. Tāpat pilsētas pašvaldībai dodamas tiesības prasīt arhitektūras pieminekļu un ainavas neaizskaramības saglabāšanu.

9) Tiesība prasīt būvniecības likumu un saistošu noteikumu pārkāpumu novēršanu nav padodama noilgumam.

II

Bez tam konference, ievērojot to, ka pilsētas izbūves plāna realizēšanā liela nozīme ir arī komunālpolitiska rakstura faktoriem, īpaši pilsētu zemju un finanču politikas nozarēs, nolēm j:

Baltijas valstu pilsētu savienību nākošās konferences programā paredzēt pilsētu izbūves realizēšanas jautājumu no zemju un finanču politikas viedokļiem.

Rezolūcija pilsētu pašvaldību finansu jautājumā:

1) Baltijas valstu pilsētu pašvaldību arvien pieaugošie uzdevumi rada nepieciešamību grozīt pilsētu finanses regulējošos likumus.

2) Atsevišķo pilsētu speciālos uzdevumus var sekmīgi veikt tikai pie finansiālas autonomijas un pietiekoši attīstītas pilsētu pastāvīgo nodokļu un nodevu sistēmas.

3) Iestādes, kas kalpo tieši vietējām vajadzībām un atrodas pilsētu pašvaldību pārziņā, uzturamas no pilsētu līdzekļiem;

Iestādes, kas kalpo vispārvalstiskiem mērķiem, uzturamas no vispārējiem valsts līdzekļiem.

4) Nepieciešama pašvaldību ilgtermiņa kredīta organizēšana.

5) Lai pavairotu pilsētu kārtējos ieņēmumus un piešķirtu pilsētu nodokļu sistēmai tagad trūkstošo elastību, nepieciešama jauna pastāvī-

ga progresīva personīgā nodokļa ieviešana, kas aptvertu visas pilsētu iedzīvotāju šķiras.

6) Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pilsētu pašvaldību finansu tiesību saskaņošanas interesēs vēlama pilsētu savienību kārtējā savstarpējā informācija par pilsētu finansiālo stāvokli, par tā uzlabošanai spertiem soļiem, par jauniem likumiem, kas regulē vai ietekmē pilsētu ienākumus un izdevumus u. t. t.

Rezolūcija jautājumā par Baltijas valstu pilsētu pašvaldību tiesību unifikācijas iespēju meklēšanu:

Ņemot vērā, ka:

1) tiesisko normu unifikācija veicina valstu un tautu sadarbības padziļināšanu un paplašināšanu un atvieglo vispārējā miera idejas realizēšanu;

2) Igaunijai, Latvijai un Lietupei savas brīvības un neatkarības labākai saglabāšanai un vēsturiski radušos apstākļu dēļ jāatrodas sevišķi ciešā savienībā;

3) Baltijas valstu tautu tiesiskā apziņa, pateicoties kopīgai vēsturiskai pagātnei, saglabājusi vēl daudz kopīgu vilcienu;

konference atzīst, ka:

1) tiesisko normu unifikācija vispār un pilsētu pašvaldību tiesību normu unifikācija atsevišķi ir visu triju valstu dzīves nepieciešamība;

2) šī uzdevuma realizēšana nav viegla, bet ar kopīgu gribu un cenšanos pilnīgi iespējama;

3) unifikācijai jārealizējas pakāpeniski un jāskar tikai galvenie principi;

4) pilsētu pašvaldību tiesību unifikācijas realizēšanai Baltijas valstu pilsētu savienībās jācenšas, lai izdodot jaunus vietējās pašvaldības likumus Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, šie likumi būtu pēc iespējas savstarpēji saskaņoti un lai to izstrādāšana notiktu ar vietējo pilsētu savienību līdzdalību;

5) pilsētu pašvaldību tiesību unifikācijas idejas praktiskās realizēšanas veicināšanai Baltijas valstu pilsētu savienību starp - komitejai jāietver savas darbības programā:

a) pilsētu instrukciju un saistošo noteikumu unifikācijas programmas un kārtības izstrādāšana;

b) kārtējās tekošās informācijas organizēšanas programmas izstrādāšana.

6) Baltijas valstu pilsētu savienībām jāinformē savu valstu valdības par jaunizstrādājamām tiesiskām normām, kas attiecas uz pilsētu pašvaldību dzīvi pārējās divās Baltijas valstīs.

* * *

Latvijas un Lietuvas Patronātu biedrību

kongresa rezolūcijas:

1) Lai atsvabinātos ieslodzītos atturētu no jauniem noziegumiem, ir jānodibina par viņiem aizgādība, palīdzot viņiem iekārtoties godīgā dzīvē.

2) Atsvabināto ieslodzīto aizgādības darbs jāveic patronāta biedrībām un sevišķi algotiem aizgādņiem. Šo organizāciju un amatpersonu

biedrība jāatbalsta ne tikai valstij, bet arī visai sabiedrībai.

3) Aizgādības darbs prasa nodrošināt atsavinātiem ieslodzītiem darbu un pajumti, vajadzības gadījumos izsniedzot viņiem apģērbu, darba rīkus un naudas pabalstus, kā arī apgādājot viņus ar nepieciešamiem dokumentiem.

4) Aizgādības darba sekmēšanai vēlams iekārtot atsavinātiem ieslodzītiem patversmes un darba kolonijas, kā arī turēt viņus pastāvīgā uzraudzībā.

5) Lai ieslodzīto trūcīgie ģimenes locekļi nepakļūtu uz noziedzīgiem ceļiem, patronāta biedrībām tādiem ģimenes locekļiem jāsniedz morālais un materiālais atbalsts.

6) Lai ierobežotu mazgadīgo noziedzības, vēlams dibināt speciālas audzināšanas iestādes tādiem mazgadīgiem, kam uzraudzības trūkuma dēļ draud pakļūšana, vai kas dzīvo tādā apkārtnē, kur viņi var nokļūt uz noziedzīgiem ceļiem.

7) Jāievēd goda aizgādņu institūts, kurš rūpētos par mazgadīgo uzraudzību visā valstī un par atsavinātiem ne audzināšanas un audzināšanas — labošanas iestādēm.

8) Vēlams ievest specialas jaunatnes tiesas, bet ja tas nebūtu iespējams, mazgadīgo lietu iztiesāšana nododama sevišķi izraudzītiem tiesniešiem, kas šīs lietas izspriež ar to aizgādņu līdzdalību, kuri uzrauga mazgadīgos.

* * *

Veselības veicināšanas biedrības

konferences tezes:

1) Turpmākā ciešākā nodarbība starp Igaunijas, Lietuvas un Latvijas ārstiem un sabiedriskiem darbiniekiem veselības sargāšanas laukā ir ne tikai vēlama, bet pat visai nepieciešama.

2) Noturētie ziņojumi par eigenikas jautājumiem un par čīnas noorganizēšanu ar tuberkulozi un vēzi Igaunijā, Lietuvā un Latvijā norāda, ka mūsu valstīs šīs čīnas noorganizēšanā ir jau veikts diezgan ievērojams darbs, bet ka tas tomēr vēl nav pilnīgs.

Darbības saskaņošanai turpmāk sasaukamas ikgadīgas minēto triju valstu darbinieku sanāksmes eigenikas, darba higienas jautājumu, tuberkulozes, vēža, venerisko slimību, reimatisma, kropluma apkarošanas apspriešanai. Iniciatīvi uz šādu sanāksmju sasaukšanu uzņemas katras valsts attiecīgās sabiedriskās organizācijas. Latvijā šo darbu uzņemas Veselības veicināšanas biedrība.

Šīs sanāksmes laika ziņā vēlamās pieskaņot Baltijas nedēļai.

3) Apsveicami Igaunijas, Lietuvas un Latvijas valstu un sabiedrisku organizāciju sīli tautas dzīvā spēka sargāšanas un pieauguma pacelšanas laukā. Šis darbs turpināms ar vislielāko enerģiju un neatlaidību, jo šī darba panākumi būs svarīgākā mūsu valsts neatkarības un tālākās attīstības ķīla.

4. Tuberkulozes un vēža apkarošanai nepieciešama ciešāka sadarbība starp visām organizācijām, kas strādā šo tautas dzīvā spēka postījumu apkarošanas laukā. Valdībām jāuzņemas

ši čīnas vadība, izdodot attiecīgus likumus un noteikumus minēto slimību apkarošanai un pēc iespējas materiāli atbalstot attiecīgas sabiedriskās organizācijas. Jāpieliek vislielākās rūpes, lai šie likumi tiešām arī pilnā mērā tiktu izvesti dzīvē.

* * *

Baltijas valstu «Rotary» klubu

konferences rezolūcija:

Baltijas valstu Rotary klubu — Tallinnā, Nõmmē, Tartū, Rīgā, Jelgavā, Siauliai, Kauņā, Klaipedā — pārstāvju konference, pārbaudījusi līdzšinējo sadarbības veidu un rezultātus, vienbalsīgi nolemj joprojām tādu turpināt jo ciešā veidā; šādā nolūkā nolemj izdot kopēju Baltijas valstu Rotary klubu biedru sarakstu, apmainīties savā starpā drukas darbiem un citiem klubu izdevumiem; septembrī 1938. g. Stokholmā notiekošā Eiropas, Ziemeļafrikas un Mazāzijas rotariēšu konferencē ņemt dalību un tani uzstāties kopīgi un saskaņoti; nākošo konferenci nolemj noturēt Kauņā 1939. g. pavasarī, pa starpām sasaucot ziemā 1938.—39. g. Rīgā klubu priekšnieku un sekretāru apspriedi, kuras laiku noteikt saziņā ar klubu priekšniekiem uzdod Baltijas rotariēšu pārstāvim Eiropas Rotary komitejā zv. adv. V. Voitam.

* * *

Latvijas, Igaunijas un Lietuvas Kooperatīvo Centrolo organizāciju

pārstāvju apspriedes atzinumi:

No informācijas referātiem par Latvijas, Igaunijas un Lietuvas tagadējo kopdarbības kustību redzams, ka:

1) galvenie kopdarbības veidi visās trijās zemēs ir: krāj-aizdevu sabiedrības, patērētāju biedrības, piensaimnieku sabiedrības un arī savstarpējās apdrošināšanas biedrības (pēdējās Igaunijā un Latvijā);

2) visās trijās zemēs kopdarbības organizācijām nospiedošā vairākumā ir lauku raksturs, t. i. vairums darbojas uz laukiem un tām ir izšķiroša nozīme priekš zemnieku saimniecībām;

3) visās trijās zemēs kopdarbības organizācijas nesēn atpakaļ pārdzīvojušas krīzi, kuras pārvarēšanai tās izdarījušas gan iekšēji pašas savas darbības racionalizēšanu, gan saņēmušas materiālu un morālišķu palīdzību no valsts;

4) visās trijās zemēs kopdarbības kustību pēdējos gados labvēlīgi ietekmē valsts politika: gan ar atsevišķu saimniecības nozaru nodošanu kopdarbības organizācijām (sviesta, olu u. c. ražojumu eksports), kopdarbības organizāciju plānveidīgas dibināšanas veicināšanu, pareizas un likumīgas pārvaldes organu rīcības nodrošināšanu, gan ar iedzīvotāju pirktpējas un vispārējās labklājības pacelšanu;

5) ar pēdējā laika likumiem un attiecīgiem resoriem piešķirtām tiesībām kopdarbības organizāciju virsuzraudzībā visās trijās zemēs, kopdarbības organizācijas netiek virzītas no kopdarbības pamatprincipiem; brīvas biedru iestā-

šanās un izstāšanās, pašpārvaldības, atlikuma sadalīšanas proporcionāli apgrozījumam, kapitālu uzkrāšanas, kulturalo mērķu veicināšanas u. t. t., bet gan otrādi: šie valdības soļi radījuši plašākās iedzīvotāju aprindās uzticību kopdarbības organizācijām, līdz ar to veicinot pašdarbību un šo pamatprincipu pilnīgāku ieviešanu dzīvē.

* * *

Baltijas valstu aptiekaru

IV. konferences rezolūcijas. (Izvilks.)

Vēlams, lai farmācijas stāvoklis Baltijas valstīs pēc iespējas tiktu vienādots kā farmaceitiskās izglītības, tā arī pašu aptieku stāvokļa ziņā.

Pienemts priekšlikums dibināt Baltijas valstu aptiekaru savienību un uzdots komitejai no 6 pārstāvjiem (2 no katras valsts) izstrādāt savienības statutus. Lietuvas aptiekaru savienība sasauks komitejas 1. sēdi.

* * *

Sadarbības biroja informācija.

Biroja prezidijs tekošam darbības gadam: priekšsēdētājs J. Vileišis (Lietuvas-Igaunijas biedrības priekšnieks), Lietuvas vicepriekšsēdētājs A. Merķis (Lietaviešu-Latviešu vienības priekšnieks), Latvijas vicepriekšsēdētājs O. Nonācs (Latviešu - Igauniju biedrības priekšnieks) un Igaunijas vicepriekšsēdētājs prof. A. Piips (Igaunijas-Latvijas biedrības priekšnieks).

Biroja sēdeklis Kauņā. Adrese: Kaunas, Daukanto g. 6.

Biroja Lietuvas locekļi jau noturējuši apspriedi, uzsākot darbību. Novembra pirmajā pusē notiks apspriede ar visām tām Lietuvas organizācijām, kuras piedalījušas iepriekšējā kongresā, lai uzņemtu nākošā 5. kongresa darba programmu. Novembra beigās notiks biroja pilnsapulce kongresa referātu nozīmēšanai un ziņojumu uzklaušāšanai par pieņemto rezolūciju pildīšanu.

Latviešu - Igauniju biedrības Mēnešraksts iznāk četras reizes gadā. Mēnešraksta gada abonements Latvijā Ls 2,—, Igaunijā, Lietuvā un citās zemēs Ls 3,—. Atsevišķa burtiņa Latvijā Ls 0,50, Igaunijā Kr. 0,50. Redakcijas adrese: Rīgā, Marijas ielā Nr. 35, dz. 6. Tāl. 28960. Izdevniecības, ekspedīcijas, pasūtījumu un naudas pārvedumu adrese: Latviešu-Igauniju biedrības sekretāram J. Rapam kungam, Teatra ielā 11. Tāl. 24852. Latviešu-Igauniju b-bas adrese: Rīgā, Rīgas Latviešu biedrības namā Merķeļa ielā 13.

Esperanto apvienību

pārstāvju kongresa rezolūcija.

.....
uz priekšu pielaist Esperanto valodas lietošanu igauņu - latvju - lietuvisku sabiedrības kongresos un lūgt Latvijas radiofonu sniegt informāciju esperanto valodā par Latviju (tāpat kā to dara Igaunijas un Lietuvas radiofoni).

* * *

Baltijas valstu ugunsdzēsēju apvienības konferences rezolūcija:

1) Rūpēties par ūdens krātuvju ierīkošanu un paplašināšanu pilsētās un uz laukiem.

2) Pēc iespējas plašāk piemērot ķīmiskos un mehāniskos ugunsdzēsēšanas rīkus, kas neprasa lielu ūdens patēriņu.

3) Iepazīstināt ugunsdzēsējus teoretiski un praktiski ar pasīvo gaisa aizsardzību.

4) Griezt pašvaldību un apdrošināšanas organizāciju pārstāvju vērību uz lielajiem ugunsgrēkiem Palangā, Raunā un Ludzā un lūgt materiāli atbalstīt ugunsdzēsējus, jo pēdējiem ar saviem spēkiem vien nav iespējams iegādāties vajadzīgos dzēsēšanas rīkus.

5) Pieskaņot «Baltijas» nedēļai katrā valstī sasaukamās ikgadīgās sanāksmes (pilnsapulces), kā arī Baltijas ugunsdzēsēju apvienības kongresus.

Koostöö büroo informatsioon.

Büroo presiidiumi kasesolevaks tegevusaastaks on: esimees J. Vileišis (Leedu-eesti ühingu esimees), Leedu esimehe abi A. Merķis (Leedu-lāti ühingu esimees), Lāti esimehe abi O. Nonācs (Lāti-eesti ühingu esimees) ja Eesti esimehe abi prof. A. Piip (Eesti-lāti ühingu esimees).

Büroo asukohaks on Kaunas. Adress: Kaunas, Daukanto g. 6.

Büroo Leedu liikmed on juba pildanud koosoleku, alustades tegevust.

Novembrī esimesel poolēl on nōupidamine kōīgi nende Leedu organizātsioonidega, kes on vōtnud osa eelmisest kongressist, et vōilks kokkuseada jārgmise 5. kongressi tegevuskava. Novembrī lōpus tuleb kokku büroo peakoosolek, kus māratakse kindlaks kongressi referādid ning kuulatakse āra ūlevaateid vastu-vōtetud resolutsioonide tāitmisest.

Lāti - Eesti ūhingu Kuukiri ilmub neli korda aastas. Kuukirja tellimishind aastas Latvijā Ls 2,—, Eestis, Leedus ja teistes maades Ls 3,—. Ūksik vihk Latvijas 0,50, Eestis Kr. 0,50. Toimetuse adrese — Rīgā, Marijas ielā 35, dz. 6. Tel. 28960. Vāljaandja, tālītuse, tellimiste ja rahasaadetiste adrese: Lāti-Eesti ūhingu sekretarile hārā J. Rapale Teatra ielā 11. Tel. 24852. Lāti-Eesti ūhingu adrese: Rīga, Lāti seltsi hōomes Merķeļa 13.

Izdevēja: Latviešu-Igauniju biedrība. Atbildīgais redaktors: Otto Nonācs

LATVIJAS

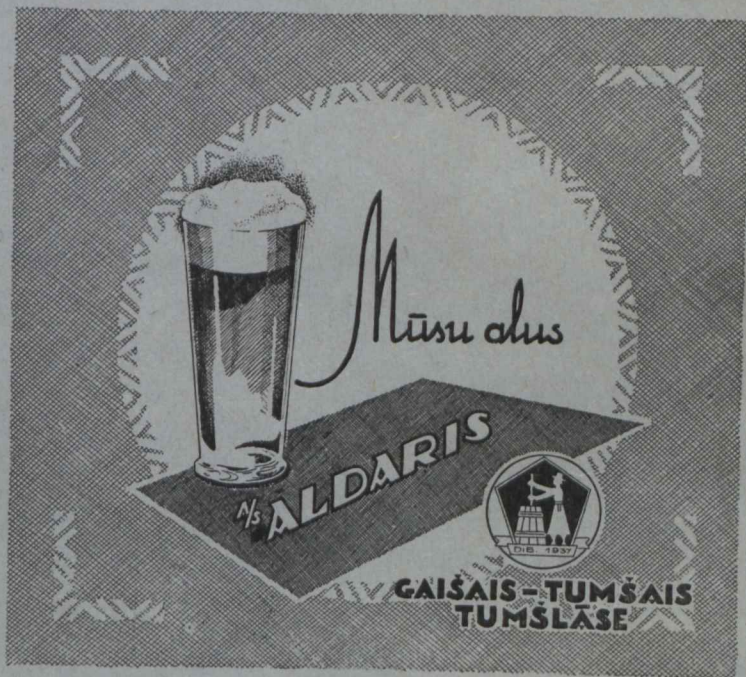
TAUTAS

BANKA

RĪGĀ, BRĪVĪBAS IELĀ Nr. 24

1/5 **ALDARIS**

Mūsu alus

GAISĀIS - TUMŠĀIS
TUMSLĀSE